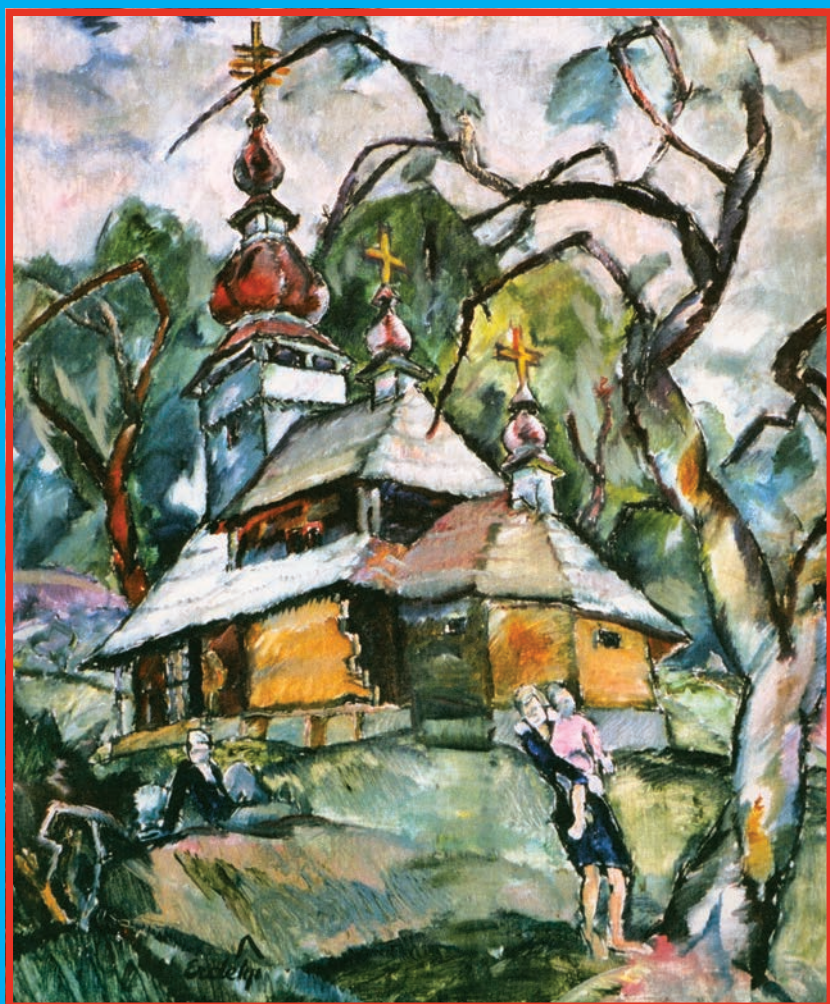

ДУЖАЯ

№ 5 2025

літературно-мистецький
та публіцистичний жур-
нал. Видає Спілка україн-
ських письменників
Словаччини, Пряшів.

DUKLA –
literárno-umelecký
a publicistický časopis.
Vydáva Spolok ukrajin-
ských spisovateľov
na Slovensku, Prešov.
IČO: 37874047

Dátum vydania: október 2025

Realizované s finančnou pod-
porou Fondu na podporu kul-
túry národnostných menšín.

ІВАН ЯЦКАНИН,
головний редактор.

РЕДКОЛЕГІЯ:

ГРИГОРІЙ ГУСЕЙНОВ,
АНАТОЛІЙ КАЧАН,
ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
СТЕПАН ГОСТИНЯК,
ЯРОСЛАВ ДЖОГАНІК,
ОЛЕКСАНДРА ІГНАТОВИЧ,
МИРОСЛАВ ІЛЮК.

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік –
3,98 €.

Адреса редакції:
080 01 Prešov,
Ul. Janka Borodáča č. 5

Комп'ютерний набір
NITECH s.r.o., Prešov,

Objednávky na predplatné prijíma každá
pošta a doručovateľ Slovenskej pošty.
Objednávky do zahraničia vybavuje
Slovenská pošta, a.s., Stredisko pred-
platného tlače, Ul. Uzbecká 4, P.O. Box
164,82014 Bratislava 214,

e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk

ISSN 0419-8131

ЗМІСТ

Валерій Данишук	
Добірка поезії	2
Йосиф Шелепець	
Винахід Петра П.	9
Васко	10
Петро Ходанич	
Жінка в зеленій сукні	12
Іван Кліма	
Між трьома кордонами	22
Пральна машина	26
Віталій Мацько	
Architecti pacis (архітектори миру)	33
Тетяна Ліхтей	
Розмова з Й. Шелепцем	45
Олександр Гаврош	
Розмова з відомим інтелектуалом Сербії	48
Олег К. Романчук	
Оборонити й врятувати культуру	53
Михайло Насенко	
Він наш, він не їхній	60
Наталія Ребрик	
Слово про дивовижну жінку	67
Дарина Вілігурська	
Добірка віршів	83
Михайло Роман	
Еліта Закарпаття та Пряшівщини промовила	87
Боротьба за Миколу Гоголя	90
Микола Зимомря	
З вірою в світлу Перемогу	92
Петро Шкраб'юк	
Святість образу о. Софрона Яциківа	94

ПОЕЗІЯ

Валерій ДАНИЩУК

Віталій Васильович Данищук (творчий псевдонім – Рідкість) народився 15 вересня 1998 року в Ланчині на Івано-Франківщині. Закінчив Ланчинський ліцей, здобув ступінь бакалавра з комп'ютерних наук і магістра з менеджменту проєктів у Чернівцях. Згодом продовжив навчання у Братиславі, де нині проживає та працює, поєднуючи творчість із діяльністю в маркетинговій сфері.

Пише українською мовою, працює в жанрах поезії, есеїстики та малої прози. Активно заявив про себе у літературі з 2020 року, коли студентське життя й особисті переживання стали поштовхом до формування авторського голосу.

Відомі книжки: поетичні збірки «Рідкість», «Українська мрія», «Спальні райони», а також прозова книга «Після любові потрапляють у рай». Перша збірка з'явилася як реакція на успіх у конкурсі Ukrainian Poetry Competitions і містить вірші про кохання та мову як інтимний простір. «Українська мрія» – це поетичні роздуми про ідентичність і прагнення рідного краю в часі війни.

Його тексти швидко набирають популярності в соцмережах – вірші читають, цитують і поширюють тисячі читачів. Веде активну діяльність в Instagram і TikTok під ніком @ridkist, де ділиться поезією й роздумами.

У 2023 році став лауреатом Літературної премії імені Богдана-Ігоря Антонича «Привітання життя». Його творчість поєднує щирість, емоційну глибину та сучасний ритм української мови, що відгукується у серцях молодого покоління.

ТОБІ

темрява гасить останнє світло
добра жінка дряпає спину
нічне «добраніч» – найкраща молитва
ранкове «поруч» – найкраща новина
щось би сказати тобі у губи
коли вже точно будем на дні
в ці теплі дні помирають люди
щоб інші люди були живі
ці теплі дні і холодні дати
висять на шиї, як оберіг
я би забув, щоб знову згадати
я би згадав, якби ще міг

даються знати інстинкти звіра
безбожна радість і правда божя
в тобі зростає ця древня віра
любити так, як смерть не може
такі тремтіння кличуть у бій
які кидають до спау втому
аби я знав, що все це тобі
аби я вірив, що більше нікому

БРАТИСЛАВА

вони познайомились в братиславі
тоді її руки були ласкаві
тепер її руки – такі холодні
немов у смерті. погляд голодний
тепер вона йде й відвертає очі
мовляв, це не я, так всевишній хоче
тепер їй співають інакші люди
цілують спину, оближують груди
тепер щось вночі ну зовсім не спиться
«братислава, – каже, – це теж столиця»
нехай мала і така ще юна
їй теж колись усміхнулась фортуна
тоді він бачив лице її сонне
і місто те: нічне й прикордонне
почало до нього щось говорити
коли він йшов зі знайомим курити
каже: послухай мене, юначе
життя завжди не вертає здачу
тож вбережи ти цю жінку щиро
що йде з тобою туди, де сиро
туди, де люди в очах зі страхом
йдуть на кордон, ніби на плаху
нехай вони і з твоєї держави,
але турбуйся про її справи
я вдивлявся тоді в темне місто
і страх охоплював мої зіниці
що, якщо їй не буде що їсти?
що, якщо їй щось дурне присниться?
що тоді буду із цим робити?
як я буду її рятувати?
вона виходить і кличе спати
каже мені: годі курити!
тоді ночували вдвох на дивані
і сні мої були тривожні й погані

і зранку протер свої очі тричі
перш ніж побачив її обличчя
тоді зрозумів, що все й так вже ясно
доля шептала мені завчасно
ледь відкриваючи свої губи –
це те, що вб'є тебе і полюбить
і догорав той останній сумнів
коли прокинулась вона тоже
– скажи, що зараз тебе тривожить?
слова її були – ніжні й розумні
слова її були – як теплі стріли
що обіймали усе моє тіло
я зрозумів, що тепер, за законом
у тому місті, що близько кордону

я мушу все їй тепер віддавати
з цим прокидатись й лягати спати
бо в долі закони прописані грубо:
берегти, що вбиває тебе і любить
і згодом ми повернулись в столицю
відтоді часто мені вона сниться
і в снах так говорить ніжно й сердито:
– я вб'ю тебе, але й буду любити

ДЯКУЮ, ЩО НЕЗАЛЕЖНА

навіть якщо я від тебе поїхав
перетнув кордон і зламав сім-карту
я згадую завжди тебе зі сміхом
я знаю, чого ти ще точно варта
навіть якщо тебе досі болить
і ти ковтаєш ці мовчки муки
я той, хто згадає в останню мить
я той, хто візьме перед смертю за руку
навіть якщо твої кольори
перемальовують в ніч та кров
хіба я не той, хто говорив?
хіба я не той, хто доводив любов?
десь у чернетках генетичного коду
там, куди ще не ступали ноги
я пам'ятаю про твої заводи
я бережу твої збиті дороги
там, де немає видимих меж
ти оселилась там обережно
дякую, рідна, що ти досі живеш
дякую, що незалежна

МАТЕРИКИ

в кожній хвилині своя істерика
ми із тобою із різних материків
припустимо я Європа, а ти Америка
припустим від тебе до мене по морю п'ять днів
в кожному слові своя загадка
своє добро і своє зло
ми повертаємось до початку
аби повернути тепло
припустимо я вогонь, ти вода
і ми розуміємось зовсім невміло
припустим, що я понеділок, а ти середа
але ж ми залишаємось одне і єдине ціле
і ти випадаєш на мене дощами
що ранять або віддають тепло
і ми мовчимо про усе, що між нами
всім людям на зло

POLAND

тебе везуть старі вагони у нові міста
поміж католицьких хрестів твоя віра пуста
ти розливаєш знов вино, аби змочити вуста
така у дзеркалі прекрасна, бездоганно проста
стоїш вокзально полохлива, там під тобою земля
годинник вже нарахував, щоб все почати з нуля
а поміж вікнами минають і старіють поля
і в цьому полі прикидаюсь, що старію і я
уже заносить горизонти, в твоїх зіницях потоп
ти ніби хочеш знати далі, та стопи тиснуть на стоп
за твою долю у стакани наливали по сто
я би сховав тебе від всіх в своє осіннє пальто
тебе ця колія ковтає, наче довга змія
ти тільки руку подаєш і вимовляєш ім'я
мені нормально, що звикаю, ніби я поряд стояв
усі ці виграші сумнівні, найкраще – це нічия
тебе везуть старі вагони в міста, де плаче ріка
ти щось ховаєш у рукав, поки трясеться рука
ти якось сталась надто вчасно, так що я не чекав
така у дзеркалі прекрасна, бездоганно легка

ЩО БИ ТОБІ ГОВОРИВ

що би я зараз тобі говорив?
щось, мабуть, про час невпинний
європейське житло, австрійські картини

родимки, що вкрили всю спину
про небо хмарне та сине
про щось важливе
як люблю дощі
навіть не так, як обожаю зливи
як в магазинах купляю сливи
колись зривали такі з дерев
на тих деревах вже все старе
жовтіє листя навіть весною
щось би вже говорив
якби уже був з тобою
про квартиру свою
два вазони, редиску на підвіконні
ночі, що зникли у пам'яті, і протилежні
безсонні
про роботу, яка не така цікава
я би все розповів
про що би питала
могли би й не говорити
пам'ять вона така, вона багато не просить
просто чогось хотіти, просто бути
і досить
ну сказав би, що все нормально
море тече, кров рухається по жилах
що там ще люди говорять?
якби ти вже була поряд
якби ти ще жила
щось би собі говорили

ВСЕ БУДЕ ДОБРЕ

жінка світанку з холодними венами
літнім волоссям та п'яними рухами
я тебе щиро, ніжно, невпевнено
дихаю, дивлюся, слухаю
жінка з кордонів, засніжених совістю
ломить меридіан, цілить у яблучко
двічі на рік я до неї ще молюся
пишу амінь, дописую крапочку
шепче на вухо через кілометри
золото вкрадене вищої проби
я доживаю надією в тобі
фразою в тобі: «все буде добре»

ТІК-ТАК

нас переважно бере зима
ніби верхівка твоїх мовчань
час переважно тече у рукав
козир у того, хто все програв
нас переважно крутить млинок
ми – як стаканчики з під вина
вітер повіє – і нас вже нема
глибоко тягне мене цей ставок
телепрограма твоїх вихідних
сльози на видих, ночі на вдих
їж і молися, буде біда
ти не достатньо за нас постраждав
ми – ніби чистий сміттевий пакет
я тобі кажу до завтра: «па-па»
я тобі кажу, а ти не питав
лию сто грам німецького саке
нас переважно єднає нічо
я переважно вгадаю лице
шариш, що рана уже не пече
ось тобі стався маленький концерт
ось тобі сталося велике кіно
титри стихають – я на поклон
що тобі ближче – щастя, прокльон
ми – як стакани, в якому вино

MARIA

я знав одну дівчину
у неї вся правда була в ногах
її носило із міста в місто
кожного разу вона покоряла нову вершину
ставлячи стяг
забуваючи власний страх
забуваючи інколи навіть поїсти
я знав її добре
ми виростали під музику
що гралась на тих же акордах
вона не спілкувалась суржилом
будучи в тенетах міських
де сонце тулять білборди
і вона цим була щиро горда
я знав її вроду
ми не раз у масштабах гірських і міських

ділили по-доброму хліб і воду
не раз зустрічали погоду
більше не буде такої нагоди
я знав її подруг
які шепотіли про нігті, спідниці
вони не пасували їй, ставили дивні рамки
водночас не ставлячи планку
ховаючи справжні лиця
я знав одну дівчину
її кудись вічно тягнуло в дорогу
за собою лишаючи пам'ять
переступала сотні порогів
залишаючи теплий спогад
який огортає тебе руками
який береже твою сповідь роками
я знав її мало та добре
волів би ще була в дорозі
аби апостоли зглянулись над нашими
грішними втіхами
аби повернули її на трохи
і вона би обняла і знову кудись поїхала

древня війна розтікається пальцями
прошу залиш мене часом невтішного
в час коли дні прикидаються справжніми
тіні – деревами, люди – безгрішними
в час коли пахне сумними вокзалами
дим з літаків перерізує простір
мирні міста імітують розвалини
ріжуться в ребрах затишно й гостро
у цей період що тягнеться смерчем
прошу лиши мене в пам'яті спокою
все, що тепер іменоване втечею
хай утікає разом із докором
прошу знайди в собі сили піднятися
у цій божевільно живій хронології
де кожен тиждень існує для п'ятниці
а кожна п'ятниця там де дорога
все, що існує в тобі перетином
все, що колись існувало страхами
все, що твоє – розбомбилось ракетами
вкрилось простим, зрозумілим ахуем
ти відшукай себе в цьому хаосі
я тобі кажу завчасно дякую
це непогано, що щось таки сталося
це навіть добре бути наляканим

ПРОЗА

Йосиф ШЕЛЕПЕЦЬ

Винахід Петра П.

Петро П. поважна людина і в крайовому місті у різних відношеннях відома й помітна особа. Він уже кілька років працює як завідуючий маленького відділу у важливій крайовій суспільній установі. У цій установі він одночасно виконує завдання голови спілки дружби. При всьому цьому Петро П. не дуже задоволений зайнятими посадами і вигодами, які з них випливають. У нього є вищі плани і відповідно до них вищі амбіції. Те, що він виконує, чим він займається і ким і чим він керує, йому бачиться мало. Йому хочеться більше. Йому потрібен широкий простір. Він хоче і мріє про те, щоб не накази інших відповідальних працівників, а його плани, його наміри, його пропозиції і вказівки брали до уваги, займалися ними, розхвалювали їх і втілювали їх у життя. Потай ще одного йому хочеться. Він бачить, як окремі посадовці міста та району роз'їжджають у гарних блискучих автомашинах і йому теж хочеться так роз'їжджати, сидячи на задньому сидінні в супроводі гарних молодих жінок, усміхатись до них і під час їзди розважатися з ними.

На одному із засідань керівництва установи, на яке запросили його, Петра П., він спробував запропонувати і внести деякі зміни в роботу керівництва установи. На його складні пропозиції зірвався і негайно відреагував сам директор. Директор установи різко відповів йому, що установою керує її керівництво, а не спілка дружби. Петро П. мовчки вислухав і в душі образився. Кілька днів ходив, як прибитий. Коли трохи очунявся, набрався нових сил і переконався, що ніяких організаційних наслідків із-за його виступу для нього немає, сказав собі, що незабаром все-таки його плани, наміри і пропозиції будуть брати серйозно до уваги, будуть займатися ними і без оглядки їх виконувати. Як досягти цього? Він знайшов шлях. Вирішив більше розповідати людям про свої заслуги у боротьбі із старим віджилим суспільним режимом, щоб у такий спосіб висунути й підняти свою роль, своє значення і свій авторитет не лише на своєму робочому місці, але й у ширшому суспільному середовищі в усьому міському довір'ї.

Петро П. не походить із сім'ї селянина, ні із сім'ї робітника. Він є сином духовної особи. Його батько сидів духовником на парафії в одному малому підгірському селі. Про це знали співробітники Петра П. та й багато інших людей. І він став розповідати у різних колах знайомих і мало відаючих осіб, що не дивлячись на це, він атеїст і здавна, ще від своєї ранньої молодості боровся з прислужниками культу. Розказував їм, що одного разу до його батька завітали духовники з окрених сіл. Батько прийняв їх із широкими обіймами, підготував стіл і став їх пригостити, а він, його син, увійшов у світлицю і на повні груди заволав до них:

– Отці, геть звідсі!

Батько взяв товсту палицю, яка перша-ліпша попала йому в руки і став нею бити його по голові і по спині.

– Він міг мене до смерті забити, – розповідав Петро П. своїм знайоми і додавав, що пізніше й сам єпископ у проповіді при одній нагоді перед церквою погрожував йому своїм перстом. А батькові зауважував:

– Якого сина ти виховав?

Іншим разом Петро П. заради того, щоб не сприймали й не дивилися на нього, як на панського сина, зайшов у шинок, біля прилавка зайняв місце серед ромів і випивав з ними чарочку й одного з них дружньо поплескав по спині.

Потім він кілька разів розповідав співробітникам і своїм знайомим:

– Я поважаю всіх людей, які сумлінно працюють на своїй ділянці і безперервно виконують свої завдання. Я не цураюсь навіть ромів, як деякі наші державні службовці та ще й вищі посадовці. Підхожу до них, не встидаюсь їх і по-товариському поводжуся з ними. А що роблять інші? Як вони поведуться на роботі та й поза роботою у вільні години? Одні наші посадовці живуть двоюким життям. Одне у них на словах, а зовсім інше, друге, відмінне, протилежне виявляється у них на ділі.

– Ти наш, Петре, – хвалили його і злегка гладили його по спині. – Тобі слідувало б обіймати вищу посаду, ніж займаєш і керувати людськими і суспільними справами у ширших і вищих колах у державному масштабі. Таких людей, як ти, аби було у нас більше, ніж в дійсності є.

Петро П. пропонував свої нові придумані ним плани і проєкти й іншим людям та різним іншим керівникам. З ним розмовляли, розхвалювали його, відмічали новизну його планів, але не збиралися їх здійснювати і проводити в життя у своїх установах та на інших ділянках, які відповідали за хід суспільного й державного життя.

– Знайшлися і такі, які стиха почали про нього казати, що він є людиною не сповна розуму.

– Я дійду до мети, я покажу вам, хто я і що я, – повторював для себе Петро П.

Одного дня він навідався до начальника державних служб. Його прийняли ввічливо і люб'язно. Петро П. почав йому та іншим присутнім розказувати про свою боротьбу з прислужниками культу від своїх молодечих років. Йому відповідали, що дещо чули про це. Тоді Петро П. розкрив перед ними свій план, план залучати в роботу для мирного і здорового ходу країни представників культу. Хтось із присутніх усміхнувся і зауважив, що це непогана ідея та що слід глибше обдумати її.

Наступного дня Петро П. проходив коридором до свого робочого кабінету і вголос, так, щоб чули його й інші у своїх кабінетах, говорив:

– Отці духовні будуть у нас сторожовими собаками! Отці духовні будуть у нас сторожовими собаками! Отці духовні будуть у нас сторожовими собаками!

Васко

Васко пройшов добру неабияку школу. Цією школою не було жодне спеціальне навчання, ні курси швидкої підготовки обраних осіб для роботи в суспільних підприємствах, ні який-небудь вищий учбовий заклад, а щоденна робота на залізниці. Після закінчення війни він, молодший і кмітливий парубок, вибрався за роботою в далеке велике місто з великими будинками, широкою площею і різноманітними вулицями й вуличками з прокладеним асфальтом або бруківкою. Він влаштувався не на якомусь важливому заводі або у фабри-

ці, яка вимагала нових робочих рук або в іншому подібному підприємстві, а на залізниці на окраїні міста. Його робочі обставини та процес роботи був такий. Він сидів у малій мурованій будці з виглядом на залізничні колії і на дорогу, яка перетинала колії. У його завдання входило сидіти і слухати, коли у будці задзвенить дзвінок, спускати шлагбауми і не дозволяти машинам і пішоходам проходити дорогою через колію, допоки не прогуркотить вантажний або пасажирський поїзд. Потім на наступний дзвінок він піднімав шлагбауми високо вгору і пропускав тротуарами людей і легкові та вантажні машини через чорні лискучі колії.

Васко добре запам'ятав зміст і процес цієї своєї нескладної зате відповідальної роботи. Дзвінок, і він за його велінням спускає шлагбауми і забороняє будь-кому і будь-чому проходити, другий дзвінок, і він піднімає шлагбауми і всім дозволяє прямувати далі.

На цій роботі Васко попрацював повний рік. Без вагань покинув цю роботу і вернувся назад до рідного краю. В рідному краї будували й відкривали нові будинки культури з новими завданнями й перспективами, і він влаштувався в одному із них не на керівній посаді, а на місці звичайного рядового працівника. Він мішав у посудині офіційні червоні фарби, брав пензель із довгою рукояткою в руку і виводив літери, малюючи вивіски, заяви, заклики і найпростіші плакати. Ці вивіски і афіші він розносив по місті, пришиллював і наклеював їх на телефонних та електричних опорах, на фасадах крамниць і урядових будинків. Спершу збиралися і товпилися навколо нього діти, які вчилися в різних нижчих класах школи і придивлялися до його роботи, від серця бажаючи теж так трохи попрацювати. Васко за призначеним шаблоном виводив великі літери і часом намагався повчати дітей у меті і призначенні своєї роботи.

Васко намагався працювати старанно і без відмов від інших завдань, які інколи давали йому. Він снів за хорошого робітника. Внаслідок цього в будинку культури у нього появилася нова інша робота та нові завдання. Йому було доручено організувати гуртки народної художньої діяльності, зокрема, співаків й танцюристів. Він зібрався з силами, підбирав гуртки й організував міський огляд їх роботи. За допомогою співробітників, співробітниць і інших активістів він організував їх виступ у місті. Виступ виявився вдалим і для багатьох глядачів інтересним. Васка помітили і заговорили про нього, як про здатну діяльну людину.

Час ішов і Васка як діяльну людину послали на роботу в районну газету. Він працював у газеті, приймав і зазначав листи дописувачів із різних кутків, перечитував їх, підправляв їх на свій лад і потрохи сам у такому дусі, в якому вимагалось, пробував писати. Писав про успіхи, неуспіхи, гаразди й негаразди в районі. Після якогось часу у країні дійшло до надзвичайних подій. Повсюди стали говорити, що якісь письменники своїми писаннями підбурюють і викликають негаразди в державі. Вони порушують суспільний спокій, викликають незадоволення і розворушують будівництво нового суспільства. Коли ці звинувачення поширилися і набрали офіційного характеру, Васко зрозумів, що треба щось робити і що й йому самому слід робити щось корисне. Він так, як ті на верхах, теж став дивитись на письменників як на винуватців суспільних відхилень від головної лінії будівництва нового життя і нової епохи.

Васка зробили головним редактором місцевої газети. Він взявся за виконання свого задуманого завдання. Покликав у свій кабінет друкарку і наказав їй написати листи у всі сільські громади із проською повідомити, які письменники проживають у межах їх управління. Про намір Васка швидко довідалися

різні люди. Одні посміялися над його задумом. Дехто з родини намагався пояснити йому справу. Згодом до нього дійшло, що декотрих письменників вирішено якийсь час не друкувати. Що тоді йому робити, як поводитися в цьому випадку з кинутими за борт людьми?

У Васковій голові постала широка уява. От до нього в редакцію заходять письменники із своїми творами і пропонують їх до друку. Стоять, говорять, розмовляють про се і те і чекають, яка буде його реакція. Що йому робити? Васкові вмиль згадалася його робота на залізниці. Він знає, що робити. Робитиме і буде поводитися і ставитися до них за тим, який дзвінок пролунає згори. Буде дзвінок не пускати, не друкувати, спустити шлагбауми і не дозволити проходити, він не пропустить ні літери. Буде сякий-такий дзвінок, що можна пустити, він за всіма правилами пустить статтю чи якесь там повідомлення до друку.

Петро ХОДАНИЧ

Жінка в зеленій сукні

(Уривок з роману)

...Вже другий день полковник Гришко не появлявся вдома.

Василина звикла до несподівано довгих перебувань чоловіка у штабі загону, але всю ніч не могла заснути, ходила на кухню пити чай, переглядала по смартфоні новини з цього непевного світу. Але завтра йти у видавництво і мусить хоч трохи здрімнути. накрапала в скляночку з водою корвалолу, випила. Приснилося, як гуляє дивним літнім

садом, за яблунями біліла тінь, приглянулася – невже дід Петро, вона до нього, а дід зникає у білому тумані, ледь чути його голос: бережіть себе, дитино!

Прокинулася від незрозумілого гуркоту за вікнами. Було на п'яту ранку, на календарі – двадцять четвертого лютого. Гуркіт повторювався, то стихав, то гриміло зовсім близько, невже гроза серед зими? З нехиттю підвелася, підійшла до вікна: небо зоряне, то що гримить? Раптом спало на пам'ять: на полігонах колись чула подібні звуки. Невже канонада? Але яка канонада у мирному нічному Харкові? Тишу порушив гуркіт десь за сусідніми будинками. Сумнівів уже не було: це звуки артилерійської канонади. Стояла немов заворожена, прийшла до тями, як побачила червоно-бурі спалахи по той бік порожньої вулиці, запалало десь в районі електропідстанції. Швиденько прочалала коридором і опинилася на кухні, це вже вигляд на захід. Розсунула штори, за тополями крізь темінь ночі побачила червону заграву! Невже палають припарковані автомобілі! Відчувала, як панічний страх сковує волло, вона ж самісінька в квартирі на десятому поверсі. Руки ледве слухалися, розстібуючи гудзики піжами, одягала що попадеться на очі, врешті взула чоботи, дістала з шафи дублянку, накинула на плечі. А куди бігти? Взяла мобільник, набирати номер чоловіка. Гудки і гудки. Аж тут озвалася Ірина.

– Мамо, як ти?!
– Ірино, що твориться?
– Війна, мамо. Харків під ударами російської артилерії, а й чи ракет. Нікуди не виходь з хати.

На тому вся розмова, певне ж донька телефонувала зі шпиталю. Війна? Невже це слово не присипаний порохом давнини архаїзм? Але за вікнами таки шаленіють барабани військового оркестру. Хто дав команду бомбардувати мирний Харків? Сидіти вдома? А як сидіти, коли дзвенять вікна, долаючи страхи, рахувала близькі і далекі звуки вибухів. Починало зоріти, далеко за будинками на східних околицях міста овид у чорних пасмах диму.

– Віталіку, де ти? Що з тобою? – шептали губи, коли набирала номер телефону чоловіка, а у відповідь тільки гудки.

У такий ранішній час завжди готувала сніданок, полковник Гришко виїздив на службу зранку, рівно о сьомій вже його чекала перед парадним службова машина. Василина в такий ранній час не снідала, зате разом пили каву. Тепер було не до сніданку. Ходила з накинutoю на плечі дублянкою по квартирі, виглядаючи у вікна, що твориться то по східний, то по західний бік. Нарешті притихло, зняла дублянку, роззулася, уважно прислухалася до обманливої тиші, нарешті випила вчорашнього чаю, з'їла шматок булочки.

Вдень вибухи вже не лунали, але гуло зі сходу, з інтернету дізналася, що російські танкові колони намагаються прорвати українську оборону під Києвом. Боженьку, як там Віталій? Передзвонила у видавництво, рурку підняв головний редактор: Василю Петрівно, залишайтеся удома. І що воно дасть сидіння вдома? Війна! Згадувала колись прочитані книги про воєнне лихоліття. Що у такій бідності роблять розумні люди? Найперше запасуються найнеобхіднішим – сіль, борошно, сірники, консерви. Чи краще вже перечекати?

Війна! Яку правдоньку говорив її полковник Гришко!

Вкотре вмикала смартфон і переглядала вісті.

Росія під час військових маневрів у Білорусії накопичила величезну армаду, яка сеї вночі перетнула державний кордон. Нескінченні бронетанкові колони, артилерія і піхота ринули на Київ, за ними вервечки тентованих автівок з боєзапасом, паливом і амуніцією. У небі гуркотіли ворожі гвинтокрили і літаки. Зі східного кордону московська орда посунула на Чернігів, Суми і Харків. І так само мовквити через розміновані напередодні Чонгарські мости рвалися з окупованого напередодні Криму на таврійські степи.

Василина нарешті почала усвідомлювати, звідки летять снаряди і бомби. Отже, до вікон на східному боці квартири – зась.

Увімкнула телевізор. На екрані радісно-схвильований Путін виголошував звернення до своїх співвітчизників про початок *«спеціальної воєнної операції»* на території України. Мета операції полягає у демілітаризації і денацифікації України, Москва, на думку диктатора, просто зобов'язана припинити знущання і геноцид проти вільних республік Донбасу з боку київського режиму. Василина намагалася збагнути кремлівські неологізми *«демілітаризації і денацифікації»*, але логіка кремлівського вождика поза межами людського глузду.

За його наказами Росія запустила зграї крилатих та балістичних ракет по аеродромах, військових штабах і цивільних об'єктах у Києві, Харкові, Івано-Франківську, Луцьку, Дніпрі, у повітрі сотні російських бойових літаків і гвинтокрилів.

– Яка дикість! – волала дружина полковника. – Чим вам завинила Україна?!

Репортажі з фронтів все більше лякали Василю. Ворожі бронетанкові колони прорвалися до Бучі й Ірпеня, а це вже передмістя Києва. Як монголи за часів Київської Русі, дикі ординці розстрілюють мирних містян. На екрані телевізора розпластана посеред вулиці людина, поруч велосипед. Неподалік когось вже накрито чорною поліетиленовою плівкою. Жахає вид понівечених тіл ні в чому невинних людей. Горять добротні особняки, виривається пекельний вогонь з вікон багатоповерхівок у середмісті Ірпеня. В об'єктиві телекамери обпалені вогнем руїни, підірваний міст через річку, юрби біженців. Але місто тримає оборону.

Наступний репортаж – з аеропорту Гостомеля, на екрані згорілий остов знищеного росіянами українського літака «Мрія», що був найбільшим у світі. А це вже Чорне море, до острова Зміїний підійшли російські кораблі, вимагають у прикордонників скласти зброю, а у відповідь лунає – російський військовий корабель пішов на х... Для захоплення Одеси московити готують великі десантні кораблі, пригнані напередодні вторгнення з Балтики і Мурманська. Василина згадала, ті кораблі дуже турбували Віталія.

В Україні оголошено запровадження воєнного стану і загальну мобілізацію, закрито повітряний простір над усією територією, розірвано дипломатичні відносини з Росією.

А це вже на екрані білоруський диктатор Лукашенко, далекий від тонкощів дипломатії, він мурмоче, що Київ за три днів упаде, бо годі стримати натиск росіян, недарма це друга армія світу, і нікому, нікому захищати українську столицю. Впевненість учорашній голова колгоспу обурила Василю, – ти такий же агресор, це з твоїх білоруських боліт поперла московська орда на Київ. Але Київ вистоїть!

Щодалі телерепортажі з північних оборонних рубежів потішали: наше військо разом з київськими ополченцями у так знайомих Василю тамтешніх лісах влаштували справжнє полювання за російськими танками і бронетранспортерами, вороже залізничя гарно палає, і вибухає. А це вже на екрані міська вулиця вщент забита згорілою і потрощеною ворожою бронетехнікою, і це Ірпінь!

Василина особливо очікувала повідомлень з південних оборонних рубежів, адже десь там на берегах Чорного моря її син Семен і невістка з онукою Соломійкою. Додзвонитися годі, певне, ворожа авіація пошкодила центри мобільного зв'язку. Вся не своя, пішла до сусідки Тетяни. Діти просяться на двір, їм ніяк не поясниш, що там небезпека. Василіні казки, мамині шоколадки дівчаткам не до вподоби, вони хочуть на вулицю. Олюня ледь не в істеричному плачі – мама і тато Василю, всі ви погані! Аж тут дзвоник від Грицька, рвуть смартфон з рук матері – тату, тату! Так нічого й не почули: гудки: зв'язок обірвався. Тетяна розплакалася.

– Раз подзвонив, значить, все добре, – намагалася заспокоїти жінку.

Отак у тривогах і дождалися вечора. Подумки дякували Богу, що за весь день пролунало тільки з десяток вибухів. Вдома знову телевізор, мобільник. І годі додзвонитися до доньки чи чоловіка. Простелила ліжко, але який там сон.

Нарешті ледь не о півночі озвався чоловік.

– Василю, вибачай, трохи зайнятий.

– Де ти, Віталію, що з тобою? Коли чекати?

– Сонечко, все гаразд. Пам'ятаєш, як ми влітку славно порибалили? Згадай, яку я шуку витяг! Але було б добре, якби ти з Іриною виїхали з міста.

– Як це?

– Подумай. Цілую, моя радість!

І більше жодного слова. Розчаровано поклала смартфон на стіл. Починала потроху усвідомлювати почуте. Літо, велика штука? Здогадалася, Віталій чітко назвав місце свого перебування – Старосалтівське водосховище! Це більше тридцяти кілометрів на південь від Харкова. Минулого літа з родиною Чоботарів там рибалили, три дні мешкали у лісничого, виявилось, земляка Василюнина з Хустщини. Варили на вогнищі рибу юшку, пекли картоплю і сало, певне ж полковник Чоботар не міг не похвалитися своєю чумацькою кулешею. Щасливий від зустрічі із землячкою, лісничий розщедрився і поклав на стіл прислану з Закарпаття сливовицю. А яких тільки пісень не було за ті вечори! Марія Чоботариха причарувала усіх своїм меццо-сопрано. А лісничий не міг наспіватися своїх лемківських пісень, Василина з його нескінченного репертуару знала небагато, зате дуєт удався на славу. Невже то було їх останнє мирне літо?

Отже, наші південно-східні рубежі оборони уздовж Старосалтівського водосховища.

Дзвінок чоловіка таки додав сили дружині. Якщо полковник Гришко зі своїми хлопцями стоїть насмерть проти російських гармат, то що їй боятися? Вона у місті як за замковою стіною. Отже, бути сильною, не піддаватися зайвим емоціям, коли москалі засипають Харків реактивними снарядами залпового вогню, б'ють з гармат, скидають бомби з літаків.

Вранці розповіла Тетяні про дзвінок від чоловіка, ворога таки відтіснили до Старого Салтова. Бавилася з дітьми, невгамовна малеча рвалася на двір, там сніги, а у нас санчата! Як поясниш їм, що там небезпечно? Жодні форми і методи виховання, які знала Василина з учительських часів зараз виявилися просто непридатними. Розповідала казочки про Івана-побивана, Кирила – кожум'яку, який боронив Київ. А зараз так само боронять Київ та наш рідний Харків його онуки.

– Тьотю Василю, а давай вийдемо на вулицю і побачимо онуків Кирила кожум'яки, – загорілася бажанням Олюня.

– На вулиці небезпечно, там літають стріли.

– Але наш татко не Кирило, а Грицько, – вставила своє, як завжди розсудлива Леся. – І він зовсім не кожум'яка. Він Мельниченко. Отак.

Розмова з дітьми немов зняла внутрішню напругу. Домовились, що наступного разу погуляють на санчатах.

Дзвонила у видавництво. Його поки оминали російські снаряди, але фабрики, що поруч, дісталось добряче. Директор з тривогою у голосі говорив, що є думка про релокацію кудись у західні області, і вже ведуть переговори. А поки все вирішується, дасть Бог, утихомириться, працівників переводять на довільний графік роботи, але видавничі плани залишаються в силі. Орки цілять по промзоні, тому вдома працювати безпечніше. Однак, яка робота, коли вся увага – чи вже не летить щось. Варто вийти на вулицю, зайти в магазин – всюди бесіди про руйнування, смерті і поранених. Зосередитись над рукописами не можливо, вкотре за день готувала каву, переглядала сторінки у Google і Facebook. Суціль тривожні новини. Як загадкові фенікси появилися сторінки різномасних пророчиць і мольфарів, вони немов саранча заповнили інфопростір, без жодної конкретики пророкують несподівані варіанти закінчення війни, навперебій смакують скорою смертю Путіна, так, так, це вже

російська традиція – тирані помирають у березні, отже, окурок скоро згасне, виявилось це таке прізвисько його за часів навчання у школі кадебе. Якби то, – перехрестилася Василина.

Вкотре вмикала телевізор, клацала перемикачем, вишукуючи щось цікаве і правдиве.

А на російських каналах суціль ура-переможні реліації: українська армія не чинить опору! Нема на світі сили, яка може зупинити могутню лавину росіян. Передові частини непереможної армії уже в Києві. Епізод десь з-під Чорнобиля. Бородаті чеченці коло броньовиків з бортовими написами Z чистять черевики, самовдоволено регочуть: вони готуються до параду перемоги в Києві. Багатом, виявляється, вже видано нову парадну форму. На іншому каналі ведучий в формі мілітарі переможно піднімає п'ястуки – російські танки вже на вулицях Харкова!

– Скільки можна брехати? – дивувалася Василина. – На яких вулицях? Оборонці Харкова зупинили москвитів на об'їзній дорозі. А мій полковник Гришко тримає оборону на берегах Старосалтівського водосховища.

Найдостовірніша інформація за вікнами. Уважно прислухалася до кожного звуку далеких вибухів, що доносилися зі східного боку Північної Салтівки. У вечірніх новинах: в передмісті прорвалися чотири російські танки, але були підбиті нашими гарматами.

Наступного дня навідалися у гості маленькі сусідки, їх заінтригували розповіді про онуків Кирила-кожум'яки. Тьотю Василино, як це так, що вони Мельниченки, мешкають у Харкові, а насправді правнуки київського богатиря? А дядя Віталій справжній кожум'яків онук? І знову заковика – прізвище дяді Віталія – Гришко. Дівчатка намагалися зрозуміти загадки етимології. Василина вигадувала легенди як воно сталося, що прізвища у нащадків Кирила-кожум'яки постійно змінювалися, а дух козацький зміцнювався. Зійшлися на тому, що одним з синів богатиря Кирила був київським мельником, з його муки кияни випікали найкращий хліб. Але з часом забулися, що то є син богатиря, зате люди не забули добрі справи мельника і вже його синів поважно називали Мельниченками. А найменший з синів Кирила мав ім'я Гришко, він прислужував батькові коло млина, знався і на всяких ремеслах, але слави доброго кожум'яки чи мельника не заслужив, от і залишився у пам'яті потомків як Гришко, а там і його сини записувалися як батько – Гришко.

Після розмови з дітьми вперше Василина доволі скоро заснула. Вранці подзвонила Зінаїді, привітала з Восьмим березня, подруга подякувала, їй не до свят: на руках старенька мати? Прихворіла, лежить, вже й не намагаються бігти під час повітряних тривог в укриття.

Дзвонила з лікарні Ірина, але ні слова про свято. Отак непомітно і промайнуло колись улюблене свято без слова чоловікових привітань, без квітів, без традиційного шампанського. У мирні часи полковник Гришко приносив дружині оберемок тюльпанів, а нині – хоч би озвався. Василині ж заборонив дзвонити, бо росіяни прослуховують етер. Тільки ввечері дзвінок від директора Петрівно, як воно? Чи можеє завтра навідатися на роботу?

Ніч пройшла на диво спокійно, тільки десь дуже далеко чути вибухи. Заглянула в смартфон: там короткі есемески – привітання від чоловіка і сина. Аж на душі відлягло, приготувала вівсянку, здивувалася, а для чого так багато

усього поназносила, всі шафки забиті макаронами, сіллю, кашами, пачками цукру, банками з томатами. Згодиться, невідомо що і як попереду. Вона ніяк не могла звикнути до самоти, каша здавалася несмачною, але змусили себе доїсти, випила дві порції кави і вже по всьому одягла джинси, теплу курточку, взяла наплічник і всунула туди недочитаний рукопис. В останній час боялася заходити в ліфт, вниз спускалася пішки.

Сніг поволі танув, тільки десь на газонах біліє латка, голе гілля дерев гріється під скупим березневим сонцем. Як завжди пішла дворами. Колись тут вирувало життя, назустріч йшли заклопотані перехожі, поспішали до школи діти, порядкували двірники, хтось прогулював собаку. Зараз двори майже безлюдні, часом виходиш на обпалений вогнем будинок, лякають стіни у чорній кіптяві, вибиті вікна, за якими було чиєсь щастя, доводиться обходити купи потрощеної цегли, стовбури і гілля дерев, уламків дощок, побитих дверей і віконниць, перетлілого лахміття, все це десь згреблено до купи, а більше просто розкидано по дворах, хідниках і газонах. Часом натрапляєш на дощенту вигоріле авто. Чи не краще сідати в маршрутку, або йти вулицями?

Приїхала своїм авто на роботу й Зінаїда. Директор зрадив редакторкам, пили каву, цікавився як просувається робота з рукописами, насамкінець попросив Зінаїду привезти з друкарні сигнальні примірники щойно видрукованих книг, виявилося, редакційну машину, а це новий італійський пікап, віддали ополченцям. Василина зголосилася їхати з подругою, адже там і редагований нею роман. Зінаїда любила швидку їзду, була вправним водієм, але тепер її шкодовка натикалася на чисельні блокування, подеколи поліція вимагала документи, особливо техпаспорт, певне ж нині повно викрадень транспорту. Доводилося їхати далекими вулицями, особливо діяли несподівані глибочезні вирви від вибухів снарядів чи ракет, комунальники і волонтери прибирали повалені дерева, гуділи бензопили, зрізаючи гілля, купи якихось повигнаних металевих каркасів, скло, воно особливо турбувало Зінаїду, а ним геть всіяно вулицю і тротуари.

– У мене нема запаски! – весь час повторювала Зінаїда.

Василина дивилася на все це жахіття, ніяк не могла зрозуміти російської логіки. Для чого з варварською послідовністю бомбити і закидувати ракетами мирне і таке красиве місто? Виїхали на площу перед обласною державною адміністрацією, Зінаїда зупинила машину. Колись вишукані фасади, нині вразили потрощеними тисячами осколків, вигорілими вісент вікнами, за ними провалля колишніх поверхів. Не було слів, Василина нервово перебирала пальцями перед кофти.

– Мать їх москальську! – зло вилаялася Зінаїда, що було так несхоже на інтелігентну даму. – А як мій університет?

І знову вперед. Треба було їхати прямо, але Зінаїда повернула направо у бік університету, зупинка біля економічного факультету, тут колись читала лекції. Їх зустріла вигоріла руїна. Зінаїда вийшла з машини, викурила сигарету, непорушно стояла, немов обмацувала очима чорні поруйновані стіни, не промовила жодного слова, бо слова тут безсилі. Довго розтоптувала на асфальті окурок, увімкнула двигун, поїхали. Знову доводилося їхати бічними вулицями, потім убік центру. Тут поруйновано управління поліції і міська рада. Василину особливо вразили побиті снарядами стіни наукової бібліотеки університету, там практикували презентації нових книжок видавництва.

– Фашисти кляті! Який резон бомбити Успенський собор і Антоніївську церкву? Горіти їм у пеклі! Прости Господи, – сердито мовила Зінаїда і перехрестилася. – Василю, ще минулої неділі привозила я маму в цей собор.

Василина слухала подругу і раптом десь серці озвалася молитва: «Боже, великий і всемогутній, вбережи від куль і нещастя людей своїх, і сина мого Семена, і чоловіка мого Віталія».

Вже неподалік друкарні нашттовхнулися певно нещодавно розбомблений дім. Була це цегляна п'ятиповерхівка ще хрущовської епохи. Рятувальники, пожежні, волонтери і пересічні перехожі розбирали завали: десь під плитами озивалися ще живі люди. Побитих і немічних забирали швидко, з ввічливими сиренами везли до лікарень. Але карет не вистачало, легко поранених чи тих, що у стресах, відвозили приватними машинами. Поліцейський зупинив Зінаїдине авто, швидким оком зиркнув у салон.

– Треба підвезти у лікарню.

– Кого?

У машину відразу посадили хлопця, може ще школяра, бо годі розпізнати людину з обпаленим обличчям і руками. Поруч сіла заплакана літня жінка в обгорілій кофтині і волонтерка у зеленій камізелці.

– У третю міську лікарню, – наказала жінка, на руці пов'язка з червоним хрестом.

Поїхали. Від незвичних пасажирів нестерпно пахло горілим, Зінаїда опустила скло, але волонтерка відразу застерегла: опіки, ніякого провітрювання. Обгорілий, зціпивши зуби, стогнав, а жінка, можливо мати, всю дорогу плакала. Мовчали, але Зінаїда запитала, що і як? Виявилось, їх дістали з-під завалів, пощастило, бо мешкали на другому поверсі, спасла бетонна плита. Перед прийомним відділенням довелося чекати добрих десяти хвилин, Зінаїдина шкодовка стояла аж четвертою у черзі. Нарешті до них підійшли санітари з каталкою, хворого обережно витягли з машини і повезли.

– Боже милий, що твориться, – повторювала Василина.

Зінаїда припалила цигарку і всю дорогу мовчки курила. Вже вечоріло, як дісталися друкарні. Директор таки дочекався їх. Де так довго пропадали? Коротко розповідали про побачене й пережите.

– Добре, що допомогли, – сказав директор. – Хто сильніший, пішов захищати рідне місто. Харків не здамо. Роздають зброю всім, хто готовий до бою. А що твориться на вокзалі! Не бачили? Жах. Масова евакуація. Площа перед вокзалом забита полишеними автомобілями, припаркуватися ніде. Люди штурмом беруть вагони. Моя дружина з онуками також виїхала, дивом прошттовхнулися у вагон на Львів. А син пішов в ополчення.

Було пізно і було не до розмов.

Зінаїда підвезла Василю додому. Не сиділося самій у хаті після побаченого й почутого. Взяла шоколадку, що збереглася на кухні, пішла до сусідів. Тетяна аж засвітилася радістю, а Олюня з Лесею вчепилися за Василинині ноги.

– Тьотю Василю, а чим від тебе так негарно пахне? – запитала Олюня.

Василині стало не по собі: певне ж діти відчули дим, що залишився після перевезення у лікарню постраждалих, чому не здогадалася перевдягтися, а чи вона вже не розрізняє запахів? Вибачилася, не стала розповідати про побачене і пережите. Врешті, дітям не треба усього знати.

– Це у мене такі парфуми.

– Негарні! – вела своє дівчинка.

– А наші сусіди сьогодні виїхали, – сказала Тетяна. – І частина нашої айтишної фірми вже виїхала. Дзвонив мій Грицько, уявляєте, він гранатометник! І уже підбив російського бетеера. Наполягає, аби негайно виїхала з дітьми до своїх на Хмельниччину. Як з дітьми їхати?

– І Віталій радить виїхати, поки все влагодиться.

Намагалися розрадити одна одну, граючись з дівчатками.

– Приходьте, Василю Петрівно, до нас, – просила Тетяна. – Разом веселіше.

Наступного дня Тетяна надумала щось купити до столу. Василина залишилася з дівчатками. Тетяна повернулася з порожньою сумкою: магазини зачинені, а де відкрито – порожні полиці. Народ валом валить на вокзал. У пошуках хліба дісталася аж крайніх салтівських вулиць, а там – згорілі російські танки. І це ж за кілька кілометрів від їх будинку! Як бути? Василина подумала, що таки мала рацію, коли накупила усього. Дістала зі своїх закапелків муку, макарони, десяток яєць і навіть пачку молока. Тетяна дякувала, відразу взялася готувати дітям кашу.

Від чоловіка, від сина – жодного слова. Телефони мовчать, як зачаровані. Ірина з Мишком днюють і ночують у шпиталі. Тетяна з дітьми єдина розрада.

Одного дня заскочила на хвилинку Ірина, принесла два батони хліба і трохи рису. Як ти, доню? Мамо, як на війні: поранені і поранені, а тобі краще виїхати з міста. Взяла щось із своєї білизни, поцілунок у коридорі і пішла. Того ж вечора був дзвінок від чоловіка, саме гралася з маленькими сусідками, як почули голос, ледь не вирвали з рук слухавку: де ви заховалися, дядьку, Віталію? Так і не дізналася, де зараз її полковник, як почувається, але озвався – живий. Нині кожне живе слово особливо багато важить.

Лякало, що московити повільно, але затято просуvalася Таврійськими степами. Василина дістала одну з великих карт, що їх назбирав чоловік. Ці простори поставили перед нею такими неозорими і милим, як у книжках Олеся Гончара. З тривогою у серці вичитувала на карті назви міст, селищ і великих сіл, простори помережані чисельними каналами, що наповнені дніпровською водою. Позначала червоним фломастером окуповані міста: Мелітополь, Херсон, захоплено Каховську ГЕС і Запорізьку атомну станцію. Аж тут наступне зведення з фронту: російські танки зайшли у Бердянськ.

Згадалося. У їх перше літо Віталій запропонував відправитися у морський круїз. Де, куди, путівки: секрет, Васюк! Василина досі ніколи не бачила моря, не могла дочекатися закінчення навчального року. Шукала по магазинах купальник, дарма, такого товару в шахтарському містечку не знайшлося. Як одягатися, Віталику? Це ж, мабуть екватор, чи Єгипет? Чоловік не відкривав секретів, вона його особливо й не діставала, знала, що вибратися за кордон офіцерові не так вже просто. Перебарала з купи на купу літнє плаття, нарешті побачила в універмазі велику валізу і відразу купили. Віталій сміявся: хоч в Америку можна їхати, розкрив секрет: їдемо на Азовське море. І ніякої курортної путівки, виявляється, путівки треба було замовляти ще взимку, зате відпустка на цілий місяць! Хай живе дикий туризм! Про щось таке Василина здогадувалася і розцілювала свого секретника. Тої валізи вистачило для двох. Переконала Віталія їхати у цивільному, купили штани, шорти, кілька сорочок. З шахтарського містечка поїхали до Донецька, а там автобусом до Бердянська. Безмежні степові простори, аж десь на обрії сріблясте мерехтіння. Невже, море!

Після пропахлого вугіллям шахтарського містечка, Бердянськ вразив чистим і ароматизований повітрям, хоча на вулицях повно транспорту, зелені дерев і барвисті квіти, місто нагадувало доглянутий парк. Курортний сезон у самому розгарі і у першому ж готелі розчарування: все розкуплено до кінця вересня, порадили ошукати помешкання в приватному секторі. Зате у першому ж магазинчику купальників на вибір. Сиділи у парку, їсти не хотілося, Віталій пішов купити морожено. Невдовзі повернувся, аж світився щастям, дістав з кишені листочок паперу, а там адреса: здається житло! Нашвидку доїли морозиво, зупинили якогось приватника на жигулях і поїхали.

Їм дісталася крихітна кімнатка на околиці міста, зате за кілька кроків до моря, уночі було чути, як воно грає хвилями. Зранку вже погойдувалися на пінистих габах, вдаліні портові крани, міські висотки, а ген рівна лінія сухо-долу – все це справляло враження справжньої морської подорожі. Час минав у купаннях у морі, прогулянках уздовж берега по білому піску до Далекої коси, тут раділи тихим бухточкам, звідси відкривалися справжні морські простори, заколисувало незвичне повітря, перемішане йодистими запахами морських водоростей. На пляжах місцеві тітоньки продавали смачнючі варені креветки і в'ялених бичків, все свіженьке, виловлене місцевими рибалками. Добряче засмагли, з Бердянська на літак і гайда до Ужгорода. Щаслива мама, щаслива бабуся з дідом, щаслива молода пара.

Мабуть, Василинини згадки про давно минуле літо долетіли до Віталія, подзвонив: як ти, Василино? Не надумала повернутися в рідні гори? Не встигли перемовитися, як зв'язок несподівано обірвався. Хай вже як є, але почула його голос, і голос доволі бадьорий. Пане полковнику, які гори? Краще перечекати у Харкові, врешті ординців зупинено за міських рубежах, не сьогодні – завтра поженуть нечестивих наші хлопці на їх болота. Вимкнула телевизор, але сон не приходив. Нарешті здрігнула і вмить прокинулася від завивання тривоги. Як звуки сирен умовкли, донеслося десь з північних окраїн міста гримотіння.

Не стала одягатися і бігти в укриття, знову думкою поринула до свого Віталія, свого мрійника, який ще недавно збирався писати рапорт про вихід на пенсію за вислугою літ. Натомість прийшла справжня війна і озвався у душі козацький дух предків: на бій, братове!

Через силу вчитувалася у рукописи, через день навідувалася у видавництво, і вже стало звичкою проводити вечори у товаристві маленьких сусідок. Але щоденні повітряні тривоги дедалі більше діяли, доводилося ховатися у різних в укриттях, кілька ночей разом з Тетяною і дітьми провела у метро. Гамір, юрбища, всі на нервах: туди не ступи, туди не пройди, а діти хочуть бавитися, спати, а як? Тільки дісталися дому, як знову тривога. Сіли на сходинки в парадному, як вже буде, потомлені дівчатка поснули на руках мами і Василини. За півгодини – відбій. Отже, злітали російські Міги з балістикою, це така лякалка від московитів, але хто-зна, що надумає нелюдь? Піднімалися на десятий ліфтом, дітей так і не роздягнутих повкладали на ліжка. Тетяна приготувала каву, мовчки випили. А за вікнами вже ясний день, Василина зняла куртку, прилягла на диван і відразу задрімала.

Розбудив її настирливий дзвоник. Ніяк не хотілося підніматися на ноги, ледве потеліпала до дверей. А на порозі – Віталій! Заросла борода, брудний одяг і такий милий. Припала до чоловікових грудей, заплакала, а він мовчки цілував розкуйовджене у сні волосся дружини. Не питала: що, як, звідки? Чо-

ловік нашвидку помився, збрив бороду, Василина приготували чисту білизну і добре випрасувану уніформу. Була щаслива готуючи сніданок на двоє, звичайно, не улюблену чоловіком яєшню з шинкою, бо де її нині взяти, довелося обійтися макаронами з сиром. Віталій їв, а вона зачаровано дивилася на нього: у хаті господар! Не встигли наговоритися, дзвоник: службова машина вже біля парадного.

Не могла відірватися від чоловіка.

– Все буде гаразд, Василенко. А таки поїдь кудись, допоки все вгамовиться?

– Ні, я чекатиму на тебе. І поруч Ірина з Мишком.

Як це багато хоч кілька годин родинного щастя після довгих днів розлуки.

Провівши свого полковника, пішла у видавництво. Йшла так знайомими дворами, натикалася на новітні, може, вчорашні руїни, обгорілі стіни, потрошені вікна, вигорілі дощенту автомобілі, бачила згорьованих людей, які вибиралися з вогню і руїн у брудній одежі, хтось взагалі в обсмаленому лахмітті, не можна звикнути до зойків і плачів дитячих. Пожежники і рятувальники, вогонь з вікон і вода з брандспойтів, здавалося, потрапила на зйомочний майданчик американського бойовика. Але тут все справжнє, і у цьому горі усі свої.

– Пригляньте, будь ласка за дитиною, – попросила молоденька жіночка, вся трусилася чи від холоду чи від страху.

– Добре, – відповіла Василина, перейняла від неї дитячий візок, був весь у чорній грязюці, мабуть перевертався, дитина місяців семи-гарненька червонощока дівчинка, спокійно спала, відчувалося, нашвидку закутана у сине картате покривало.

Василина покотила візок подалі від наелектизованої юрби, опинилася під стіною сусіднього будинку, тут було повно скла, певне ж вибухова хвиля по-вибивала ледь не всі шибки. І раптом спало на думку: а куди раптом зникла молода незнайомка, і чия це дитина? А як їй просто підкинули чужу дитину? Шукала очима у рухливому натовпі незнайомку, запам'ятала, що була одягнена в легку не по сезону зеленкаву курточку. Дитина між тим прокинулася, почала кнүсити, а потім розплакалася. Василина шукала у візочку якусь забавку чи соску, але нічого не знайшла. Гойдала візок, а дитина ще більше плакала, взяла на руки, а тут ще більші плачі, певне ж дитя розгледіло незнайоме обличчя. Незабаром підійшла якась незнайомка у геть зашмуляній спортивці, котила перед себе синю коляску, дістала пляшечку з молоком, простягнула Василені.

– Беріть. А де Анюта?

Василина здогадалася, що Анюта – мама дитини, аж на серці відлягло.

– Дякую.

– Я до своїх, – сказала незнайомка.

– А пляшечка?

– Потім.

Дівчинка, діставшись соски, вмиє замовкла і почала швидко смоктати молочко. Незнайомка Анюта появилася за добру годину, дістала з-під куртки пляшечку з молоком, здивувалася, що дитина вже покормлена.

– Дякую вам.

– У вас гарна донечка, хай Бог береже вас.

Година з чужим немовлям серед харківських пожарищ додала Василені сил, згадувала свою онучку Соломіюку, як вона там?

Іван КЛІМА (1931-2025)

4-го жовтня цього року помер **Іван Кліма** – чеський прозаїк, драматург, публіцист, колишній дисидент.

Після війни закінчив Філософський факультет Карлового університету у Празі. У 1963/1969 рр. був редактором періодичних видань: «Literární noviny», «Literární listy», «Listy». Після 1968 р. опинився у списку заборонених авторів. Працював як землемір, санітар, сміттяр.

Іван Кліма належить до авторів чеської психологічної прози. І. Кліма написав понад двадцять книг, які перекладені на тридцять мов. Він автор романів, оповідань, драматичних творів, есе, літератури для дітей. Проза: «Чудовий день» (1960), «Між трьома кордонами» (1960), «Коханці на одну ніч» (1964), «Відвідини у безсмертної тітки» (1965), «Корабель іменем «Надія» (1969), «Коханці на один день» (1970), «Любовне літо» (1979), «Любов і сміття» (1987), «Мої золоті ремесла» (1990), «Ні святі, ні янголи» (1999), «Мое божевільне століття» (2009). Драматичні твори: «Замок», «Майстер», «Жених для Марцели», «Кімната для двох».

Іван Кліма залишив по собі значну літературну спадщину, яку порівнюють із творами Мілана Кундери та Богуміла Грабала.

Українською мовою вийшли: Іван Кліма: «Між трьома кордонами» (з чеської переклала Марія Лібуша Неврлі), Словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури в Пряшеві, 1964. – стор. 220; Іван Кліма: «Година тиші» (з чеської переклав Ярослав Дзира. – Київ: «Дніпро», 1965.

В українському виданні «Між трьома кордонами» є і розмірковування Івана Кліми над його поїздками і перебуванням на Східній Словаччині. Він визнається: «Багато хто докоряв мені, що Схід для мене передусім був екзотичним краєм, що я ніколи не перестав бути чужинцем в ньому. Мабуть. Я ніколи не вдавав, що дивлюсь, бачу і говорю, як тубілець. Я переконаний, що і погляд із зовні, погляд того, хто приходить в цей край вперше, не є безцінним, його не можна не брати до уваги. Чужинець часто побачить і речі, до яких око тубільця вже привикло настільки, що не помічає їх... Я переконаний, що правда, хоч як вона прикра, впливає благородно, бо допомагає самопізнанню, розумінню взагалі. Якщо заважає мені у книзі щось, то те, що тієї «прикрої правди» є в ній мало. Я дав дуже вплинути на себе своїми симпатіями до того краю, до його жителів. Але тішити мене усвідомлення, що вже прийшов час, коли, прямо на місці збільшуються ті, які без застережень будуть висловлювати свої «прикрі правди» з тим, що так найкраще виявлять свою любов до рідного краю і своєї батьківщини. Прага 17 жовтня 1964 р.».

Між трьома кордонами

(Уривок)

Доктор Прибула – сільський лікар. Незважаючи на те, що він живе в Свиднику. Кінець кінцем Свидник також село, а більшість пацієнтів, яких доктор Прибула лікує, приїжджає з ще глухіших та забутіших сіл.

В нього є щось із їхньої подоби і рухів. Великий, здоровий, трохи гранчастий, у старому немодерному капелюсі.

Мав також частину їхнього думання.

Говорили про заклинання.

Оповідав як заклинати «глушку» та наврочення. Трохи симпатизував заклиначам. – Боремося проти них, – казав, – але часто не докажемо навіть стільки, скільки вони.. Дати людям віру в те, тцо виздоровіють. Доки їм люди вірять, доти вони мають свій сенс. Ви все ж таки погодитесь зі мною, що віру хворого, його душу треба посилювати.

– Добре. Але тут закликають усе. Немовлят, божевільних і навіть худобу!

– Чому ні, – протестував. – Думаєте, що в худоби не може бути душа? Коли можемо вірити, що якийсь там есесман мав душу, то чому, наприклад, хочемо відняти її корові?

В кімнаті сиділо кілька лікарів. Жартували. Трохи всміхалися, наче думали собі: це все ж таки селяк. Його дід ще свої корови закликав.

Це, мабуть, правда. Але правдою буде також те, що тільки тому Прибула відважився прийти сюди першим.

Нести на своїх плечах тягар, призначений багатьом людям.

Доктора Прибулу демобілізували наприкінці квітня сорок п'ятого року.

В пражівському Національному комітеті він появився з великим військовим ранцем. Навіть не скинув його. Повідомив, що вертається додому.

Тим самим позбувся однієї з багатьох турбот. Дуже радо дали йому декрет, в якому іменували його здоровельним референтом, урядовим окружним лікарем у Свиднику.

Більше йому дати не могли. Навіть трубку аспіринів та пачку бинтів. Зрештою, ранець був досить повний. Був радий, що його має.

Прийшлося піти пішком через Немцовце, Хмельов та Гіралтівці.

Зустрічали його випалені села.

Землянки вздовж дороги тяжко видихували дим. Перед напівзруйнованими хатами стояли люди і дивилися на дорогу, наче чекали, що саме від неї прийде спасіння. А можливо в своїй болючій тривозі очікували ще одну жорстоку війну?

Але кілька хат лишилося. Навіть нічліг дістав, коли сказав, що є лікарем.

Вранці пішов далі. В напрямі на Матівці та Собош. За верхом зістався Токаїк. Там німці вистріляли всіх чоловіків і село поглинув гарячий подих бензинового полум'я. – їх бог карав ще важче, – сказала одна з жінок, оповідаючи про це. – Врятувався тільки один. Сім раз влучили в нього кулі. І в такому стані він цілу ніч плазував. Чи все це можливо, пане докторе?

Пішов далі, через Округле, на Радому та Раковчик. Дорога була всіяна кратерами й завалена перекиданими колодами дерев.

Пустота ... – Вертайтесь! – сказали йому в Местиску, – на дорозі – міні!

У канаві, черевом вниз, лежав мертвий. В нього не було ніг.

Охоплював його жаж. Поспішав.

На третій день побачив перед собою Чорну гору та Колашівку. Пройшов перевалом. Перед ним миготіло пусте, широке згарище.

Був дома, у Свиднику.

В місті зістало лишень кілька будинків. До одного з них поселили його. В кімнаті стояли три військові нари та стіл.

Був трохи здивований, для чого ці нари, але їх можна було використати на тимчасові ліжка для поранених.

Під вечір прийшов зарослий чоловік і положився на одну з них. Це був місцевий піп.

За хвилину прийшов дальший чоловік. Представився. Шкільний інспектор.

Три – щасливе число. Для роману й для фільму. Добре вийдуть долі та й діалог не буде занадто складним.

Перший кадр: Порожня кімната з трьома нарами.

Детальний кадр: За вікном спалене місто. Величний вигляд!

Сутеніє: Нема чим світити.

Всі троє сидять на своїх нарах і говорять. Довгим загнутим ножом піп відкриває гуляшову консерву.

В сутінках за вікном видно контури запрягу з худим, шкандибаючим конником.

Прибула лежить на нарі й курить.

Інспектор ходить по кімнаті. Високий мужчина з волоссям, яке ще навіть не встигло піднятися з-під військової шапки. Оповідає, як край лісу знайшли постріляних селян.

– Ви, пане, їх тільки бачили як там лежать, – відзиваються піп. – Але я при цьому був. Вночі мене з ліжка витягли, щоб пішов молитися перед стратою.

Там; було двадцять чоловік і три жінки. До того часу я їх ніколи не бачив. Вони стояли один за другим на зовсім маленькій луці. Тоді я бачив дуже мало, місяць майже не світив. Я очікував, що й мене нарешті поставлять між них. Але хотіли, щоб я лишень співав.

Весь час я мусив співати. Весь час, як вони стріляли, я мусив співати. Нічого більше. Але я не міг собі нічого нагадати. Навіть– молитву, навіть якийсь там вірш. Тільки постійно повторював: Отче наш, іже еси на небесах...

Вишкрябував консерву.

– Ви, отче, мабуть, боялися, – сказав Прибула.

Закрив очі. З даліни наближається до нього гуркіт і світло. Вигуки. Невдавано прожиті дні. На носилках приносять поранених. Вояка з розпореним черевом, кишки вилізають . . .

– Нащо його? – кричить Прибула, – він уже мертвий.

Піп відсунув консерву й тихо шепоче молитву.

На вусах поблискує жир.

Потім відкриваються двері. Заходить двоє худих, Двоє дуже худих, негнених і ослаблених чоловіків. Ідуть повільним кроком носіїв поранених.

Прибула вискакує. – Дайте його сюди!

Піднімає закривавлену сорочку.

– Міна, пане докторе, – говорить дуже стомлено один з них.

– Що хочете? – питається Прибула. Потім каже: – Це ваш родак?

– Син, пане докторе, – відповідає другий і дивиться вниз.

– Так сюди, – каже Прибула й показує на сусіда.

– Отче наш, іже еси на небесах . . .

Це, мабуть, була б добра сцена для фільму. Але в житті підвела проекційна камера. Верталася весь час на початок фільму.

Все знову та знову відкривала двері, з яких було видно худого коника і

двоє людей. Тепер несли раненого з відірваними кінцівками. В тілі було повно осколків з мін. Це втомлювало. Поганий фільм. Декорація – три в'язничні нари, бляшанка від консервів і обдертий стіл — оставалась цілими тижнями однакова. Не придумав собі ані пакуночок бинтів, ані тигель мазі, ані автомашину з червоним хрестом.

Був це одноманітний, пригноблючий та безнадійний фільм. Для нього було потрібно більш винахідливого режисера. Повистригувати все зайве.

Пройшов місяць. Пройшло тридцять день. Пройшло п'ятдесят безнадійних, закривавлених випадків. І нарешті приходить аптекар. Спить на пошті, під столом, на якому укладається спати завпошти. Разом з Прибулою придбали перші ліки. З воєнного складу дістали сорочки, які використовували для бинтів.

Прибула вимиває язви гарячою водою та рве сорочки. Все нові та нові. Хотів би людям допомогти. Це його люди. Він же ж лікар. Все йде поволі. Деколи вже тратить всяку надію.

Треба більше вистригувати. Треба усунути три місяці!

Приїжджає генерал Свобода. Обіцяє допомогу.

Скоріше.

Пройшло п'ять місяців.

Перед будинком з нарами появляється вантажна «фордка» з ясным, свіжо натертим хрестом. В окрузі поширюється висипний тиф.

Бочки з бензином навантажують на машину і їздять по глухих, випалених селах нищити вошей. Лікар, медсестра, секретар Червоного хреста та водій. Їхнім спільним зусиллям епідемія була знищена.

Скорочувати час. Дванадцять місяців. Нове санітарне авто. Воєнний рентген. А з гір постійно приїжджають вози з пораненими. Де доктор? Поїхав. Він тут один. На все один.

Але допоможе священик. Вже влаштувався. Носить чорну рясу. Молиться над вмираючими; пам'ять вже його не зраджує.

Треба викреслювати. Треба дальше вистригувати. Дванадцять місяців. Прибула свариться по урядах за місце для побудови лікарні. Вояки вишукують в лісах міні. Вояки також починають будувати перший дерев'яний барак для лікарні.

У трьох залах появляються перші ліжка. Стіни – тоненькі. Щілинами продуває вітер, що дико завіває з Дуклі.

Приїжджає хірург. Перший в цій місцевості. Оперує при світлі спиртної лампи.

Втекло три місяці.

Електричний агрегат. Новий помічник головного лікаря.

Ще три місяці.

Мулярі копають фундамент нової кам'яної поліклініки. Скільки ж тут відразу людей! Санітари, медсестри, водії санітарних автомашин, зубний лікар, персонал з поліклініки.

Випадок розпадається.

Куди подівся доктор Прибула?

Залишився тут. Сільським лікарем. Лікарі навколо нього непомітно всміхаються. Запримітив це.

Пральна машина

Перегортала купу білизни, щоб заповнити порожнє місце у пральній машині. У велику пральну машину увійшло шість кілограмів білизни, і це її влаштовувало, бо могла прати один раз у місяць. Колись, як діти ще були вдома, зрозуміло, прала частіше, але завжди з неохотою. Вона ненавиділа домашні роботи із-за їхньої безнадійної ефективності. Пил, який витерла, за кілька годин знову з'являвся, страва, яку зварила і принесла, безповоротно губилась у шлунках, випрана білизна знову стала брудною, як і помитий посуд, а речі, які поклала на належне місце, за короткий час знову появились там, де не слід їм бути. Усі були безпорадні. Чоловік і доньки.

Доньки вийшли заміж, а Філіп, де він, властиво, пропадав? Коли вона його бачила востаннє? Відкинула болісну уяву. Однак його шкарпетки ще валялись у купі білизни. Брала їх по одній і кидала у відкритий барабан пральної машини. Одна з них була непарна: темна, трохи брудночервона. Таких шкарпеток прецінь Філіп ніколи не носив. Вона вхопила її між пальці: була це добра густа тканина, справжня вовна, хтозна-звідки тут взялась. Хіба їх дістав від котроїсь зі своїх шлюх, а перед нею завжди приховав. Одержував від неї шкарпетки або шарф, а за те їй давав... що ж, властиво, роздавав? Можливо, коштовності, гроші, або дорогі костюми. Не задумувалась над цим, її ніколи не цікавили ні речі, ні гроші. Не знала, які хабарі він бере від своїх пацієнтів. Вона й не хотіла про це знати, а його це інколи роздратовувало, йому здавалось, що вона недооцінює його вправність та успішність.

Закрила пральну машину, обрала програму і натисла на кнопку. Вода зашуміла у барабані, а вона віконцем дивилась, як із собою несе білу масу прального порошку. Легесенький та безупинний струм води приносив їй полегшення. От зараз би вже могла повернутись у кімнату і трохи присвятити собі час для відпочинку. Правда, вона знала, що не відважиться на це. Здається, за весь час вже зрілого віку придушувала у собі тугу по-своєму розпоряджатись із своїм дозвіллям, замість того – виконувала обов'язки.

Її життя складалось з цілого ряду обов'язків. До дітей, батьків, друзів, до Філіпа і його приятелів. З обов'язків в інституті, до шефів і підлеглих. Інколи вже була настільки втомлена, настільки виснажена, що коли увечері залишилась самотня у ванній і вода із шумом текла в умивальник, тоді голосно схлипувала і ридала. Вода заглушувала її голос, і тим самим своїм жалем нікому не заважала. З минаючим часом і обов'язків ставало менше. Доньки вийшли заміж, приятельство повільно зникало. Філіп також бував удома дедалі рідше. Останнім часом навіть і не приходив. Але ж, однак, вона не могла позбутись почуття, що не має права промарнувати час лише для власного задоволення.

А чи могла вона відпочивати, коли стільки речей потрібно було організувати, стільки завдань виконати? Могла ж вона сісти за рояль і грати, або принаймні залізти в ліжко, коли стільки людей у той же самий час повинні працювати. Могла вона тішитись із своєї роботи, або з якоїсь вигаданої історії, коли так багато живих істот терпіло?

У пральній машині щось загуркотіло, металево застогнало, потім барабан застряг, мотор загурчав. Вона натисла на кнопку і вимкнула пральну машину. Хвилину безпорадно дивилась на мертво машину, потім знову пробувала її завести. Двигун стогнав, даремно намагався розкрутити барабан. Їй здавалось, що чує запах спаленої гуми. Витягла краще шнур із штепсельної розетки. Зразу на неї налягла тиша. Затріпоталась в ній і намагалась відкинути тривогу. І треба ж, щоб саме сьогодні отаке трапилось. Хто ж їй у суботу прийде відремонтувати пральну машину? Якби хоч появився Філіп, якби була бодай надія, що появиться. Могла б також покликати деякого із своїх пролазливих зятів, але ті, напевно, знайшли б виправдання, аби не прийти.

Підійшла до телефону, хвилину гортала сторінки довідника. У неї не було друзів, було тільки багато знайомих, більшість із них не розбиралась у двигунах. Були це лікарі, досвідні працівники та геологи. Потім зауважила зовсім незнайоме прізвище. Душек. Напевно, записала його сама, знала ж свій почерк. А у дужках ще зазначила: ремонтник. Ремонтник чого? Холодильників, автомашин, або, може, пральних машин?

Набрала номер телефону. «Але, пані, – зауважив чужий голос, коли її вислухав, – адже сьогодні субота!»

«Але ж мені її треба неодмінно відремонтувати. Прощу вас!»

«Всім треба неодмінно! Не може це почекати до понеділка?»

«Мені завтра треба... Надовго від'їжджаю з Праги. Прощу вас. Не залишусь в боргу».

«Вийміть білизну і розвісьте, щоб висохла. Коли повернетесь...»

«Це неможливо, – сказала, – я насправді б вас не тривожила, якби це не було таке необхідне!»

«І якби я до вас зайшов, – сказав голос, – причому необов'язково. Якщо машина виплюнула якусь запчастину...»

«Спасибі вам. Ви дуже уважний!» Вона була б сказала йому ще щось гарне, але він поклав слухавку.

Вона намагалась уявити собі обличчя цієї людини. Можливо, що його ніколи не бачила, що їй лише дав хтось це ім'я і телефонний номер. Але, здається, була це уважна людина. Добрих людей було на світі дедалі менше. Колись вірила, що Філіп уважний, але пізніше встановила, що він егоїст, сибарит, брехун. Усі її розшуки були марними щодо того, з кількома жінками її підвів. І нагромаджував речі, безліч зайвого барахла: старі картини, медалі, монети, шкатулки та скляночки з латинськими написами. На це все знайшов собі час, тільки для неї та для дітей його завжди забракло. Деколи їй спало на думку, що краще взагалі не жити, ніж жити так, як жив він.

Доньки вдалися в нього. А вона так намагалась виховувати їх у любові і до любові, привчати їх, щоб помічали людей навколо себе, людей, а не речі, щоб поважали те, що живе, а не те, що призначено на загибель, що їх може тільки придавити й задушити. Але нічого не вийшло.

Як довго може тривати, поки той чоловік приїде? А чи взагалі приїде? Пройшлась по квартирі. На шкатулках у вітрині знову лежав порошок. «Betonica», «Serpentina», «Valerianum», «Pyrethrum». Скільки грошей за це викинув, а заради чого, кому цим зробив послугу? Медалі валялись на окса-

митових подушечках – скільки годин з ними промарнував, як ними вмів любитись. Коли ж востаннє отак любувався нею? Коли ж до неї востаннє гарно звернувся? Ніжність зберігав для мертвих речей та для своїх шлюх. «Моя солодка мордочка, моя необіймана любов», – отак звертався до останньої. Лист, повен соромливостей, не відіслав, а вона його знайшла серед його паперів. – «І тішусь, коли мене знову покличеш у свій ніжний городик...»

Витерла сльози. З вікна був вигляд на вулицю. На сіру, кам'яну вулицю, на якій не росло ніяке дерево, де, крім вазонів на балконах протилежного будинку, не можна було бачити і натяку на зелень. Лише тінь, бруківка, сажа та заіржавілі труби. А вона так любила незайману природу. Бувало, хотіла жити десь у хатинці близько лісу, річки, або хоча б потічка. Годувала б тварин: кроликів, курей, можливо, і овець, із тваринами завжди собі розуміла:

Це було єдине, що собі могла дозволити, допоки доньки були малі, то з ними часто їздила геть, і це могла легко виправдати, бо ж робила це заради їхнього здоров'я. Філіп з ними майже ніколи не бував, знайшов собі виправдання: службу або важливу нараду, але машину їм залишив, бензин тоді ще був дешевий, мов сік, могли побратися, де лиш заманулось. Пізніше купили дачу близько Слапської водойми. Дерев'яний будиночок стирчить на скелі, на такій стрімкій, що коли людина виглянула з вікна, здавалось їй, що будиночок висить над самою гладінню води. Кобра деколи гралась, кидаючи з вікна каміння і чекала, поки з глибини під ними не пролунає тихий і трохи страхотливий плескіт. Деколи й вона сама через вікно кидала залишки страви та інше сміття. Їхнє падіння у воду було здебільшого тихе. Тільки кола розбіглись по гладі, потім знову зникали, залишалась лише нічим непорушена і спокійна поверхня води. Узамкнення гладіні, оце зникнення речей у глибину, її чимось приваблювало. Бувало, змушена була відійти від вікна у запаморочливому переляку, щоб сама не пропонувала воді нагоду, аби над нею затягнулась.

Вже й не пригадувала, коли востаннє була у цій дерев'яній будівлі. Без дітей те місце втратило свою привабливість і смисл.

Задзвонив телефон. Це Кобра, її старша донька.

«Не перебиваю в роботі?»

«Ти ж знаєш, що у мене завжди якась робота, – відповіла. – А до того ще й пральна машина поламалась».

«Не хочеш принести білизну до мене?»

«Вона ж мокра! А пральну машину не можна відчинити, коли всередині вода».

«Прийде хтось на неї подивитись?»

«Так. Щохвилини вже мав би тут бути».

«Це добре», – вдавала зацікавлення Кобра.

Вона мовчала. Чого ж їй донька дзвонить? Не дзвонила ж у таку пору. Дзвонила тільки вранці або ввечері, завжди лише тоді, коли їй щось треба.

«Як тато? Уже довго не з'являвся».

«Не знаю, сюди також не заходив».

«Поїхав кудись?»

«Очевидно».

«Не сказав, коли повернеться?»

«Цього мені вже давно не говорить».

«Вибачай, мамо. Але в лікарні мені сказали...»

«Що ж тобі у лікарні говорили?» – насторожилась.

«Чекали його вже початком тижня, але не дав про себе знати».

«А що ж мені робити? Мені також дзвонили, чи не захворів. Я їм сказала, що коли й захворів, то я про це не знаю. Але хай не дуже переживають, бо він, напевно, собі якось дасть ради».

«Мені жаль, мамо. Я знаю, яка це морока для тебе. Але він, напевно, появиться, прецінь його знаєш. Коли прийде, хай мені подзвонить».

З коридора прозвучав дзвінок, попрощалась дуже швидко. Прозуркою побачила незнайоме багряне обличчя. Довгаста, мов у цапа, голова колихалась на довгій шиї, яка посередині ніби була перетнута зчервонілим шрамом. Малі, сині очіці дивились на неї з-під безбарвних вій.

«Пані, я вже тут! – Голос у нього був високий і трохи придушений. В одній руці держав сумку, в другій стискав якесь голубе ганчір'я. – Це випадково не ваше?» Тицьнув їй в руки оту річ.

Це була шкарпетка. Гидливо взяла її в руки: товста шкарпетка з чистої вовни, якої перед тим бракувало. Лише колір був інший – сіро-білий.

«Де ви її знайшли?»

«Я сплутав і піднявся на поверх вище, – пояснив. – Аж до горища. Там, біля дверей, валялась».

«Дякую вам. – Вона зауважила, що зосереджено дивиться за її спину. Налякалась. – Що там може бачити?»

«Пані, у вас особливі речі! – Він показав на вітрину. – Досить старі, га?».

«Це мій чоловік. Збирав усе можливе. – Вона налякалась того, що сказала, і швидко додала: – Збирає, зокрема, медичні інструменти. Ці склянки та ступки з давніх аптек».

Чоловік покивав цапиною головою, на якій було коротке і рідке волосся.

У Філіпа було темне та ще й густе волосся, яка пахло сумішшю сигаретного диму й карболу, пахло, як лікарня, цей запах її роками збуджував.

«Я також збирав би, – сказав чоловік високим придушеним голосом. – Гарні речі для життя, як прянощі для супу. Але замало часу».

Завела його у ванну, сама пішла варити каву. Шкарпетку ще постійно держала в руках. Як потрапила аж туди, вгору? Як обидві сюди потрапили, і чому кожна з них іншого кольору? Чиї ноги їх, властиво, носили? Нарешті, її гидливо відкинула і довго над цебром сполоскувала руки.

Коли принесла йому каву, пральна машина вже була відсунута геть від стіни й знята її задня стінка. Чоловік стояв на колінах і світив ліхтариком у нутро машини.

«Буде діло?» – запитала з тривогою.

Подивився на неї своїм багровим лицем. Коли зігнувся, шрам на його шиї налився кров'ю. «Програматора чорт взяв. Де взяти новий?»

«А ви не можете дістати?»

«Пані, ви де живете?»

«Мені треба, розумієте, треба, аби ще сьогодні прала».

Чоловік знизав плечима. Випростався, взяв з її рук горнятко з кавою і сьорбнув з неї. «Смачна, – голосно заплямкав. – Кава має бути як пристрасть».

Витягла з гаманця два зелені банкноти і поклала їх на пральну машину.
«Прошу вас!»

«Я мусив би вдома подивитись. Не обіцяю. – Знову сьорбнув з кави. – Людина вже й не знає, що серед того барахла валяється. Але, пані, сьогодні я вже не встигну. Після полудня у мене щось заплановано».

«Я вас відвезу додому».

«Це полегшило б ситуацію».

Глянув на неї так, ніби на її плече поклав руку і стиснув її. Майже скрикнула.

Він жив на окраїні міста у ще незакінченому триповерховому будинку з городом.

«Я вас почекаю у машині», – запропонувала.

«Ходімо, щось вам покажу».

Піднялись по сходах, пройшли холлом, вступили у кімнату, яка їй здавалась аж занадто просторою. Передню стіну прикрашала шпалера з озером, з берега якого аж до схилу підіймався березовий гай, залитий сонцем.

У приміщенні були лише два крісла, стіл, телевізор та розподільний щит з вимикачами.

«Не присядете? – натиснув на якийсь вимикач, під стелею роз– світилась установка, десь за її спиною прозвучали тони солодкуватої мелодії. – Ну, що скажете?»

«Гарно у вас. Насправді». – Вона намагалась, щоб її голос прозвучав найвірогідніше.

«Десять років роботи, – нахилився до неї, аж відчула його подих. – Суботи, неділі й всі вечори. І стара мені допомагала, не можу сказати, що ні. Але зараз зійшла з глузду, знайшла собі такого шмаркача, якому лише на десять років більше, ніж нашому найстаршому, і так я залишився на все один. Прийду ввечері, сяду отут, вклучу музику і дивлюся на озеро. Воно – мов справжнє, чи не так?» – Натиснув на важіль, і світла в установці погасли і тут же почервоніли. Білі стіни залились кривавими краплями, які, блимаючи, стікали на землю. – Ну, як, гарно?»

«Гарно», – відчувала на плечі чужу долоню, яка її притискала глибше у крісло.

«На хвилину вас тут залишу, – сказав, – піду, подивлюся, що тут можна знайти».

«Ще оце світло, – їй вдалось видушити із себе, коли він вже був біля дверей. – Ви забули погасити світло».

«Хай буде», – кинув рукою.

Дивилась на стіну, по якій постійно стікали криваві краплі. Заплющила очі. Музика солодко і густо роз'їдала її лице і стікала аж за шию. Із сумочки вийняла носовик і витерла ним чоло, потім довго ним витирала долоні.

Десь у будинку гримнули двері. Куди він пішов? Насправді шукає запчастину? Або дзвонить? Мала б йти перевірити. Чого її сюди запросив? Чого вона погодилась? Щоб зараз тут сиділа і чекала, хоч не знає, куди він зник і що робить.

Чого ж вона така самотня? Чого чоловік перестав її любити? Чому ж її доньки відвідують тільки один раз у місяць? Чому серед людей так мало любови і так багато холоду, заздрощів, неправди й лукавства?

Сидить тут, у чужому будинку, повинна слухати про чуже нещастя, хоча свого аж верх голови. Чому ж вона мусить тут сидіти, замість того, щоб сиділа вдома і чекала, поки прийде Філіп і обійме її? Чому її Філіп так довго не обіймав?

Чому в житті не вийшло так, як собі бажала? Хто її постійно карає і за що, коли вона так старалась, щоб жити гарно і корисно, щоб виконати усі свої зобов'язання? І чи це вже ота справжня і остання кара? Зіщулилась у кріслі, по лиці їй стікали сльози.

Чоловік знову появився. «Нема! – заявив. – Подивлюся ще нагорі. Якби ви, пані, турбувались, то хотів би вам щось показати».

Вона піднялась, носовиком витерла забруднені пальці й пішла слідом за ним.

Вів її вгору по сходах на поверх, потім ще вище. «Обережно», – оглянувся за нею, – вгорі нема поруччя». Відчинив вузькі металеві двері і вона прорізом побачила між його постаттю і одвірком дерев'яні балки.

Що це має означати? Чого мене сюди тягнув? Хто він такий? Що він з нею задумав робити, чого її веде на горище? Не мала з ним йти. Над нею запанувала судомна гарячка... Ні, далі не ступить ні на крок, отак легко не піддається, на щось таке вона не заслуговує, щоб лежала десь на чужому горищі, прикрита лантухами і щоб її облітали м'ясні мухи.

На площинці перед дверима не було поруччя. Коли глянула вниз, побачила сходову клику. Вона була набагато глибшою, ніж би їй здавалось у цьому триповерховому кубі. Відійшла від прірви і прибилась до стіни.

«Будь ласка, пані», – запропонував чоловік і майже вклонився перед напіввідчиненими дверима.

Господи, Отче наш, бережи мене. Увійшла. Горище було світле, прибране і дихало теплом. У куті біля дверей лежали поскладані міхи, об стіну димаря спиралась шафа, повна шухляд.

«Заходьте, пані, щось вам покажу!» Провів її навколо купи міхів. На одній з могутніх балок висів кусок канату. «Отут, – показував, – я пробував прив'язатись, але не вдалось». Його руки вилетіли вгору і стиснув своє горло так сильно, ніби хотів собі відірвати череп від тулуба і покласти їй до ніг. – Але зараз я радий. Зараз вже знаю, що для цього досить часу. Життя коротке і те, що прийде...», – кинув рукою, ніби відганяв думку на безкінечність. «А зараз, пані, вам щось покажу!» В куті горища, де було найбільше світла, на низенькій стіні висів якийсь предмет, прикритий міхом. Він підійшов до нього і зняв.

Вона майже вигукнула.

Перед нею висіло величезне венеціанське дзеркало. Пишно оздоблена рама виблискувала, ніби була викладена алмазами.

«Ну, що скажете?»

Вона бачила своє жовтувате, безкровне і тут же постаріле лице. Він стояв за нею з руками позаду, його обличчя, яке нагадувало цапину, скорчилось у напружену посмішку.

Що тоді, якщо це хтось із неживих. Фантом, мертва тінь. А що, коли це Філіп? Його обличчя зараз взяло на себе саме таку подобу, взяло на себе справжнє обличчя душі цапа.

Можливо, це кара, яку заслужив за свою пихатість, марнотратність, заро-

зумілу упевненість, з якою прибивав до землі всіх, у кого досі у серці горіло ще якесь чуття людини.

А яка ж буде її кара?

Оцей за нею ступив на крок ближче. Що у нього в руках, яке знаряддя? Встигне вона його розпізнати, коли він замахнеться?

Примружила очі. Підлога під ногами здійсмалася і знову падала. «Оце експеримент?» – домагався її судження.

«Чудовий», – зітхнула.

«Це також щось коштувало. Але все ж таки продала оце дзеркало. Його власниця була вже стара і майже сліпа. Твердила, що вона колишня княгиня. Але нащо їй дзеркало, коли не бачить?»

Вловила, що його голос віддаляється. Трохи відкрила очі. Вже за нею не стояв. Рився у шафі. «Я щось знайшов» – повідомив. – Може, буде пасувати, отож, пані, можна їхати!»

Вдома йому зварила ще одну міцну каву. Потім чекала у передпокої і через відчинені двері дивилась, як працює. Він посвистував собі, потім випростався, включив шнур, натиснув на кнопку, і вона почула, як двигун тихо починає працювати і крутить барабан. Знову вийняв шнур, закріпив задню стіну пральної машини і помив собі руки.

«Скільки з мене?» – запитала.

«Одну хвилиночку, пані!» – Він знову включив пральну машину і почав крутити кнопку програми. Вона почула гикання насоса, і пральна машина почала випускати воду.

Обоє дивились на струм блідо-рожевої води, яка витікала з гумового шлангу.

«Дивна у вас вода, пані», – сказав мужчина.

«Це від шкарпетки», – озвалась, – погано забарвлена шкарпетка».

«А-а, так. – Він постійно дивився, як у білому просторі ванни вирує оця блідо-рожева рідина. – З вас дві сотні. Запчастини зараз дорогі».

Вона подала йому зелені банкноти.

«Дякую, пані. – На мить зупинився поглядом на чомусь за її спиною, мабуть, на одній із старовинних шкатулок, потім взяв свою сумку. – Якби колись ще треба, номер у вас є».

«Так, дякую. Я вам дуже вдячна. Ви добра людина».

Випровадила його до дверей. Потім повернулась у ванну. Підсипала у пральну машину ще одну дозу прального порошку. На білизні не сміє залишитись ні крапля крові... Потім мусить віднести тіло Філіпа. Не може прецінь його голого залишити лежати лише так під лантухами. Але як його дістане в автомашину, потім отам вгору на дачу? Прийдеться тягти оце важке, гірше тіло та ще його, зрештою, підняти аж до вікна. Буде в неї стільки сил, щоб його підняти, щоб востаннє скинути оцей тягар свого життя у глибину?

Присіла на край ванни і слухала, як рівномірно крутиться барабан. Насос знову гикнув і почав випльовувати воду. Вода вже була майже чиста, майже зовсім прозора. Вона собі усвідомила, що та вода була як сльози, як багато. Схлипнула.

З чеської переклав
Іван ЯЦКАНИН.

Віталій МАЦЬКО

Віталій Петрович Мацько народився 24.04.1952 року в селі Шрубків, нині Меджибізької територіальної громади Хмельницької області. З 2022-го перебуває на пенсії, мешкає на Закарпатті в м. Чоп. Літературознавець, поет, прозаїк, драматург, перекладач, журналіст, педагог. Доктор філологічних наук, професор. Член Національних спілок – письменників та журналістів України. Удостоєний обласних літературних премій ім. М. Годованця (2003), ім. Г. Костюка (2005), ім. Т. Шевченка (2007), всеукраїнської ім. Івана Огієнка (2017), нагороджений державним ордемом «За заслуги» 3-го ступеня (2007). Гостював у Пряшеві, Свиднику. Його твори друкувались на сторінках «Дуклі». Нині письменник пропонує читачам новий фантастичний роман на злобу дня «Архітектори миру».

Architecti pacis (архітектори миру)

(Уривок)

Розділ І. Небесні сили

– Невже ви й насправді вірите, що я розповідаю про сон чи вигадку? Чому ви такі нетямущі? – сперсердя спитав Костик Нечипоренко, який стояв у колі старшокласників.

– Він розповідає правду, бо і я з ним був поруч, – підтримав ровесника Назар Кобзаренко.

З гурту роздався голос. То Настуся-відмінниця, до думки якої прислухались десятикласники, самовпевнено вигукнула:

– Навіщо ви нам розповідаєте про сон рябої кобили!? Науковцями доведено, що немає ніяких інопланетян. Їх ніхто не бачив. А ви – всезнайки, бачили...

Настуся Сонячна, то її прізвисько, бо вчитель фізики обоюнував ученицю за глибокі знання, і коли він ставив дівчині 12 балів за відповідь, то щоразу казав: «Ставлю тобі, сонечко, найвищу оцінку». У час, коли випадала нагода їхати на олімпіаду, то кожен учитель саме її хотів бачити серед учасників, вірили: Настуся неодмінно привезе призове місце. А це немаловажно. Тому вона обирала самостійно, з якого предмета цьогоріч поїде на олімпіаду або братиме участь у секції МАН. Бувало, що з двох предметів встигала захистити: і з української мови, і з фізики. Ніхто з учителів її не називав Настусею і сонечком. Дмитро Романович – виняток. Він тішився, бо ж поруч з її іменем в роботі Малої академії наук стояло і його прізвище, як керівника. Коли приїжджала не з порожніми руками, а з призовим місцем, то в очах директора школи, управління освіти зростав й авторитет учителя. У перші

дні нового навчального року, зайшовши в клас, учитель звертався: «Цього-річ, сонечко, ми знову писатимемо учнівську наукову роботу».

Костик подружився з Назарчиком ще з початкової школи. І знання зі шкільних предметів у них були майже однакові, особливо з точних наук. Тепер з нерозлучним другом на літні канікули Костик приїхав зі столиці України в село до дідуся і бабусі.

Вони шукали фанеру. І тут Костик зметикував: завітав у магазин, де його тьотя Валя, батькова сестра, працювала продавцем. Племінник попросив, щоб вона ящики фанерні йому залишала. За кілька тижнів назбиралось чимало. Їх хлопці акуратно розбирали. Змайстрували каркас, прикріпивши фанерні крила, знайшли алюмінієві пластини, з яких зробили потужного пропелера. Від старого дідусевого моторолера вставили двигун, до нього прикріпили рульове управління з тросиків – і літальний апарат готовий.

У вихідний день усі нетямущі зібралися за селом на березі. Костик ішов попереду, за ним Назар. Серед хлопців була й Настуся, бо їй також хотілося знати про роботу рукотворного винаходу кмітливих хлопців.

Костик сів у кабінку. Заревів мотор, плавно розігнався рівною площею. Костик потягнув важелі на себе. О, диво! Літак злетів у простір. Костик по-волі відпускав важелі. Літак приземлився наприкінці берега, підстрибуючи по зеленій травичці на колесах від моторолера.

До нього бігли друзі. Вони захоплено виголосили: «Ура! Слава пілоту!». Назарові якось стало незручно, адже і він причетний до цієї події. Як технік. А його не славили, тільки пілота. Та прикра заздрість минула миттєво, згадавши, що наступного разу і він спробує злетіти на фанерному літачкові, відчувши смак польоту вільного птаха.

Новина про самодіяльність київських школярів швидко розійшлася селом. Знайшлися і стукачі, які донесли куди слід про юних винахідників. Наступного дня у сільраду викликали дідуся і Костика. Службовець високого зросту приїхав з обласного центру в цивільному одязі. Все доскіпливо розпитував: де навчається, в якій школі, ким працюють батьки. Дідусеві зауважив, щоб більше ніякої допомоги онукові не надавав у спорудженні літального апарата, а ще краще – виправити хлопців до батьків.

Костик приховав, що його батько працює в секретній астрофізичній лабораторії. Іноді свої наукові напрацювання він виконував вдома, стомившись, лягав відпочити. У цей час всі його креслення, умовисновки Костик таємно фотографував на дорогий смартфон Apple iPhone 13 256Gb Blue, щоб у вільний час розгадувати батькові «таємниці»: креслення-схеми, способи польотів на космічному кораблі, закони робототехніки, подорожі в часі і просторі, як і, втім, яким має бути людство майбутнього. Мине час, і більшість розмовлятимуть вигаданою онауковленою мовою, а також звертатимуться до астрономічної, біологічної, математичної, технічної термінології. Майбутнє романтику уявлялось у світло-рожевих тонах. Він принесе користь рідній державі, своєму народові. Про нього знатиме увесь світ! Сьогодні в окремо взятому селі хвалять Настю, а міне час і про нього знатиме не лише подільське село, не лише Київ, а й увесь світ.

Повернувшись до столиці, на запитання батька, що за фантазії визріли в його голові, Костик відповів, що на практиці хотів довести формулу космічного і земного тяжіння, а ще сказав, що з фізики братиме участь у Малій академії наук, досліджуючи фізичні властивості далеких планет. Лише його дослідження не буде повним без допомоги батька.

Від почутого професор Нечипоренко був гордий, що син продовжувати-
ме його справу. І він поцікавився:

– То якої допомоги ти потребуєш?

– Прошу тебе, домовся з директором університетської астрономічної об-
серваторії, аби нас бодай кілька разів допустили під наглядом працівників
на спостережну станцію?

– Нас? Але я не маю часу з тобою ходити? Я й так завантажений своїми
дослідами...

– Та ні, допустити до спостережень мене і мого друга – Назара Кобзарен-
ка. Ми удвох писатимемо роботу, так цікавіше, він свою думку висловить,
а я свою точку зору. Ти ж сам казав, що в науковій дискусії народжується
істина.

Правду кажуть, дорогу долає той, хто йде. Через кілька днів Костик і На-
зар були в обсерваторії, атакувавши зініцями телескоп. З охотою ходили в
обсерваторію аж до 31 серпня. Матеріалів назбирали, що й на дисертаційне
дослідження могло потягнути. Цілий тиждень обмірковували, співставляли,
навіть макетували умовну відстань від однієї планети до іншої. В обсерва-
торії запам'ятовували терміни, що ними оперували співробітники. Цікави-
лись, яке їх значення.

На уроках фізики хлопці були першунами, піднімали руку, доповнювали
думку інших учнів. Учителю був подивований, коли дізнався, що вони пи-
сатимуть наукову роботу і братимуть участь в роботі МАН. «Так, – схопив-
ся за ідею старшокласників, – я всіляко вам сприятиму, консультуватиму». У
листопаді робота була готова, підкріплена науковими спостереженнями,
цитатами відомих астрофізиків і космологів Т. Костюка, Г. Гамова, М. Сте-
шенка, В. Каспі, С. Сироватського, Фан Лічжі, та й, на диво учителеві,
учні навіть цитували сучасних авторів з відомої Ньюкерівської групи вче-
них астрономів, астрофізиків, які вивчають фундаментальні явища Всесві-
ту. Чому, на диво? А тому що окремі імена для керівника учнівської роботи
нічого не говорили, відтак доводилось звертатися до енциклопедій чи мате-
ріалів мережі Інтернет. Учителю фізики не надто потів над дослідженням й
з великим задоволенням схвалив роботу до захисту у відповідній науковій
секції Малої академії наук.

Реноме-репутація за Костиком й Назарчиком закріпилась несподівано.
Точніше – після захисту учнівської роботи «Вимірювання фізичних власти-
востей небесних світил (за власними астрономічними спостереженнями)»,
яка успішно витримала всі три етапи і здобула на Всеукраїнському рівні
перше призове місце. Всі члени журі дійшли висновку, що робота акту-
альна і новаторська, теорія підкріплена практикою. Учнями зацікавились
вчені з відділу астрофізики та елементарних частинок Інституту теоретич-
ної фізики НАН України, які були членами журі. Їхні імена прозвучали по
радіо, було інтерв'ю з юними науковцями на телебаченні, про них писали
всеукраїнські періодичні видання.

– Чи в тебе було відчуття впевненості у відповідях на питання членів
журі? – звернувся Костик до Назарія.

– Ти знаєш, мною хтось керував. Я навіть прочитував питання, яке мені
зараз поставлять. Якийсь проходив легенький вітерець, наче освіжав голо-
ву, зникав острах, і після цього я чітко висловлював свою точку зору.

– Та ти що?! – здивувався Костик. – Точнісінько і в мене було таке від-
чуття.

– А ти не можеш здогадатися, що це була чуттєва і мислима телепатія?

– І хто її нам передавав?

– Інопланетяни. Своє психологічне явище втілювали у нас на відстані, передавали думки, почуття без задіяння органів чуття, слів, сигналів. У такий спосіб в нашій нервовій системі відбувалися ті ж процеси. Вони були ідентичними процесам інопланетян.

– Ти, Назарчику, такі речі переповідаєш, які знову стануть предметом звіри для наших сільських ровесників, – сказав Костянтин.

– А ми їм не повідаєм про свої відчуття. Краще розкажемо про спільне наукове відкриття, вперше нами виявлені кілька нових малих тіл Сонячної системи – астероїди.

Члени журі сказали, що клопотатимуться перед Академією, аби астероїди назвали іменами юних дослідників.

Науковий керівник до державного свята отримав звання заслуженого вчителя України.

Хлопці наступного літа знову поїхали в село. Застереження дідуса не бралися за експерименти виконували сумлінно, поводитись чемно. Більше проводили часу серед однолітків.

Одного разу у Насті визріла жіноча цікавість: вона попросила Костика, коли буде чисте, безхмарне небо, аби без телескопа розпізнав місце знаходження їхніх астероїдів. Вони, кулясті, рухаються довкола Сонця під дією власних гравітаційних сил. Він дівчині розповів (пригадав розмову в обсерваторії з науковим співробітником), що астероїди є залишками протопланетного диска і що зараз існує понад мільйон астероїдів. Відомі з них розташовані між орбітами Юпітера і Марса – головний пояс астероїдів. Костик і сам не був упевнений, чи може назвати місце. А Настю менше всього хвилювали астероїди, вона відчула славу юнака і хотіла до неї якимось боком бути причетною.

Тихий літній вечір настав. Настя разом з Костиком й Назаром подалися на бережок-«аеродром», звідки хлопці минулого року випробовували свій фанерний літак.

Йдучи стежкою, Настя думала про своє, що Назар недогадливий: не міг залишити її з Костиком наодинці.

Вони зупинились на тому місці, на якому запускали саморобний повітряний «корабель».

* * *

Всі троє пильно задивлялися в небо.

– Астероїд наближається наче до нас, – каже Настя.

– Тобі здалося.

– Ні, – заперечила дівчина. – Чітко бачу, як він то наближається, то віддаляється.

Хлопці відчували теплий вітерець. Презирнулися. Оглянулись у бік Насті – а там пусте місце. В цей момент дві присмочки вхопили під боки Костика, а згодом таким же чином й Назара.

Миттєво вони опинились у сріблястій «тарілці», що висіла над запущеним колгоспним садком, який до розкуркулення був хутором Тополівкою.

У «тарілці» космічних прибульців панувала повна іділія. Все в електронних засобах, світильниках і навіть кисень автоматично подавався. Електронні прилади освітлювали кожну планету.

«Ви бачите своє село?.. Ми над ним спинились», – звідкілясь пролунав дивний голос.

«Так», – відповіла дівчина, бо хлопці все ще перебували в пригніченому стані.

«Подивіться і передайте в подумках привіт своїм рідним. Вони часто з вами розмовлятимуть у сні. А зараз ми перенесемось на Червону планету і звідти спостерігатимете, що коїться на вашій стражденній Землі. До чого ваші предки довели планету...».

«А ти не вірила?» – подумав Костя про дівчину.

«Ні, вона уже змирилась. І з охотою погодилась на подорож разом з вами», – пролунав знову дивний голос.

«Слухайте, – звернулась дівчина до юнаків. – Вони читають наші думки».

«Так, ми читаємо ваші думки. Хлопці в цьому переконались раніше. А тепер і тебе навчимо цього, якщо будеш слухняною».

І після цих слів всі пірнули у глибокий сон.

У сні вони спостерігали однакову візію: мама кожного з них побивалася у пошуках своєї кровиночки, звернувшись в поліцію із заявою, подавши прикмети в чому були зодягнені, зріст, колір очей і волосся. Поліція заспокоювала, однак взялася за пошуки лише через три дні після зникнення. Пошуки не принесли ніякого результату. Матері побивалися, злилися на поліцію, що погано шукають. А Настусина мама навіть була подала скаргу в прокуратуру на поліцію, які не хочуть знайти зниклу дитину. Чоловіки заспокоювали жінок.

Юні дослідники спали довго, впавши в летаргічний сон.

На тридцятий день відчували легкий помах побія вій – прокинулися водночас.

«Прокинулись, ось і прекрасно. Тепер робите легеньку фізичну вправу. Звикайте, ви у просторі невагомості, – почули знову знайомий голос. – Знаю що кожен із вас бачив однаковий сон. Таке буває, коли ви вперше потрапляєте у світ невагомості».

– Хто це з нами розмовляє? – запитала Настя. – Давайте ми йому дамо ім'я Покровитель.

«Покровитель? Ні, його має право носити лише Всевишній. Називайте мене просто Директором школи космічного простору для інопланетян».

– А можна називати коротко – Директор? – запитав Назар.

«Можна. Директор у вас буде один, а вчителів кілька».

– Пане Директоре, Настя цікавиться, чи старші, чи молодші віком учителі? – запитав Костя.

Замість відповіді на конкретне питання, Директор апелює своїм питанням:

«А хто така Настя? То земна особа. І хлопці – земні особи. У кожного із вас є тепер космічне ймення. Настю ми назвали по-космічному на честь богині мудрості і покровительки справедливої війни – Афін. А ще Афіна має особливість усе повертати до життя, наділена силою Воскресіння».

Костянтин – тепер Осіріс, що уособлює бога відродження. Назарій нині носить ім'я Посейдона, який є володарем світових вод і наділений атрибутом Тризубця. Отже запам'ятайте і звертайтеся один до одного: Афіна, Осіріс, Посейдон. Імена Вам вибрали відповідно до вашого земного віросповідання»

– Ми не почули про вік учителів, – наполягає на своєму Осіріс.

«Вам моя відповідь лежить у континуумі хронотопу. Адже земне і космічне життя суттєво різняться. У нас тут немає ранніх і пізніх людей, бо всі ми одного віку, віку Ісуса Христа. Ви проспали свій час, і нині ви рівні з нами».

«А де ми зараз перебуваємо?» – спитав Костя.

«Там, де ти відміряв далі у своїй роботі. Ви тепер жителі Червоної планети, яку ваші земляни називали Марсом на честь італійського бога родючості, рослинності й дикої природи. У нього батько був Юпітером, а маму називали Юнона – захисниця держави. Але Марс має харизматичний характер: може накликати загибель або відвернути її. Ваша місія буде благородна – відвертати загибель живого на Землі, бо вона за віки здичавіла. Своїм накопиченим ядерним потенціалом може наробити лиха: в одну мить змінити всю структуру Космосу, а сама Земля перетвориться в комету чи астероїда. Як саме, про це вам розкажуть учителі».

«Що за дивний голос Директора. Хоч би обличчя його побачити», – з жіночої цікавості подумала Афіна.

І в цей же момент на екрані з'явилися голубі, як небо, великі й усміхнені, очі, в яких світилися материнська ласка і батькова доброта.

Наступного дня Осіріса, Посейдона й Афіну перевели в інший, просторіший літальний апарат, схожий на ротонду. Зі стелі звисав на прозорих присмочках великий екран. На ньому, наче в калейдоскопі, перекочують різні схеми, таблиці, карти Юпітера, Місяця, Марса, Землі, дрібніших небесних світил – комет, астероїдів.

– А казали на Марсі немає життя, – нарешті порушив тишу Посейдон.

– І це в той час, коли із планети Земля запускали сотні супутників, проводили дослідження, – стиха мовила Афіна.

– Хто зна, яке тут життя? Ми ж перебуваємо в закритому просторі, – засумнівався Осіріс.

Раптом на екрані появились очі незвичного відтінку, неземного: довкола зіниць виднілися маленькі кільця небесного, оранжево-жовтого, кремового, малинового та барвінкового кольорів. Запанувала тиша настільки, що відчувався похит легень учителя, який також незвичним тембром – ознакою звуку – промовив швидше у простір, ніж до учнів:

– То добре, що учні всім цікавляться. Отже, є мотивація до навчання. Сьогодні проведе перший урок...

«Як до нього звертатися?» – про себе подумала Афіна.

– Мене звати Альєнде. Урок буде незвичний, неземний. Я виставлю на екран схеми маршрутів Марсом. На ньому ви позначте мінерали, географічні особливості, структуру ландшафту. І вкажіть параметри живих організмів на планеті. А наступного разу зміряємо температурний режим. Для виконання завдання позаду вас є приміщення для роботи і відпочинку.

На екрані справді появились чіткі контури Марса. Одна сторона світла, друга – темна із силуетами білих горбчків.

– Отже, приступайте до роботи.

Прибулі земляни уважно придивлялися до кожної цяточки. Екран не викикався, дехто, працюючи в кімнаті для занять і відпочинку, знову повертався до екрана, аби чітко відповісти на поставлене питання. Якщо було певне затруднення в розв'язці задач, то відчував легенький подув повітря біля голови. І враз зринала думка, яка сприяла розгадці космічно-математичних модулів. Сиділи довго, допоки виконали завдання, що його поставив Альєнде.

Очевидно, від нервової перевтоми кожен відчув, як час хилився до сну. Знову Афіна побачила свою маму, яка уже не так побивалась за нею, а все ж – жінка надіялась на повернення дочки. Проте хлопцям цього разу приснився батько, усміхнений, упевнений у своїй силі, бадьорий і постійно заклопотаний буденними справами.

Цього разу спали десять днів. І знову на екрані з'явилися рухливі овальні очі небесного кольору. Юнаки його пізнали – це був Директор. Він сказав:

– Допоки ви спали, Альянде перевірів виконання робіт. Він задоволений вашим успіхом у навчанні.

Директор запримітив, що хлопці жвавіші, а дівчина виглядала дещо засмученою.

– Афіно, ти засмучена, що у сні побачила свою маму, але не поговорила з нею, так?

– Саме так, – чесно зізналась.

– Не сумуй. Допоки ви спали, то я зумів переконати твого батька уві сні, аби він усім передав, що ви живі і здорові. Ніхто вам не скаже, де діти, бо вони поповнили ряди таємних розвідників. Ходять під чужими іменами. Повернуться до вас, коли настане тихий час. Не сумуй, Афіно, батьки заклопотані земним життям. А ще скоро у тебе появиться сестричка. Ти ж влаштувай своє життя. Я тебе обдарую коштовним камінням, ти його носи-тимеш в душі, коло серця. Воно тобі буде помічним при будь-якій ситуації...

Заспокійливі слова і новина про майбутню сестричку лягли бальзамом на душу Афіни.

– Директоре, навчіть і нас бачити все те, що діється на планеті Земля, – звернувся з проханням Осіріс.

– Ну, ну, Осірісе, поволі. Спершу опануйте ті знання, що вам дають учителі, а згодом матимете і ви телепатію та просвітлені очі-радары.

«Цікаво, скільки днів і ночей минуло, а їсти і пити не хочеться. Дивно», – подумав Посейдон.

– Про харчі не хвилюйтесь, – сказав Директор. – Коли ви спали, то вас наповнили духом святим. І ми тут так харчуємось. Організмowi вашому духовний раціон піде лише на користь. Приступайте до занять.

На екрані знову появились овальні очі кольору спілої сливи – темно-сині. Він звернувся до нових марсіян:

– Мене звати Гоппе. Зараз ми повернемося до попередньої теми. Повторимо її. Прошу, Посейдоне, що ти скажеш про ландшафт Марса?

– Скажу те, що планета має біполярні площини. На світлій ділянці існує життя, а на темній – вічна мерзлота, бо вона не освітлюється Сонцем. Якщо ж Сонце повернеться на темну сторону, то планета перетвориться в океан.

– А що скаже Осіріс?

– Річ у тому, що планета Марс, як одна із планет Сонячної системи, дещо уподібнена до Землі, має долини, пустелі, рифтоподібні каньйони. Однак, за моїми розрахункам, загальна площа Марса вдвічі менша від Землі, вона дорівнює площі Земної суші. Марс має переважно піщані, але трапляються й скелясті рівнини. Поверхня складається із кварцу, базальту, оксиду заліза...

– Досить, досить. А що скаже нам прекрасна Афіна?

Маю ще знання із земного життя. Отож, пам'ятаю розповідь учителя фізики, який говорив, що наприкінці ХХ століття дістався Марса космічний апарат «Mars Global Surveyor». Цей апарат передав точні координати раді-

уса планети: екваторіальний – 3396 кілометрів, а середній полярний радіус 3379 кілометрів.

Афіно, пам'ятай, точні дані Марса давним-давно нами визначені. Живі істоти на землі не знають, що, зустрівшись на Червоній планеті з космічним апаратом, заклали в його електронну базу даних ці цифри, – сказав Гоппе.

Ви знали, які дані їм потрібні?

Так, коли ще на Землі планувався запуск на орбіту, ми уже знали, з якою метою він до нас наближається. Афіно, хочеться знати, які ж обрахунки власне ти зробила?

– Я здогадалась, що марсіяни добу називають СОЛ. Тут тривалість сол дещо довша від доби на Землі.

– Чому?

– Бо ваша планета обертається навколо своєї осі з періодом 24 години 37 хвилин. А відтак це впливає на зміну пір року. Через еліптичну орбіту сезони в північній і південній півкулі мають різну тривалість: літо в північній півкулі триває 177 марсіанських діб, а в південній – 156 діб, тобто коротше і на 21 градус тепліше.

– Чим таке можна довести?

– Планета обертається довкола Сонця по еліптичній орбіті, відтак Марс рухається швидше коли знаходиться ближче до Сонця в перигелії і повільніше рухається тоді, коли планета перебуває в афелії.

– Бачу, Посейдон та Осіріс притихли. Ви не насміюєтесь доповнити Афіну...

– Так, Гоппе, ми ще на Землі навчені до етичної поведінки, а особливо, коли говорить Афіна. Вона ж бо була відмінницею в школі, – відповів Посейдон. – Я також біля Осіріса підтягнувся знаннями, працюючи в астрономічній обсерваторії.

– Прошу, Осірісе, що тобі відомо про терміни, які щойно назвала Афіна?

– Скажу, що таке перигелій та афелій. Ці терміни я засвоїв, коли працював над науковою роботою. Отже, перигелій – термін грецького походження, означає доокруж, біля («пери»), а «геліос» – Сонце. І виходить із цього грецького словосполучення, що перигелій вказує на найближчу точку і віддаль до центру Сонця. Антитезою перигелію є афелій, або апогелій – найбільш віддалена точка орбіти від Сонця.

Очі Гоппе забігали на екрані, зупинившись, вони стали наче замисленими, але не засмученими.

– Гаразд, – сказав учитель. – На сьогодні досить. Однак, завершуючи урок, я дещо поправлю ваші терміни, бо ви неправильно називаєте планети. Якось по-земному іменуйте. А ми називаємо Марс Аресом, Земля – це Гея, Зорі – це Астрон, планета Меркурій – це Гермес, Венеру йменуємо Геспер, а Сонце, ви вірно сказали, – це Геліос. Таким чином, космічні тіла, що рухаються довкола Геліоса, перицентр й апоцентр ми називаємо перигелієм та афелієм.

Афіна лише подумала поставити питання, як Гоппе її випередив:

– Ні, Афіно. Домашнього завдання вам ніякого не треба виконувати. Ми хочемо, аби ви добре відпочили, бо попереду на вас чекає практичне завдання, яке виконуватимете під керівництвом іншого вчителя-астронавта. З ним поринете у повітроплавання.

Замість звичної змної формули прощання, очі Гоппе двічі моргнули на екрані і зникли. Екран заповнився небесними світилами. Афіна, Осіріс та

Посейдон вирушили в кімнату відпочинку, де уві сні вони мають заповнити внутрішні органи духовними харчами і набратися сили для подальшої космічної подорожі. Знову спали десять днів.

Уві сні учні бачили однаковісінький сон: подільське село, закосичене білим цвітом садків, над якими гули бджоли, обціловуючи кожну квіточку. А за селом – тихоплинна голубоока річка Південний Буг. Учні плавли річкою до Вінниці, Миколаєва й аж до Херсона. З Херсона на повітряній кулі дісталися до Чернігова, далі – до Києва. Екскурсію перервав сильний вітер, що зірвася несподівано і насунули чорні хмари, вони низько-низько опустилися.

Перед тим, як проснутися, Осіріс чомусь неспокійно крутився. Продер очі, хлопець ще не усвідомлював, де він: у космосі, чи в Україні. Ще кілька хвилин лежав у подумках. Осіріс підвівся з ліжка, зробив легкі фізичні вправи і гукнув:

– Ей, народ! Пора вставати, досить, досить спати...

Осіріс раптом відчув легкий вітерець і ледь тихий голос Посейдона: «Що ж ти, друже, наробив? Не дав додивитися романтичний сон: я цілувався з Афіною».

У цей саме час Афіна мовила:

– Посейдоне, що ти замислив? У мене в реальному світі зовсім інші були наміри.

– А не буде так, як ти думаєш, а буде так, як Бог дасть, – упевнено відповів юнак.

Афіна ще не усвідомлювала, що саме уві сні побачила радісне обличчя свого майбутнього судженого, свою земну долю.

Учням надійшов сигнал увійти в клас.

На екрані появилися овальні очі кольору морської хвилі. І в динаміку роздався трохи приглушений і спокійний голос:

– Мене звати Тіффені, я сьогодні з вами проведу експериментальне заняття. У залі є бічні двері, пройдете коридором й увійдете в літальний апарат з відповідним вимірюванням температурного режиму. Я на вас там чекатиму.

Коли учні опинились в літальному апараті, то зауважили, що температура відповідала тій, в якій весь час вони перебували. Всі електронні засоби сяяли різними кольорами: білий колір без тумблера вказував на температурний режим всередині, а синій – зовнішня температура, червоний – для обприскування рідиною, схожу на земний спирт – це спосіб зняття зовнішнього обledenіння. Рожевий колір привертає увагу до технічних неполадок, що їх миттєво анулює зелений колір. Якщо легенько доторкнутись пальцем до фіолетової кнопки, то ми зможемо зчитувати думки людини: якщо приємні думки, то подається один раз дзвіночок, а коли людина виражає недобрі, ворожі наміри, тоді вчувається гучний тридзвін. А як зчитувати думки? Поруч є велика кнопка чорно-білого кольору. Праворуч натиснути на білий колір почуємо навіть розмову, а зліва чорна кнопка – то ми знатимемо про що думають і говорять ворожі сили, їхні зісні плани.

– Ось так я вам провів екскурсію кораблем. Зараз ми з вами перебуваємо на південному полюсі Ареса. На ньому є метеоритні кратери, лазерними лінійками зміряєте заглиблення, – каже Тіффені. – Цікавим для вас виявиться екскурсія на північний полюс. Там зміряєте відстань від одного полюса до іншого. На кнопку ви не звернули увагу. Вона знаходиться окремо, під

стелею. Кнопка бірюзового кольору, що уособлює майбутній прогрес. Зодягайте скафандри, які висять праворуч, поринемо у світ Ареса.

Учні разом з учителем летіли й дивувались екзотикою – це пустеля. Ні плазунів не бачили, ні жодної живої душі. Лише всюди покрито червоним пилом.

– Ви дивуєтесь? – запитав Тіффені. – Я знаю єдине місце, де зовнішня температура ще дає можливість вийти у відкритий простір. Там осердя щедро сонячного проміння.

Ми з нетерпінням чекали на приземлення. Нарешті Тіффені натиснув на кнопку малинової барви і ми поволі спустились на піщану долину. Перед тим, як відкрити стулку, учитель попередив:

– Довго не затримуйтесь, бо мороз тисне.

Учні вийшли, відчувши силу тяжіння. Їх стримували паски безпеки. Осіріус встиг рукою дістатись поверхні, відламав крихту червоного замерзлого ґрунту. З тим повернулись в літальний апарат.

Коли скинули шоломи, то з цікавістю вивчали крихту відламаного ґрунту.

– Хто цій дивині дав червоний колір? – запитали вчителя.

– Я знав, що ви мене маєте спитати, тому підготував для вас відповідь: дала природа. Все це створює буря. Пилова буря здіймає у простір гематитовий пил. Тому ним і покритий увесь Арес. Планета містить чимало заліза, базальту та інших порід. Саме через їх механічну деградацію буря піднімає пил, що дістається долу. Ви переконаєтесь, що планета не лише суцільно червона, трапляються місця з жовтим пилом, оксамитовим, а де-інде навіть рудуватим відтінком. Це пояснюється тим, що в результаті механічної деградації порід, від яких відламуються шматки. Шматки, зіштовхуючись під час бурі, поділяються на частинки й під фізичною дією перетворюються в пил, осідають, покривають Арес.

Астронавти досі пролітали над південною частиною, не відриваючись від ілюмінаторів. І справді, бачили де-інде різнокольорові піщані горби. Нарешті завернули на північну частину Ареса. В середині приміщення корабля відчувалась прохолода. Тіффені натиснув на білий тумблер і повітря сповнилося кімнатною температурою.

Учитель сказав:

– Ми не будемо приземлятися. У повітрі зупинився корабель на північній осі. А ну-но, Осірісе, торкнися бірюзової кнопки.

Учень виконав команду.

На екрані з'явилися цифри: 3397 / 3380.

«Що ці цифри означають», – подумав Посейдон.

Тіффені пояснив:

– Арес має екваторіальний радіус 3397 кілометрів, а середній полярний радіус 3380 кілометрів.

– Ми тут не можемо довго перебувати, нас покриває лід. Посейдоне, торкнися синьої кнопки! – скомандував учитель.

Учень виконав команду.

На екрані появилась цифра: мінус 120 градусів за Цельсієм.

– Тут суцільні гори льоду! – вигукнула Афіна. – Тут вічна мерзлота!

Корабель різко розвернувся і на великій швидкості перетнув західну частину планети. Члени екіпажу опинилися в пелені червоної бурі. Її розсікав швидкий політ корабля.

Нарешті літальний апарат пришвартувався біля альма-матер на півден-

ному полюсі. Учитель дозволив учням вийти на зовні. Температура повітря сягала майже 30 градусів тепла. Учні відчували волю, але чогось бракувало. Щось непокоїло.

Учнів зустрів Директор. Він мовив:

– Співчуваю, адже ви сумуєте за рідним краєм. Бракує повітря земного. А тут ви довго не перебуватимете на свіжому повітрі, бо на зубах одразу ж відчуєте присмак окису заліза, що ним сповнене природне середовище. Тому ми створюємо вам домашній затишок на кораблі. Займайте свої місця в кімнаті відпочинку. Після сну продовжимо працю з вами.

Вражень було багато. Учні спершу розглядали піщинки і невеличкий шматочок камінчика між ними, що їх вдалося схопити Осірісу. Афіна навіть запропонувала визначити вміст хімічних елементів у них, але Посейдон лагідно мовив:

– У цих умовах, Афіно, годі дати точні пояснення. Нехай Осіріс їх зберігає, а коли повернемось на Землю, тоді визначимо лабораторним методом. Ти бачиш, що Аріс, як його називають марсіяни, сильно загазований, ґрунт окислений, тому і дерев мало, живності нема.

– Так, Посейдоне, наша подорож набагато користі принесе землянам, які витрачають чимало коштів на супутники. І дарма. Тут для людини немає життя. Озера замерзлі, де воду брати? Рости на камінні нічого не буде.

– Лід можна шматками відколупувати, розтопити, – мовив Осіріс.

– Порушиться природний дисбаланс, – на те йому відповіла Афіна. – За однією водою мешканці планети Земля не зможуть існувати. Вони тут вимруть, як динозаври.

– Напрошується висновок: планета Земля єдина, де існує жива природа. Землю негайно треба звільнити від накопиченого ядерного потенціалу, – мовив Посейдон, оберігати природу, водні ресурси від забруднення...

– О, прокинувся морський бог! – вигукнув Осіріс.

– А таки так! Посейдон висловив слушну думку. І не смійся. Тут репліка недоречна, коли йдеться про серйозні речі, – апелює до Осіріса Афіна. – У ХХІ столітті планета Земля стоїть над прірвою свого існування.

– А що робити в даній ситуації? – спитав Осіріс.

Афіна вловила у голосі Осіріса нотку нервозності.

– Треба зібрати всіх керівників держав, що володіють атомною, нейтронною, хімічною, біологічною зброєю і домовитися раз і назавжди: знищити зброю до пня, – каже Афіна з притиском у голосі. – Бо інакше і вони згинуть, і людство згине, а Земля перетвориться в комету. Ні на Марсі, ні на Місяці вони не порятуються. Там для людства життя нема – пустеля і каміння. На камінні не виростуть ні пшениця, ні картопля, ні садки, ні калина у білопінному цвітінні. А без калини, нема й України. Ми самі переконались в цьому.

– Та й результати супутникових дослідів їм про це нагадують, – мовив Посейдон. – А вони все одно гроші пускають на вітер. Краще ці мільярди використали б задля добробуту свого народу: дороги в кожному селі збудували, газ до кожної оселі провели...

Учні-астронавти ще довго гомонили б, але часте позіхання схияло їх до сну.

У сні їм цього разу явилися різні візії. Афіна розмовляла з мамою, яка тримала на руках маленьку дівчинку:

– Це твоя сестричка. Ми на тебе чекаємо, Настусю, з нетерпінням. Нам сказали, що ти в розвідці працюєш. Вірю, ти скоро повернешся.

– Так, я в розвідці. І тепер у мене інше ім'я – Афіна.

– Афіна? Як співзвучно з нашою донечкою, яку назвали Аліна.

– Правда? Чудове ім'я.

– Нам сон приснився. Жінка з небес у білому, як сніг, вбранні підказала: «Скоро у тебе появиться на ясний світ донечка. Дай їй ім'я Аліна».

Біля мами появився батько:

– Я хотів назвати дівчинку Надією, щоб це ім'я нам вселяло надію на твоє повернення. Та де там?! Мама сказала, що свята Діва Марія їй наказала, як назвати дитину. Вона не могла не виконати її наказу. І я відступив...

– І правильно поступив, тату. Вибачайте, бо мене кличе команда. Злітаємо на Фіолетовий колір.

– Фіолетовий колір? А що це за шифр?

– Код, тату, не можна розкривати. Але для тебе...нікому, чуєш, нікому ні гу-гу. Я лечу на Місяць. Тут він має фіолетовий, а не помаранчевий колір...

Посейдонів приснився сон, що він на літальному кораблі вирушив з Афіною на Зелену планету. Він хотів в цю мить дівчину пригорнути і поцілувати, але згадав, що вони у скафандрах. Афіна спитала: «А чому нам Тіффені не казав, що існує Зелена планета? І що за дивна назва?». «Зелена планета, Афіно, – це назва Сатурна».

Хлопець став пильно приглядатися. Ось вона – наша мрія. Корабель поволі приземлявся. В ілюмінаторі побачили замість зеленого кольору білизну. Астронавт доторкнувся кнопки, на екрані висвітилась цифра: мінус 85 градусів.

Посейдон скомандував: «Невчасно! Вертаємось, Афіно, бо тут зима. І жодного тобі дерева. Пустота! Життя на планеті Сатурн відсутнє. На Землі набагато цікавіше. Там батьки, там квітучі садки. Як згадав, то мені навіть уже захотілось маминих смаколиків з малиновим джемом. Та й чимало друзів полишив. А тут з ними навіть по мобільному не можна поговорити».

Осірісу приснився сон, що він, Посейдон й Афіна разом з Тіффені летять на Жовту планету, хоча учитель назву кольору не вживає. Він весь час зацентровує на назві Гермес – це по-нашому, по-земному, Меркурій. Тіффені не керує кораблем, він сьогодні править за інструктора. І кожен учень сидить за пультом. До Жовтої планети команда не дісталась. Щось пішло не так: засвітилась аварійна лампочка. Тіффені сів за пульт. Розвернув корабель на 180 градусів, і команда невдовзі таки пришвартувалась біля школи астронавтів. А корабель відправили в ангар на регламентні роботи.

Через десять днів усі троє юних астронавтів прокинулись водночас. Після фізичних вправ пролунав дзвінок. В навчальному класі знову засвітився екран, на якому появились усміхнені очі Директора.

– Ви достоту набралися сил, освіжили голову від попередніх спостережень, – сказав Директор. – А тепер перед вами стоїть нове завдання: виміряти відстань до Гермеса, по-вашому, – до Меркурія. Немало вражень отримаєте від радіокаційного спостереження. Отже, зараз я мушу поступитися місцем. З вами працюватиме учитель Тіффені.

У цей момент на екрані знову появились овальні очі кольору морської хвилі.

ПУБЛІЦИСТИКА

Йосиф Шелепець: «Справжнім порятунком була дослідницька праця»

Йосиф Шелепець (нар.1938) належить до славної когорти української науково-творчої еліти Словаччини. Вірші став писати ще в шкільні роки, а ось потяг до наукової роботи відчув під час навчання в Пряшівському університеті. Особливо вабила молодого дослідника праця з архівними матеріалами. Цьому покликанню Й. Шелепець не зраджує досі.

Були в житті педагога та вченого й прикрі моменти: після сумнозвісних серпневих подій 1968 року в Чехословаччині ширий прихильник суспільно-політичних змін Й. Шелепець був визнаний системою як неблагонадійний, йому було заборонено викладати (на той час працював на кафедрі україністики Пряшівського університету), провадити будь-яку громадську, видавничу та наукову діяльність. Підготовлена до оприлюднення дисертація так і залишилася не захищеною (монографія «Історія дослідження південно-карпатських українських говорів» вийшла в Пряшеві 2020 року).

Попри це, поліглот (знавець латини, старослов'янської, німецької, угорської та низки сучасних слов'янських мов) і «роботяга на ниві науки» (як влучно назвав Й. Шелепця відомий пряшівський учений М. Мушинка, що також постраждав від сваволі тоталітарного режиму тодішньої Чехословаччини) не скорився долі, не опустив рук, а наполегливо й самовіддано трудився. Цькування й гоніння влади не змогли потамувати любов до дослідницької праці. Нині в активі вченого – кілька сотень розвідок як мовознавчого, так і літературознавчого та історико-бібліографічного характеру. Реабілітували Й. Шелепця 1990 року. Він живе в Пряшеві й уперто торує науково-дослідницьку стежку.

● Розкажіть про свій родовід, свої корені...

Мій рід походить із села Руський Мочар, що неподалік Великого Березного. Там народився мій дід. Згодом, однак, він переселився в Руську Волю, що на Снинщині, був там сільським дяком. Тож мій батько vzрів світ уже там. Після Першої світової батько працював у Требишові. З часом перебрався в Ладомирову, поблизу Свидника. Там я і народився. Мушу зізнатися, що про Ладомирову, в якій провадив свою діяльність православний монастир російських екзилантів, маю не дуже приємні спогади... Мій

батько в пошуках роботи часто їздив на Закарпаття й потім розповідав нам про цей дивовижний край...

Зростав я в багатодітній родині. Батько був чудовим оповідачем казок. Книжка в нашій сім'ї завжди була в пошані. Часто хтось із нас, дітей, читав уголос, а всі решта зацікавлено слухали. Російські книжки не мали на нас великий вплив, бо ця мова була для нас чужою... Інша справа – книжки українські чи словацькі! Ми, до прикладу, з превеликим захопленням читали повість В. Гренджі-Донського про Ілька Липея, твори Івана Франка... Згодом я й сам став потихеньку віршувати: ранні поезії та оповідки написав ще в початковій школі. А 1949 року в крайовому журналі «Колокольчик – Дзвіночок» було надруковане моє перше оповідання.

• Уже самі назви Ваших збірок («Що в серці моєму», «Квіти», «Що говорить сонце»...» та ін.) прозраджують, що йдеться про поезію рефлексивну, лірично-меланхолійну, філософсько-медитативну... Вона дуже далека від тодішніх соцреалістичних канонів. Як Ви «відбивалися» від штучних нашарувань, ідеологем?

Перечитуючи радянські літературні газети й журнали та, паралельно, твори західноєвропейських письменників, я інстинктивно відчував, що з нашим сучасним літпроцесом щось не так... Я шукав своє місце в літературі, інколи підсвідомо віддаючи данину панівним ідеологемам. Зізнаюся, що мій шлях відходу від схематизму був звивистим... Однак дедалі більше переконувався, що завданням літератури є відтворити добу правдиву, в якій автор реально живе і працює... Що й намагався реалізувати в подальшому...

• Крім поезії, Ви пишете й прозу... Нещодавно в «Дуклі» прочитала оповідання «Три зустрічі». Огидний, слизький персонаж тричі вигулькує в долі оповідача на різних етапах його життєвого шляху. Ця постать має прототип, ідеться про щось автобіографічне?

Минулий режим породив величезну кількість огидних людей, які силоміць пнулися вгору, порушуючи всі норми моралі, суспільної етики, загальнолюдського співіснування. Значна частина таких постатей згодом стала об'єктом мого художнього осмислення. Так виникло оповідання «Три зустрічі» та інші мої твори, що, як Ви влучно спостерегли, справді містять автобіографічні моменти.

• Наприкінці 1950-х з'являються і Ваші перші літературознавчі розвідки. Хто був Вашим наставником, радником, науковим консультантом?

Готуючи власні літературознавчі статті, я відштовхувався від праць тих відомих науковців, які в своєму доробку оминали ідеологічні нашарування доби. Таких учених зустрів, зокрема, в Празі під час навчання в аспірантурі в Карловому університеті. Серед них – визначний славіст, академік Карел Горалек. Добрим теоретико-методологічним підґрунтям стали для мене й праці інших чеських та словацьких науковців, а також українських учених, які тоді жили й працювали в Празі.

• Як з відстані часу Вам бачаться серпневі події 1968-го в Чехословаччині? Як змогли пережити пов'язані з цим подальші драматичні перипетії? Хто був Вашою опорою в роки т. зв. нормалізації?

Серпневі події 1968 року були спробою думаючих і освічених людей стати на шлях демократичного розвитку суспільства. Однак, самі знаєте, ці щирі намагання було придушено. Але не знищено, не спопелено... Мені

справді довелося пережити важкі роки, існувати в умовах, коли від тебе відвертаються вчорашні друзі, колеги... Віддушиною для мене було спілкування з кількома такими ж несправедливо скривдженими системою, як і я. Цікаво, що підтримували мене не добрі знайомі українці, а кілька моїх словацьких учителів і приятелів. Саме вони постійно запевняли, що моя пора ще прийде, що доля незабаром зміниться на краще... В ті часи я часто перечитував етюд Володимира Короленка «Вогники», «Тирольські елегії» Карела Гавлічека-Боровського, поетичний цикл «Профілі й маски» Івана Франка... Це мене якось урівноважувало... Справжнім порятунком була дослідницька праця.

● **Чимало Ваших наукових студій присвячено карпатознавству, зокрема історії та літературі Закарпаття й Пряшівщини. Чи варто очікувати на нові оприявлення у цьому контексті?**

Насправді, в мене є багато задумів... Найбільший – простежити розвиток літератури Закарпаття, Пряшівщини та української літератури загалом в центральноевропейському контексті. Адже Україна є невід'ємною складовою європейського світу.

● **Знаєте, я народилася в Пасіці на Свалявщині, тож у шанобі схиляю перед Вами голову й висловлюю безмежну вдячність за ґрунтовні праці про мого іменитого земляка – першого єпископа Пряшівської єпархії Григорія Тарковича. Що надихнуло Вас на науково-творче осмислення життєвого чину та рукописної спадщини цієї непересічної особистості?**

Так, Григорій Таркович був не лише церковним діячем, але й обдарованим літератором, поетом, репрезентантом класицизму... Одночасно був і видавцем, і педагогом, і кореспондентом, палким шанувальником батька славістики Йозефа Добровського... Ваш земляк дійсно заслуговує на визнання. Мене як науковця надихала його працелюбність.

● **Ви – знаний дослідник українсько-словацьких літературних взаємин. Зробили на цій ниві чимало відкриттів, оприлюднили низку цікавих знахідок... Можливо, саме зараз на Вашому робочому столі знаходяться нові евристичні матеріали?**

В українській та словацькій літературі є чимало творів, які можна простежувати в компаративному плані, відслідковувати літературні паралелі, взаємодії; особливо багатий на них період романтизму. Деякі праці я вже написав, але в недалекому майбутньому мрію підготувати й інші. Роботи там ще чимало...

● **За Вашими плечима – непроста життєва стежа. Багато пережито, чимало переосмислено. Однак Ви з незмінним пієтетом ставитеся до української культури, українського художнього слова... Що думаєте про нашу трагічну сучасність, яким Вам бачиться майбутнє українського народу?**

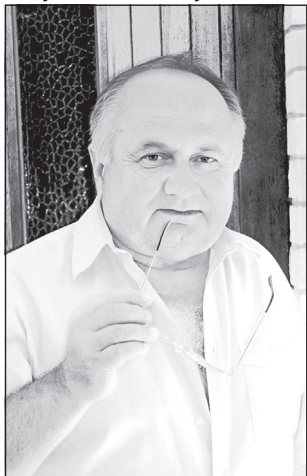
Українська спільнота Пряшівщини (як, зрештою, й українці в усьому світі) підтримує боротьбу України за вільний розвиток. За такий розвиток, який не був би керований чужим центром впливу, за розвиток, про який мріяли сини та доньки України споконвіків... На Україну чекає добре майбутнє. Звичайно, відновлення буде нелегким, адже зараз українська земля пошматована, розтерзана... Але не мертва. Викорінити українство не вдасться.

Тетяна ЛІХТЕЙ.

ЮЛІАН ТАМАШ: «Я ДАВНО ЗМИРИВСЯ З ТИМ, ЩО РУСНАКІВ НЕ БУДЕ...»

(Розмова з відомим інтелектуалом Сербії)

Юліан Тамаш – один із найвизначніших руснацьких інтелектуалів Сербії, довгий час очолював відділення русинської мови і літератури Новосадського університету, відомий науковець, письменник, публіцист. Єдиний із руснаків був обраний

академіком у Воєводині, є почесним доктором Ужгородського Національного університету. Нещодавно Юліанову Тамашу виповнилося 75 років. Тому захотілося нагадати інтерв'ю, зроблене з ним у 2009 році в нього вдома у Врбасі. Чимало висловлених тоді думок не втратили актуальності, а кількість руснаків у Сербії за ці роки впала нижче 12 тисяч осіб, підтверджуючи його прогнози.

• **Пане Юліане, я хотів би почати розмову з того, що таке сербські руснаки...**

– Наша тутешня самоназва – «руснаці». Німецька традиція плекає назву «рутен», англійською мовою – «рутеніен», сербською – «русін». І «русин», і «рутен» означав українських мешканців колишньої Австро-Угорської імперії, що мешкали в Галичині, Буковині та на історичному Закарпатті. Ті, що жили під росій-

ським впливом називалися і «русинами», і «малоросами», і «хохлами».

Ми тут, у Сербії, сьогодні маємо між собою дві точки зору. Я особисто вважаю, що руснаки – це регіональна ідентичність української нації. Як, скажімо, провансалець у рамках французької національної ідентичності, прус чи баварець у рамках – німецької.

Сьогодні сучасне життя надає вам можливість почуватися ким завгодно: й індіанцями, китайцями і т.д. Але те, що утворила історія – це ваша суть. І я поважаю те, що утворила історія. Батька і маму не можна вибрати. Тому я стою на точці зору регіональної ідентичності.

Іван Франко був і русином, і українцем. Наш найбільший письменник Гавриїл Костельник – так само. Я нічого не зрікаюся. Все, що мені надала історія – це мій скарб. І я можу бути і русином, і українцем водночас. А не якимось монстром, всередині якого йде двобій. Бо це – не протилежність.

Так, як складається час, так й ідентичність культурна, національна, історична може гармонізуватися в одній спільноті чи в одній людині. Наприклад, я можу бути зараз русином, і русином, який любить білявку, і русином, який належить до греко-католицької церкви, можу мати середньоевропейську ідентичність й українську, водночас поважати сербський народ як частину мого ества. І це не боротьба всередині мене, а гармонія!

Ви знаєте, що політика – дурна справа. Я дуже мало знаю добрих політиків. Різні політичні сили в різних державах мають різні інтереси. На базі пропаганди, напівправди, дезінформації, емоцій, вони виробляють, що хочуть із людиною і спільнотами. Я думаю, що політичні еліти – російська, угорська, словацька підтримують

політичне русинство з однією метою – розколоти єство українця, української ідентичності, української держави.

● **Але політичні русини хочуть іти далі – мати свою державу...**

– Але як утворити державу, якщо ви маєте 15 тисяч русинів у Сербії, одну тисячу в Угорщині, 20-30 тисяч у Словаччині? Лемків у Польщі – 5 тисяч, але серед них велика частина чує себе українцями. В Україні за переписом 10 тисяч русинів. Як ви хочете утворити державу? З кого? На підставі чого?

Якщо протягом восьми століть русини не стали навіть недержавним народом! (Існувало таке визначення). Тому найсерйозніша як на мене опція – це визнати їх як регіональну (українську) ідентичність. Просто це такі розсіяні душі, розпорошені по світі, більше мертві, як живі. Чом би я, як русин, якби було реальним утворити русинську державу, не був би за неї? Просто це є дурницею, маячнею.

● **Чому ж Пол Магочі за це взявся?**

– Ви знаєте, що він – професор Торонтського університету. То як пише історію як науку, то визнає, що русини – це етнічний корпус українського народу. Але як пише політичні буклети, то підтримує так званий національний інженерінг. І стоїть на точці зору, що і сьогодні можна утворити політичні нації. Можна, гей! Курди би могли утворити державу. Їх є 20 мільйонів. Але які внутрішні сили спільноти, яка має 15 тисяч душ тут, а 15 тисяч душ за п'ятсот кілометрів? Хіба індіанці Америки можуть утворити свою державу? А їх є набагато більше!

● **Та й різниця між самими цими руськими анклавами відчутна...**

– Політичне русинство в Україні, Польщі, Словаччині – це щось таке як есперанто, ненатуральне явище. Природна спільнота існує тільки тут, у Сербії, де протягом 250 років вона зберегла свою народну мову, з якою людина у нас народжується, говорить і вмирає. Маємо 80 письменників, які видали по одній чи десять книжок бачванською говіркою. Є два десятка авторів, які пишуть літературу, котра є співзвучна сучасному світові. Значить, це не щось анахромне, не рецидив минулого. Це говорить, що тільки ця спільнота є природною. А інші не мають природної сили, щоби жити.

● **Я сам був здивований, наскільки руснаки Сербії відрізняються від закарпатців.**

– Це історія утворила. Світ не починається мною чи тобою. Якщо ти серйозна людина, то мусиш заглянути до глибини. Так, ми – інакші, але це не означає, що ми не належимо до українського кореня. Бо як ви поважаєте історію, традицію, то мусите дійти до глибини віків. А не викидати з минулого те, що вам не подобається, аби проекція на сучасність відбивала ваші бажання, як це роблять політичні русини.

● **Що собою представляє мова руснаків Сербії?**

– Це мова, з якою тут народжуються. Вона має літературний стандарт, який Гавриїл Костельник у 1923 році у своїй граматиці кодифікував як діалект української мови. На підставі цієї кодифікації він, наскільки міг, зберіг зв'язки з українським корінням. Бо в нас дуже сильно проявлені елементи західнослов'янських мов, чого не має, наприклад, на Закарпатті.

Але й білоруська мова зазнала значного впливу західнослов'янських мов. Наведу вам такий приклад: в околицях Сараєва у Боснії існує кайкайський говір хорватської мови. Структурально він ближчий до словенської мови, ніж до хорватської. Але ніхто не твердить, що це – словенський діалект. Бо окрім структуральної, лінгвістичної точки зору, є ще й соціолінгвістична. За нею кавкайський діалект належить до хорватської мови. Так само наша мова, яка має дуже сильні захід-

нослов'янські ознаки, але соціолінгвістично (історично, церковно, фольклорно) належить до українського кореня. Хто має коломийку? Тільки русини і українці. Хто має греко-католицьку церкву? Русини і українці!

● А що з іншими русинами у світі?

– Сьогодні русинське питання не трактується серйозно в жодній країні. Бо жодна країна не хоче робити собі шкоду. Чим більші втрати нацменшини, тим краще владі. Наприклад, Словаччина сказала: не хочуть русини бути українцями? Добре! Але достатньо грошей їм не дає. І час просто робить своє. Він усе вирішить на користь словакізації.

● Які перспективи існування руснаків у Сербії?

– Ми були закритою спільнотою. Самодостатньою. Тому ці процеси асиміляції тягнулися віками. Нас врятувало те, що ми були греко-католиками. Тому ні православні серби, ні католики-мадьяри не могли нас легко асимілювати, бо ми мали свою церкву, а при ній – школу.

Нас не пускали туди, де є гроші і влада. Просто давали можливість жити. Так ми пережили два з половиною століття. Сьогодні ці процеси дуже відкриті. Колись нас було і тридцять тисяч, а зараз лише 15 тисяч. Світовий досвід показує, що коли кількість спільноти впаде до 5 тисяч жителів – це критична межа, за якою настає смерть.

А ми близькі вже до цієї критичної маси: нас дедалі меншає. І процеси відкритого суспільства – змішані шлюби, життя у містах, еміграція за кордон, щоразу відкушують від нас часточку людей.

● Що ж тоді робити?

– Нас так мало, що ми не представляємо жодний політичний інтерес. Наш шанс, щоби ми мали 5-10-15 освічених, відомих, публічних людей, які займаються наукою, бізнесом, мистецтвом і чують себе русинами. Але щоби приносили користь і для народу та країни, в якій живуть. Я як професор літератури маю знати й іншу літературу, а не тільки русинську. Щоб ми мали вартість в оточенні, серед якого живемо, не тільки ту, що ми – руснаки. Якщо ви – добрий фізик, лікар, актор, режисер, який творить високу якість, а себе завжди публічно представляєте руснаком, це зробить більший ефект, як наших 15 тисяч голосів на виборах.

● Але що буде з руснаками через 20-30-50 років?

– Я маю 59 років, а в 27 – я написав поему «Спаднемо, як роса» («Зникнемо, як роса»). Тоді я вже був свідомим, що нас не стане. Якийсь час ця поема була заборонена, а опісля друкована і нагороджена. Знаєте, я змірився з тим, що нас не буде. Це для мене вже не тягар, не смуток.

Найкращий бренд руснацької культури на цих просторах – це література. І думаю, що література малих спільнот у світі – це найсильніший захист їхньої ідентичності. Бо економіку мала спільнота не може мати, велику науку – теж. А танці, співи, страви мають усі народи. Тільки література, яка промовляє універсальні, глибокі істини про життя, про людську душу, її таємниці – це те найсильніше, що може залишити людям мала спільнота.

Як індіанець сказав генералові американського війська: «Не забувайте, що ми всі – сини Землі».

● І який універсальний досвід руснаків Сербії?

– Вони жили на землі, не бралися до влади, до уряду, до політики. І по них можна сказати, що щасливим є той народ, який не переживає драматичні, важкі моменти. Щасливий народ, який може записати у літописі, що в такий-то рік не трапилося нічого надзвичайного. Він просто щасливий, що живий-здоровий, що бачить, як

сходить вранці сонце і як увечері заходить. Що живе і дає можливість жити іншим.

● **Чи має свою унікальність руснацька література?**

– Має. Цікаво, що малі народи, як кавказькі, сибірські, індіанські, лужицькі серби, кашуби вони й по сьогодні не дійшли до ситуації, щоби писати на рівні, на якому нині у світі твориться література. Вони завжди писали своєю мовою, говорили про те, як люблять рідне слово, народ і таке інше. Але це резонансу у світовому масштабі не мало.

У книжці «Величина малих» я пишу про те, що багато народів не явилися світові.

● **А чи є випадки, коли письменник малої літератури став загальновідомим?**

– На жаль, сила малої літератури визначально мала. Робіндранат Тагор писав бенгальською мовою. Бенгальців багато у світі, але доки він не переклав свої твори англійською, доти світ не розгледів у ньому видатного письменника. Може, колись хтось перекладе Тамаша і люди побачать, що це теж – велика література. (Сміється). Я не кажу, що так буде. Я не дурень, щоби таке говорити. Але чому це не можливо? Шанс є. Просто якщо цей духовний капітал має вартість, то проявить свою силу.

● **Україна у світовідчутті серба? Як вона прописана у сербський контекст?**

– На жаль, це сумне питання. Бути україністом у Сербії сьогодні – як монахом у пустелі. На українську літературу серби досі дивляться крізь російські окуляри. Вони й сьогодні думають, що Україна є Малоросією, що це – щось зайве, те, що розбиває велич і соборність російської нації.

Але інтерес до української літератури зростає. Класики були погано перекладені, але були. Тепер бачу Франка переклали. Думаю, що і сучасний український роман має шанс бути присутнім у свідомості сербського читача. Наприклад, перекладена «Перверзія» Андруховича. Знаю, що в рукописах Ярослава Комбіля три-чотири романи перекладені. Сподіваюся, що вони будуть надруковані. Думаю, що ці романи на рівні того, що пишеться у світі сьогодні.

● **На жаль, майже не маємо перекладачів з української на сербську...**

– Тут українська держава мала би більше робити промоції.

Скажімо, вибрати твори 5-10 письменників і фінансувати їхні переклади. Це дуже успішно робить Македонія. Адже це --невеликі гроші. Просто весь літературний процес ви не зможете перекласти на інші мови, але кращі здобутки – можна і треба.

● **Чи змінюється сприйняття України і українців у Сербії?**

– Думаю, що тут дипломатія не зробила свого. Я знав усіх послів, які були в Белграді. Це гарні люди, я їх поважаю. Просто там, де є підстави бути сильнішими і впевненішими, української дипломатії не видно. Я кажу і про інформацію, і про демарші. Скажімо, той же голодомор. Сербське телебачення і преса ніколи не сказали правду про цю загальнолюдську трагедію.

Або такий нещодавній випадок. Сербія хоче зберегти Косово в рамках своєї держави. Україна не визнала незалежність Косово. І замість того, щоби влада Сербії пошанувала цей дружній крок, вона фінансує 10 Світовий конгрес русинів – сепаратистський рух, який хоче із Закарпаття утворити якусь Рутенію.

Хіба це мудра міждержавна політика: боротися зі сепаратистами в себе вдома і водночас фінансувати чужих? І що зробив український уряд? Нічого! А хай би влаштував хоч один демарш уряду Сербії. Бо виходить, що ми до вас із хлібом, а ви – із камінням.

● Яке майбутнє Сербії і України?

– Україна просто мусить сказати, що вона хоче. Наразі це невідомо. Вона може бути з Росією через економічні інтереси або із Заходом. Може бути двовекторна політика: і Росія, і Захід. Але про це треба ясно сказати, а не один рік – так, а другий – інак.

У Сербія ситуація ще гірша. Вся ця сьогоднішня демократична мімікрія – це тільки для публіки. А в основному Сербія функціонує як східна деспотія. Як та ж Росія, де є тільки цар і Бог. А Бог має слухати царя. І церква у Белграді під контролем, як у східних деспотіях.

У сербів є вираз «сельський кметь» – господар на селі. Він має палицю і, хто не слухається, отримує від нього по голові. Це, на жаль, сьогоднішня Сербія. Я боюся, що на своїх історичних помилках сербські політичні еліти нічого не навчилися. Вони знову їх повторюють. А мудрі народи вчаться на чужих помилках. Сербія – це мала східна деспотія, а Росія – велика.

Раніше Сербія була завжди на боці передових народів – французів, англійців, американців. Тепер вона, на жаль, на другому боці. Цивілізаційний капітал вона витратила. Серби були 500 років під турками, а турки нині перед порогом Європейської Союзу. Мають національний дохід утричі більший за Сербію. Якби від турків щось навчилися, то тепер би були ближчими до Європи. Народ, який заблукав десь в історії...

Як сказав один росіянин: «Малий народ, який доводить до світових воєн». На жаль, ми тут між ними, і доля у нас спільна.

● А якісь паралелі між сербами і українцями можна вибудувати?

– Краще, якби їх не було. (Сміється – авт). Український народ терплячий, добрий, освічений. І в цьому його сила. І якби політичні еліти знали, як цей народ організувати, Україна була би квітучою державою. Йому треба тільки мудре керівництво. А все інше в нього є.

● Що думаєте про існування у Сербії двох локальних спільнот – української і русинської...

– Я гадаю, що держава зробила погану справу. Вона створила цей розкол, оформивши окремо Національні ради русинів і українців. Найсерйозніші люди між нами – це русини з українською свідомістю. Такі, як Янко Рамач, Михайло Рамач, Микола Шанта, Микола Цап...

Ми не входимо до жодної національної ради – ні до русинської, ні до української. Бо там, на жаль, чимало напів освічених людей, які не мають навіть вищої освіти. Їм головне слухати, що каже сербський уряд. Вони не мають своє заняття, свого життєвого діла.

Юліан Тамаш – професор, філолог і письменник. Має сорок книжок. Янко Рамач – історик, має 7 книжок. І нами тепер керуватимуть люди без освіти і казатимуть, що маємо робити?

Тому я сам собі інституція: і коріння, і крона. Маю фах. Займаюся ділом. Як можу комусь допомогти, то допомагаю. Політика, яка зробила розкол між русинами і українцями, дуже погана. На жаль, тепер вона – державна. І її підтримують ті, хто має з цього матеріальну користь. Адже на національній раді уряд виділяє гроші. А якщо їх дві, то удвічі більше людей має до них доступ...

Розмовляв
Олександр ГАВРОШ.

Олег К. РОМАНЧУК

Оборонити й врятувати культуру

Вас не повинна вводити в оману зовнішня схожість «росіян» із людьми.

(Лев Толстой. «Хаджі-Мурат»)

Нинішня російсько-українська війна – війна екзистенційна. Черговим підтвердженням цієї воєнно-стратегічної і геополітичної аксіоми став безпрецедентний ракетний обстріл Києва ворогом уночі 17 червня. Під час цієї терористичної атаки загинули щонайменше 28 мирних жителів, понад 130 зазнали поранень. Таких масових руйнувань у місті не було з початку повномасштабного вторгнення ерефії. Маємо брутальне свідчення державної політики геноциду, яку московія здійснює проти українців.

Через три дні російська окупаційна армія ракетами й ударними безпілотниками вдарила по Одесі. На тлі трагедії приморського міста кремлівський диктатор під час Петербурзького міжнародного економічного форуму 20 червня вкотре продемонстрував традиційний вияв алогічного мислення, притаманного нащадкам андрофагів. Під бурхливі оплески триколонних дикунів лідер ерефії нічтоже сумняшеся заявив, що росіяни та українці є «одним народом». Sic! Але якщо «адін народ», то чому московити методично вбивають українців? За схибленою логікою очільника рашистів, «вся Україна – наша», бо начебто це «визнання реалій на землі». Резюме диктатора: Україна має офіційно погодитись з втратою окупованих територій.

Символічно, що серед зруйнованих 17 червня об'єктів Києва виявився об'єкт культури – видавництво «Український пріоритет». Внаслідок ворожої атаки офіс та склад видавництва були повністю знищені. Десятки тисяч книг перетворилися на попіл. Згоріла безцінна література, що формує національну свідомість та плекає патріотизм.

Чому стала реальністю політика дикунів, варварів, убивць, грабіжників, терористів? Однією з причин є шкільне виховання на ерефії. Ось що написано в підручнику для 11 класу «История России. 1945 год – начало XXI века» (С. 396) авторства В. Мединського і А. Торкунова: «Український неонацизм. Декілька поколінь в Україні, починаючи з 1990-х років, виховувалися у ворожості до Росії на неонацистських ідеях. Тут важливо розуміти наступне. Український неонацизм – це аж ніяк не пряме повторення німецького націонал-соціалізму 1920–1940 років. Це значною мірою нове явище. Це озлоблене національне, мовне, культурне насильство агресивної меншини над більшістю. <...> А річ у тому, що в сучасній українській освіті правлять бал вихідці із Західної України, які агресивно нав'язують свій діалект, свою картину світу, свою версію «історії». Мільйони простих людей опинились під тиском, їх заставляли відмовитись од своєї мови і культури, від своїх друзів і родичів у Росії». Як мовиться, без коментарів. Утім слід зазначити, що одним із авторів цього сумнівного за інтелектуальним рівнем підручника є Володимир Мединський, очільник делегації рф у Стамбулі. І цим усе сказано.

Про сутність рашизму написано достатньо. Чимало дослідників упевнені, що рашизм як політична ідеологія та соціальна практика нинішнього владного режиму Росії, сформованого на початку XXI століття, базується на ідеях «особли-

вої цивілізаційної місії» росіян, агресивному несприйнятті культури інших народів, передусім слов'янських. У висліді рашисти звиродніло атакують українські міста та вбивають мирних мешканців.

Карл Густав Юнг якось зауважив, що «в душі кожного росіянина, на відміну від європейця, живе хитра зла тварина». Щоб переконатись у слушності цієї характеристики філософа, достатньо переглянути відеонарізку [https://zalesny.ch/photo/wekill2025/wekill.mp4] з фрагментів передач російських державних телевізійних шоу, на яких тамтешні пропагандисти, політики, військові вдаються до відвертих, геноцидного стибу погроз на адресу українців: «Це «руські люди» (про українців мовиться. – О. Р.), в яких вселився біс. І ми йдемо їх не вбивати, ми хочемо їх переконати. Але якщо ви не хочете, щоб ми вас переконували, ми вас вб'ємо. Вб'ємо, скільки потрібно: мільйон, п'ять мільйонів, хоч усіх винищимо» (Павло Губарев, колишній лідер проросійських сил Донецька); «Треба, щоб від Києва залишилися руїни і там стояв наш прапор зверху на цих руїнах, я думаю до цього треба прийти» (Андрій Гурульов, депутат Держдуми, генерал-лейтенант); «На хрін знищити Київ, знищити Львів. Портові міста мають бути знищені, стерті з лиця землі... Ми або переможемо, або людство зникне» (Володимир Соловійов, телеведучий); «Знищити все, до чортової матері, все живе у Харківській області» (Ольга Скабеева, телеведуча)...

Незадовго до київської трагедії 17 червня один із найвойовничіших і найнепримиренніших рашистських пропагандистів Іван Панін цинічно заявив, що російським патріотам бракує гучних перемог в Україні: «Ми настільки сильно втомилися од відсутності якихось гучних новин з України, які б трошки нас порадували... Щодня повідомляється про взяття нових населених пунктів, але так, щоб це справді струснуло й розбіглося по всіх інтернет-ЗМІ, в тому числі по Telegram-каналах, щоб порадували кожну російську людину, кожного патріота Росії, давним-давно не було».

Після того, як СБУ завершила операцію «Павутина», здійснивши успішну атаку бойових дронів на стратегічну авіацію московитів, цей пропагандист розтлумачив глядачам, що росіянам дуже потрібна пропагандистська картинка: «У них є чим похвалитися, є що показати аудиторії. Я маю на увазі ось це задимлення... Нам теж треба щось показувати. Має бути якась картинка, щоб у всьому світі бачили, що не тільки у нас, а й в Україні відбувається найсправжнісінька спека».

Мовляв, російським патріотам замало дивитись на українців, які сидять без світла і без води через розбомблені електростанції. Росіяни радіють, «коли щось димиться, вибухає чи щось зруйноване...». Далі Панін відверто демонструє свої садистичні нахили, які поділяє більшість населення росії: «Ось учора був справді гарний удар по Херсонській адміністрації. Ось це я розумію. Ось такі кадри потрібні, щоб вони розбігалися по найкращим Telegram-каналах. Це нам би зайвий раз нагадувало, що ми справді просуваємося вперед, що ми справді налаштовані рішуче».

Про те, що собою становить росія та її населення, в різний час констатували самі росіяни: салтикові-щедріни, чехови, буніни, горькіє, ільїни тощо.

«Повинен висловити свій печальний погляд на «російську» людину – вона має таку слабку мозкову систему, що не здатна сприймати дійсність, як таку» (Іван Павлов, фізіолог, лавреат Нобелівської премії) .

«Методом селекції в «росії» вивели жажливих моральних виродків, у яких саме поняття добра і зла вивернуто навиворіт. Усю свою історію ця нація бор-

сається у лайні і при цьому бажає потопити в ньому весь світ» (Іван Ільїн, російський філософ).

Майже сто років тому академік Володимир Вернадський передбачав повне виродження «російського» населення: «Вражають бідність, пияцтво, злочинство, аморальність та грубість. Я найбільше боюся біологічного виродження».

Передбачав деградацію «російського» населення письменник Іван Бунін: «Я з жахом думаю, кого народжує це п'яне, криваве бидло».

«Якщо через 100 років мене запитують, що відбувається в «росії», я відповім: п'ють і крадуть» (Михаїл Салтиков-Шчедрін).

«Про ненависть до росіян ніхто не говорив. Почуття, яке відчували все від малого до великого, було сильнішим за ненависть» (Лев Толстой. «Хаджі-Мурат»).

«Немає в цьому світі дрібнішої, сволочнішої й хамовитішої особини, ніж кацап. Народжений у нацистській країні, вихований пропагандою нацизму, цей виродок ніколи не стане Людиною. У його країни немає друзів – або холуї, або вороги. Його країна здатна лише загрожувати, принижувати та вбивати. І за збереження статусу «росії» рядовий кацап готовий пожертвувати власним життям, життям своїх батьків та дітей, якістю життя власного народу. Воістину: кацапи – звірі. Люті, кровожерливі, але ... смертні» (Олександр Солженіцин).

Про несумісність таких геополітичних систем як Росія та Україна, а також про рашизм писав і автор: «Україна і Росія є несумісними системами» [https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_ukrayina-i-rosiya-ye-nesumisnimi-sistemami/721332]; «Рашизм – ракова пухлина для людства» [<https://universum.lviv.ua/data/main-garticles/files/3086.pdf>] тощо.

У згаданих публікаціях порушувалася проблема відсутності у московії поняття культури в сенсі західного, європейського розуміння головних засад моралі та гуманізму.

Культура – поняття надзвичайно розмите своїм стереотипом поведінки, уявленням про Добро і Зло. Наприклад, для канібала Бокасси, екс-імператора Центрально-Африканської Республіки, який розмовляв прекрасною французькою мовою, поняття культури було зовсім інакше, ніж у корінного парижанина.

У різних народів різна система вартостей. Так, О. Солженіцин відзначає, що «росіяни поважають убивць і великих лиходіїв». Босаяцький індивідуалізм росіянина («так пішли ви всі до такої-розтакої метері!») будь-якої миті готовий вступити в конфлікт зі всесвітом. «Наша матінка Росія всьому світу го-ло-во! – заспівав раптом диким голосом Кирюха, поперхнувся і замовк. Степова луна підхопила його голос, понесла, і здавалося, по степу на важких колесах покотилася сама дурість» (Антон Чехов. «Степ»).

Така нікчемна людиноподібна істота, попри жорстку заборону, може відкрити «скриньку Пандори», не усвідомлюючи трагічних наслідків свого вчинку. Що й трапилося в росії 1917 року і повторилося в Криму в лютому 2014-го.

ЕФЕКТ ДАННІНГА-КРЮГЕРА І ДЕГРАДАЦІЯ КУЛЬТУРИ

Індивідуалізм росіянина не має нічого спільного з індивідуалізмом німця чи голландця, який зародився в протестантській Європі, громадяни якої вважали найвищою чеснотою особисте діяння, а не колективне моління. Відносини з Богом відбувалися індивідуально, без посередників, що не могло не позначитися

на підприємливості, успіхові в бізнесі та побуті. Для московитів таке життєве кредо ніколи не було прийнятним. Бо у них інша культура, інша система цінностей.

Ставлячи актуальне для українців запитання «Чому Європа та Захід такі важливі для нас?», канадійський архітектор Роман Кассіян дає чітку відповідь: «Тому, що це єдина цивілізація, яка себе обсервує, аналізує, яка відносно об'єктивно записує те, що сталося, шукає розуміння того, що сталося, і робить з цього висновки, яка з'ясовує причини подій і намагається вчитися з досвіду. Це закладено у її історичних коренях... Державність дає українцям змогу, вперше в історії від довгих віків, налагодити безпосередні відносини із західним світом та активно брати участь у шуканні розв'язок пекучих питань людського життя».

Шукаючи пояснень нерівномірного розвитку різних націй, науковці беруть до уваги як внутрішні, так і зовнішні чинники. За О. Шпенглером, усесвітня історія – це низка автономних культур, кожна з яких формувалася ізольовано, виробляючи свій оригінальний стиль. Пересічний вік культури етносу 1000 років. А далі настає небуття. Культура вмирає, вичерпавши всі можливості існування народів та їхніх атрибутів державності. Це добре видно на прикладі так званої «російської культури».

Слухаючи співрозмовників «з-за поребрика» Віталія Дрібниці, автора популярного YouTube каналу з історії «Vox Veritatis», усвідомлюєш, що ефект Даннінга-Крюгера наклав ерефію повністю і безповоротно. У «Листах про добре і прекрасне» російського вченого-філолога Дмитра Лихачова знаходимо пояснення психологічної недолугості сучасного середньостатистичного росіянина: «Дурний не любить розумного, неосвічений освіченого, невихований вихованого тощо. І все це прикривається якоюсь фразою: «Я людина проста...», «я не люблю мудрувань», «я прожив своє життя і без цього», «все це від лукавого» тощо. А у душі ненависть, заздрість, почуття власної неповноцінності».

Боротьба зі Злом, уособленням якого нині є московія, – це багатоаспектна, високотехнологічна дія, яка потребує глибинних знань. Щоб перемогти ворога, треба володіти не лише сучасною зброєю, треба докладно вивчити соціальне буття противника, знати його історію, ментальність, культуру. На цій своєрідній матеріальній частині добре розуміється великий музикант, всесвітньо відомий радянський, російський, британський, німецький і швейцарський піаніст і диригент Андрій Гаврилов. Його думки варті уваги.

Так, 2016 року Андрій Гаврилов поділився думками про війну [<https://www.golos.com.ua/article/263614>], яку почала росія: «Кремль не ізольований від суспільства, і якби суспільство активно відкидало війну, то і Кремль не міг би її вести, а він веде дві війни паралельно... Це свідчить про те, що суспільство морально розкладене і йому найважливіше приватне благополуччя, в обмін на яке воно готове зрадити всіх і вся. <...> Мені було зрозуміло, що російські солдати будуть на території України, ще в середині 90-х. Інакше й бути не могло! <...> Меми «братерство», «єдність» і т. д. – синоніми поневолення, якими імперія маскує свою сутність».

Сучасних росіян музикант сприймає як клінічних ідіотів [Клінічні ідіоти – <https://www.youtube.com/watch?v=vvfKclr5mYk>]: «Я думаю, що Росії потрібно зараз тільки медичне телебачення. Ніяке Вільне Російське Телебачення в Європі не допоможе 140 мільйонам клінічно хворих людей».

І далі: «Російськомовне суспільство настільки деградувало інтелектуально, естетично, культурно, психічно, психологічно, що нічого зараз не можна зроби-

ти, поки росіяни не переживуть катастрофу подібну до нацистської Німеччини... У росіян пошкоджений інтелект, у росіян пошкоджена психіка, у росіян повністю відсутня культура і зробити тут що-небудь неможливо доти, доки не почнеться новий емпіричний досвід. <...> Вироджено все. І не може бути інакше. Ми перебуваємо в становищі випаленої землі, яку почали випалювати з жовтня сімнадцятого року. Що ж ви хочете, чорт забирай! 104 роки випалювання напалом всього живого і всього, що показує риси інтелекту. У нас немає ні шансів, ні ресурсів, ніяких можливостей. Росіяни вироджені повністю. Треба все починати з нуля.

Ми повинні піти в глибоке, глибоке коріння, в національні фізіологічні звички племені російського, що змішалось з гігантською кількістю агресивних кочівників і які вибрали історичний шлях пограбування і насильства. Нинішні так звані росіяни росіянами ніякими не є вже давним-давно. Це тінь тієї агресивної грабіжницької історії, якій вже незабаром тисяча років. Вони, як і всі люди, раби інерції, яку називають системою. Ніяка це не система, це інерція грабіжницького способу життя, грабіжницького менталітету, який майже тисячоліття пестувався».

Ось як Андрій Гаврилов характеризує російського диктатора і удосконалену ним антилюдську систему [Тебе не чують. Великий музикант про глухоту росіян – <https://www.youtube.com/watch?v=Y-p9SOVztdA>]: «Путін – це висуванець великої мафіозної структури під назвою КДБ (пригадався Михайл Салтиков-Шедрін: «Якщо росіянам дозволити вибрати собі ватажка, вони обирають найбрехливішого, найпідлішого, найжорстокішого, разом з ним вбивають грабують, гвалтують, згодом звалюють на нього свою провинку. Через деякий час церква проголошує його святим». – О. Р.), яке керує злом на планеті свіdomo, набираючи дедалі більше сил, зрештою дістає неймовірну міжнародну підтримку завдяки перемозі у Другій світовій війні. Вже геть з'їхавши з глузду, ці мерзотники використовували російський народ як інструмент, і домоглися дуже великої підтримки світової спільноти. Це їм дало можливість творити те, що вони творять сьогодні. Це абсолютно божевільні люди, які не мають у собі нічого людського. Це якісь мікроби в образі людей. <...> І якби у цих мерзотників вистачило стратегічного мислення, то вони могли б спокійно розкласти світ за 50-70 років <...> Якби вони не почали війни з українцями, якби не найшла коса на камінь... Це було неймовірне історичне везіння для Правди і Життя, що вони полізли в Україну. Для мене Україна зараз уособлює Європу, тому що Україна – це європейський кулак. І ось ця стратегічна помилка цих «бісів» дає надію на те, що ми знаходимося зараз на порозі в принципі переломного моменту всієї історії людства. Боротьба українців зараз уособлює кулак добра та здорового глузду. Це вкрай важливо для всього людства, для всієї історії. Тому що знищивши цю гідру, автоматично, як картковий будиночок, посипляться й Іран, і режим Латинської Америки, і КНР».

«КРАЇНА ХВОРА НА МАСОВУ ІДІОТІЮ»

Андрій Гаврилов подає приклад глибокого аналізу антигуманної «етнічної антисистеми» (за Левом Гумільовим), даючи точні оцінки та характеристики сучасним представникам так званого «російського світу».

В одному з своїх відеоінтерв'ю музикант веде мову про російську культуру, як

відсталу функцію недорозвинених печерних людей [Як сталося, що росіяни стали дикунами, чи вони були такими завжди? – [https://www.youtube.com/watch ?](https://www.youtube.com/watch?)]: «Ми стикаємося з допідлітковою інфантильною свідомістю. Тобто це абсолютна дегенерація людини. Це люди, які не переступили навіть розвитку пубертатного періоду. Я зараз не промовляю метафорами і гіперболами, я кажу абсолютно реалістично. Те, що бачу, – це люди з десяти-дванадцятирічним рівнем мислення. Що з цим робити, я не знаю. Це тотальна мозкова деградація всього народу, всієї нації. Всієї держави... Країна хвора на масову ідіотію. Ми маємо справу з моральними ідіотами, інтелектуальними ідіотами. Давайте наберемося сміливості і будемо говорити про це відкрито. <...> Це відстаюча цивілізація. Це гігантська територія, населена гігантською кількістю народностей (скільки їх там – 160?) геть відсталих людей. Ми маємо справу з дикунами, серед яких сформувались лідери (я маю на увазі людей з достатньо розвинутою свідомістю), які повчилися там, повчилися сям, побували в Європі і так чи інакше упорядкували свою мозкову систему. Якщо користуватися лексиконом фізіолога Івана Павлова. <...> Не можна комунікуватися на рівних з людьми відсталої свідомості, маючи 600–800-літній розрив у часі, у свідомості й розвитку. Свідомість XII століття не перетинається зі свідомістю XXI століття. <...> Немає російської людини з недеформованим мисленням, за винятком одиниць, які через ті чи інші обставини пішли з соціуму і вийшли за межі так званого російського світу <...> З росіянами не можна розмовляти серйозно ні про що. Коли у них будь-який аргумент починається з «а ось», з «а у них», коли аргумент починається по-дитячому – «а у тебе ніс картоплею», ми стикаємося з мисленням дванадцятирічного – «а у них негрів лінчують», «а у них сегрегація», «а в англійців – колонії»...

Росіяни не спроможні проаналізувати те, про що ми говоримо, не будучи фахівцями, не будучи істориками, не будучи культурологами, а просто загальноосвіченими нормальними людьми з достатньо реалістично розвинутою свідомістю. Свідомість росіян це не охоплює. Тому вони кажуть: «А у вас лінчують негрів, у вас індіанців побили, а англійці хотіли свободу знищити в Америці».

Ми маємо справу з дуже слабкою мозковою системою. Академік Іван Павлов неодноразово про це говорив у своїх лекціях з фізіології та психології. Про те, що російський народ має дуже слабку мозкову систему, не відрізняє зміст від форми, він не розуміє і не приймає зміст. Він форму приймає за зміст. Тому звідси нескінченна довіра до гасел, до зовнішнього, різноманітного і яскравого за формою. Російський мозок неспроможний аналізувати, неспроможний вникати у найпростіші процеси. Треба вдумливо і цілеспрямовано працювати над поглибленням критичного та аналітичного мислення росіян, працювати над їхньою мозковою системою. <...> Я вважаю, що над цим має працювати вся планета, аби не було серйозної небезпеки. Однак планета зараз себе веде вкрай дивно, і це наводить на сумні роздуми, що вона теж подурнішала. Я кажу про Європу, про поведінку Америки.

Ми бачимо, що наші дикуни, володіючи великою кількістю готівки, яку викачують із землі, успішно корумпують цивілізацію, отупляють людей. Цивілізація, яка втратила позитивну інерцію ідеалів, яка згодна за гроші подурнішати, робить це семимильними кроками. А це розкладання, декаданс цивілізації. Цьому сприяє забруднення західної цивілізації російськими дикунами, оскільки вони зараз мають інструменти корупції».

Чи розуміє людство, з ким має справу? Чи усвідомлює, що нині Україна уособлює собою культурний фронт між європейцями та московитами, зміцнюючи східний кордон західного світу? Чи самі українці розуміють свою цивілізаційну місію? Чи звертають увагу на заяви рашистського диктатора: «Там, де ступає нога російського солдата – все наше». На жаль, навіть у нинішній час жорсткого мілітарного й культурного російсько-українського протистояння далеко не всі високопосадовці в Українській державі зважають на це...

«У нас немає іншої опції – не воювати. Це повинні усвідомити всі. Мабуть, зараз люди в Харкові розуміють це більше, ніж люди на Закарпатті. І люди на Закарпатті повинні зрозуміти... Я без жодної прив'язки до регіону, але я розумію, що там спокійніше, і я розумію, що люди там не так відчують війну, як на прифронтовій території. І дуже важливо зрозуміти, що якщо впаде Харків чи Запоріжжя, Дніпро – Київ, Львів, Ужгород, вони будуть там. І не воювати у нас немає вибору» (заступник командира 12-ї бригади спеціального призначення «Азов» НГУ Святослав Паламар – «Калина»).

Замість післямови

Цивілізація ґрунтується на КУЛЬТУРІ, на культурних надбаннях. Для тих, хто не розуміє значення мови, яка є виразником культури, подаємо популярне пояснення від ШІ (штучного інтелекту): «Мова є невід'ємною частиною культури, оскільки вона є носієм та виразником культури, її історії, традицій, цінностей та уявлень. Мова не просто засіб спілкування, а й форма збереження та передачі культурної спадщини від покоління до покоління». А ще ШІ стверджує, що термін «ідіотія» (від грец. «невігластво») застарілий. Він, мовляв, позначав найважчий ступінь розумової відсталості. В сучасній психіатрії використовують термін «глибока розумова відсталість», «розумова відсталість глибокого ступеня».

Мусимо визнати, що в Україні трапляються клінічні ідіоти (ШІ стверджує, що термін «ідіотія» застарілий, а в сучасній психіатрії використовують термін «глибока розумова відсталість», «розумова відсталість глибокого ступеня»), які вперто триндають про «загадкову російську душу», досі мліють від її виявів і ніяк не можуть позбутися використання колоніального «язика» на державній службі.

«Цікаво, чи знають у Міністерстві юстиції України, чи знає Olga Stefanishyna, що в районних судах Києва десь 90% співробітників спілкуються у казенних стінах російською мовою? І навіть страшний ракетно-дроновий удар по киянах напередодні не змінює цю одіозну практику. Додаймо до цього інформацію про адвокату – мабуть, члена медведчуківської нацасоціації адвокатів, – яка дозволила собі сказати: мовляв, засуньте свою мову в жопу. З такими кадрами на українському тілі дуже важко вигравати екзистенційну війну» [Тарас Марусик, мовознавець – https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=4127186187605901&id=100009436811142&mibextid=wwXlfr&rdid=pNOVfPLyqW7M9AgC].

В екзистенційній війні з росією виживемо, якщо захистимо власну культуру. «Якщо ми економимо на культурі, то за що воюємо?» – здивувався Вінстон Черчилль, коли йому принесли на розгляд бюджет країни.

Думка знаменитого британський прем'єр-міністра повчальна, напевно непроминальна. Не забуваймо, що Україна – це найбільша держава, що розташована на перетині європейського (християнського) та азійського (мусульманського) світів. Той, хто оборонить Україну, її культуру, зможе впливати на важливі євразійські економічні та геополітичні процеси.

Він наш, він не їхній Гоголь і літературна сучасність

Спочатку про те, що таке «літературна сучасність». У моєму розумінні, це не тільки те, що з'явилося друком СЬОГОДНІ й «тут-тепер». Є літературно-критичні судження, яким десятки (чи й сотні) років, але які з певних причин наукою (зокрема, історією літератури) досі належно не освоєні. Наприклад, судження критиків з української діаспори чи з так званого «буржуазно-цаціоналістичного табору», які в радянському минулому (а почасти й пострадянському сучасному) перебували під ковпаком режимного табу. З іншого боку, є письменники, які ніяк не можуть набути історико-літературного статусу; вони залишаються сучасними і не перестають бути предметом дослідження літературних критиків, а не істориків літератури. Саме в такій ситуації перебуває Микола Васильович Гоголь і його літературна спадщина.

Іронічно цей феномен охарактеризував нещодавно один автор із «Клуба 12 ступень» в російській «Літературній газеті», опублікувавши епіграмного характеру тексти, в яких Гоголь постає аж у шести іпостасях: хрестоматійний, містичний, псевдосоціологічний, вульгаризаторський, фрейдівський і – Гоголь по-нашому. Найцікавішим мені видався «Гоголь по-нашому»: «Писатель, сделавший великую эпоху! // Ты умер, // Но твои герои в наши дни // Еще живут, // А было бы неплохо, // Когда бы жив был ты, а умерли они».

Є і в критиці думки про письменника, яких варто було б позбутися, але, мабуть, не настав час. Найбільше «щастить» Гоголю з вульгаризаторами, котрі (як у минулому, так і сьогодні) «дістають» письменника з усіх боків. Стало вже навіть звичним, коли театральні, наприклад, не тільки інсценізують твори класика за принципом «кто во что горазд», а й постійно «норовят» додати до нього якісь відсебеньки. В одному академічному театрі майже на всіх героїв «Ревізора» напала зміна традиційної інтимної орієнтації, в іншому – неакадемічному (нібито молодіжному), той же «Ревізор» постав як балаган, де всім героям, а надто – Хлестакову, надано бомжацького вигляду... Режисери ніби не дочитують до кінця зауваження самого Гоголя, що Хлестакову років 23 (а не 100, як у молодіжному театрі), що він «одет по моде» і т. ін. А крім того ж, у Гоголя було прохання: «Больше всего надо опасаться, чтобы не впастъ в карикатуру... Нужно особенно стараться актеру быть скромней, проще и как бы благородней, чем как в самом деле есть то лицо, которое представляется». Сучасною мовою це могло б звучати так: «Гоголя не треба грати, а надто – перегравати й карикатурити; його тексти треба всього лиш вимовляти (професійною сценічною мовою), і вони самі «заграють». Згадаймо, яким чоловічо-тембральним (у сценічному розумінні) голосом грав Городничого В. Добровольський (середина ХХ ст.) чи уявімо, як грав Хлестакова М. Кропивницький (рубіж ХІХ-ХХ ст., є фонозаписи його декламацій)! А сучасні актори щось там шамкають-риплять (як недозрілі з перерізаним горлом гусаки чи перезрілі євнухи), і не мають ні тембру, ні сценічного голосу як такого...

Що ж до критики... Її незаангажовані судження повинні звучати насамперед без фанатизму; бо хоч що б ти сказав – це не буде істина в останній інстанції; Гоголь, завдяки геніальності своїй, залишатиметься завжди морем загадок, до яких можна тільки наближатися. Всі ті загадки навіть перелічити неможливо: тільки в Інтернеті Гоголю відведено близько десяти мільйонів сторінок! Я спи-

нюся лише на двох суто гоголівських проблемах та на спекуляціях навколо них.

Перша – щодо художнього стилю письменника. Для радянського літературознавства, яке сповідувало реалізоцентризм, він був реалістом і «толико». Академічна, видана в Ленінграді «История русской литературы» (в 4-х т., початок 80-х років ХХ ст.) допускала, що письменник був також романтиком, але тільки в ранніх творах. Однак допускала лише на словах: критичних підтверджень, тобто – аналізу стилістичних складників стилю, не пропонувалось ніяких. Тим часом дуже чутливий до стильових питань літератури Д. Чижевський значно раніше за російських академіків думав з цього приводу зовсім інакше; у німецькомовній «Історії російської літератури ХІХ ст.», яку переклала і видала українською мовою Олеся Костюк, він писав: «Особливо настирно свою генеалогію від Гоголя намагалися вести реалісти. А поетика Гоголя відрізняється від реалізму насамперед тим, що Гоголь у жодному разі не мав за мету подібність зображеного і дійсного. Не тільки коричнева свиня, що захищає інтереси свого хазяїна, є неймовірною; не реалістичними є й поміщик, що носить коричневий костюм з голубими рукавами, чи дама, яка відкусила вухо асесору; також купівлю мертвих душ зображено зовсім не реалістично. Гоголь сам передає сумнівні глядача і читача у ймовірності його типів і подій з допомогою відчайдушного вигуку одного пана після перегляду вистави «Ревізор»: «Навіть хабар дають інакше!». Сам Гоголь, до речі, зовсім не цікавився тим, як дають чи беруть хабарі. Його улюблені мистецькі прийоми – гіпербола і оксюморон».

Гіпербола, як знаємо, це головний троп романтиків, а оксюморон (що в перекладі означає «дотепне безглуздя») – це найуніверсальніший художній прийом письменників епохи бароко. Отже, в творчості Гоголя переплелися дві стильові стихії: романтизм і бароко. Його романтичні гіперболи обминемо (вони лежать на поверхні всіх текстів письменника, як, наприклад, в образі «редкая птица долетит до середины Днепра» чи – рот такої ширини, як проїзд у Петербурзький дім генерального штабу), щоб трохи детальніше спинитися на барокових оксюморовах. Д. Чижевський говорить про них так: «...Найчастіше зустрічаємо в одного якогось об'єкта зв'язки не сумісних ознак чи рис; не тільки шулер у Гоголя знає вино, яке є одночасно і бургундським, і шампанським; ремісник Василій Федоров у нього іноземець, що походив одночасно і з Лондона, і з Парижа; Гордоничий у «Ревізорі» має двоє іменин: хоча його звуть Антон, він святкує також іменини як Онуфрій; молодій рудій кобилі в одному з творів – сімнадцять років; герой повісті про сварку двох Іванів представлений і як дворянин, і як розбійник». До речі, М. Бахтін вважав, що трагічний фінал життя Гоголя стався внаслідок трагічності жанру (тобто, в «Мертвих душах», які мислились автору як епопея на зразок «Божественної комедії» Дайте, втрачено жанровий план для сприйняття й відтворення Росії), але не виключено, що його смерть викликана несумісністю в ньому саме названих двох стихій: жив в епоху романтизму, а був людиною минулої вже епохи бароко. Так само (між іншим) усі українські романтики ХХ ст. (з когорта «розстріляного відродження») загинули від куль радянського режиму, який вимагав від них ставати реалістами. Та ще й з префіксом «соц-».

Важливий і такий факт: усі розстріляні чи зламані романтики 20-30-х років ХХ ст. своїми літературними вчителями вважали або Т. Шевченка, або М. Гоголя: М. Хвильовий (романтика вітаїзму), Ю. Яновський (неоромантика), М. Куліш (драматичне необароко), Остап Вишня (комічне необароко) та ін. І навіть найяскравіша в ХХ ст. стильова течія «магічного», «міфологічного» або «химерного» реалізму (їх саме так називають, але це був не реалізм, а вже різновид пост-

модернізму – Гарсія Маркес, Карпентьер, Селімович, Айтматов, Василь Земляк) корінням своїм сягала Гоголя.

Іван Драч згадує, як один письменник із латиноамериканської літературної школи Маркеса, глянувши з Володимирської гірки в Києві на Дніпро і за Дніпро, вигукнув: «Так ось де взявся Гоголь!». М. Булгаков, між іншим, ставлячись до Києва й України з певною опінією, одного разу теж сказав: «Вид на Дніпро з Володимирської гірки – найкраще місце на планеті». А магія його «Майстра й Маргарити» – теж із Володимирської гірки, на якій він виріс, та з Гоголівських барокових дивацтв у літературі («літаюча» Маргарита, кіт Бегемот тощо). Цей роман тільки написаний у 30-х роках ХХ ст., а опублікований – у 60-х, коли вже знайшлося місце для постмодерного (з гоголівським шармом) магічного мислення...

Друге, найбільш дражливе, питання стосується «належності» М. Гоголя: він – російський чи український письменник? Найбільше списів у ХХ ст. критики поламали в боротьбі саме з цією проблемою. І продовжують ламати донині... Найпростіше було б спинитися на формулі, що він – один із представників «української школи» в російській літературі. Як, скажімо, Капніст, Наріжний, Сомов, Короленко. Існує ж таке поняття, як «польська школа» в українській літературі (Т. Падура та ін.)... Але «заковика» в тому, що Гоголь – геній, а всі інші – просто таланти. Геніального митця вписати в будь-яку обійму елементарно неможливо.

Російські літературознавці давно вже канонізували М. Гоголя як виключно російського класика. І вони де в чому мають рацію, – Гоголь не тільки фундатор нового напрямку в російській прозі, – усі пізніші російські прозаїки виростили саме з його «Шинелі» (вислів Ф. Достоевського з цього приводу загальновідомий). «Вся російська класична література, – пишуть (посилаючись на щоденникові записи Олеса Гончара) сучасні дослідники Гоголя В. Пашенко й О. Ніколенко, – тримається на трьох китах: Л. Толстой, Ф. Достоевський, І. Тургенев, а всі три кити «тримаються на хрупких плечах ні з ким незрівняного Гоголя». У цьому зв'язку в задачі питається: куди подіти факт, що Гоголь народився в самому центрі України, на Полтавщині, і що вся художня стихія його базується на українському менталітеті?! Що писав він не по-українськи? Ну то й що? Поляк Конрад теж не писав польською, Грибоедов був поляком за походженням, Іван Бунін – Яном Буньковським (польським або українським шляхтичем), росіянин Набоков має англомовні романи. «Капітал» К. Маркса писаний не німецьким ученим, а нащадком старої рабинської родини. То куди їх зараховувати і як їх називати? Професор Н. Банковська, наприклад, у доповіді на IV конгресі МАУ в 1999 р., коригуючи Гумбольдта й Потебню найновішими концепціями «невербального» (несловесного) та «континуального» (сукупного) мислення, пропонує «розкидати каміння» і називати М. Гоголя українським письменником, який писав по-російськи.

Н. Банковська була моїм докторантом, але я її цього спеціально не вчив; вона сама до цього дійшла, начитавшись міркувань багатьох інших дослідників творчості М. Гоголя. Не буду детально спинятись на постатях, скажімо, П. Куліша, який у погляді на українськість Гоголя був не дуже послідовним, пересипаючи свої міркування про нього (як писав І. Франко) «суб'єктивними осудами»; М. Драгоманова, який був переконаний, що український дух не покидав Гоголя ніколи; М. Грушевського, який вважав, що Україна була для Гоголя дорогою, прекрасною, але – небезпечною... Про все це багато вже сказали учасники згадуваних і частково опублікованих «Гоголівських читань» у Полтаві (керівник проекту М. Степаненко, головний редактор О. Ніколенко). Розлогі студії на ці ж теми

видрукували останніми роками Ю. Барабаш («Коли забуду тебе, Єрусалиме...»), А. Герасимчук («Гоголь – хто он? Чей он?»), О. Воронський («Гоголь. Украинские страницы») та ін.

Однак чи не першим, хто помітив у М. Гоголя українськість не тільки у вигляді екзотичної тематики (як писали про нього, наприклад, усі російські критики – від царсько-імперського В. Белінського до радянсько-імперських М. Храпченка, В. Єрмілова і навіть М. Бахтіна), а й як українське словесно-художнє мислення, був І. Мандельштам, який ще 1902 р. у Гельсінгфорсі видав дослідження «Про характер гоголівського стилю». Він показав, що в Гоголя не власне російська мова (як словесна основа стилю), а мова українська, яку він у процесі творчості перекладав російськими словами. Не звернув увагу І. Мандельштам тільки на те, що Гоголь користувався ще й «нічиєю» (за спостереженням цитованого вже Д. Чижевського) мовою: «ребенки», «котенки», «воробьенки», «доски накладень», «бричка выкачана», «песни с деревни», «целуют где-где сумрачное море», «был узрен», «оглохлый», «стосковалый взор», «спокойся», «растоскует», «воздымилась», «розовая дальность», «меня предчувствие берет», «взъехал во двор», «свет досягнул до забора», «на бюре» і навіть «он меня понравил!» Такого немає ні в українській, ні в російській літературній мові; маємо справу із суто бароковими образами письменника.

Згодом (тобто, після І. Мандельштама) про все це, але з нюансами, писали чимало українських літературних критиків, які перебували переважно в діаспорі, а тому їхні судження в материковій Україні залишалися невідомими. Спинюся лише на трьох знакових для української критичної думки постатях: Є. Маланюк, Ю. Луцький, Ю. Шевельов (Шерех). Їхні праці про Гоголя писалися в період з 30-х до 90-х років ХХ ст. Отже, це все – наші сучасники. Найстарішим за віком серед них був Є. Маланюк. Його стаття «Гоголь-Гоголь» писалася 1935 року, але в материковій Україні передрукована тільки в 1997-му. Тут ідеться про те, що сучасники Гоголя обдурювали і себе, і його, коли говорили, що він – російський письменник; насправді – український; українські в нього не лише «Вечори» і «Тарас Бульба»; хлестаковщина – це теж суто українське явище; у «Мертвих душах» зображено українську еліту; «Вибрані місця з листування з друзями» – це сковородинська за філософсько-моральним духом традиція. Українська душа в Гоголя поступово відмирала, пише Є. Маланюк, і внаслідок цього виникала «неміч пластичного втілювання постатей, неміч творення їх в просторі, а не на площині паперу. І так маємо двовимірні викреси, гостру, досконалу, в певнім сенсі, істотно-українську графіку «Мертвих душ», цей альбом першорядних гравюр, механічно зшитих білою ниткою подорожей Чичикова». Полемізувати з цим ніхто (принаймні в Україні) не береться, як і не береться доводити, що Є. Маланюк не мав рації, коли говорив: російську прозу після Гоголя творили його епігони; такими були всі, крім, почасти, Ф. Достоевського чи Л. Толстого...

Ю. Луцький залишив про Гоголя дуже ґрунтовне дослідження «Між Гоголем і Шевченком» (1978 – англійською мовою, 1998 – українською). Метою автора було протиставлення Гоголя й Шевченка, які належали до одного покоління, але в літературу ввійшли різними шляхами. Автор наводить багато висловлювань молодого Гоголя про рідну для нього Україну («Он наш, он не их, правда?»), – з листа до М. Максимовича про Київ) і чужу Росію («Одни только свиньи там живучи»), – з листа до М. Погодіна про смерть близького товариша) та старшого, але вже про намагання письменника бути навіть більшим росіянином, ніж самі росіяни. Художня ж творчість і філософія Гоголя (на думку Ю. Луцького) базовані виключно на українському ґрунті. Джерелом моральної сатири їх були український ляль-

ковий театр, бурлеск і народний гумор (нагадаю, що ляльковий театр і бурлеск – художній продукт бароко. – М. Н.). Щодо мови, то вона (згоджується Ю. Луцький з іншими дослідниками) «залишалася, навіть у синтаксисі, українською». Певного варіацією таких міркувань можна вважати думку Ю. Шевельова з приводу стилів української літератури і зв'язків із ними стилю Гоголя: «Поки одні витягали його (Гоголя. – М. Н.) за фалди фрака з української літератури і вкидали в обійми росіян, а другі всіма силами розпиналися, що він-таки, ей-же-Богу, українець вихованням, побутом, типажем і т.д. і т.п. – Тодось Осьмачка написав свого «Старшого боярина» і фактично розв'язав дискусію. Стало невідхильно ясно: джерело нашої національної прози – Гоголь, дарма, що писав він чужою мовою».

Якби про належність Гоголя до української чи російської літератур дискутували тільки українці (та ще й діаспорні), можна було б сказати, що їм, через надмірний шарм патріотизму, бракує найголовнішого в критичній думці: об'єктивності. Але цих питань донині не оминають увагою й дослідники з інших національних теренів. На жаль, об'єктивними їх також не назвеш. Надто: інонаціональні дослідники вдаються переважно до неприхованих вульгаризацій та спекуляцій у розумінні цих питань. Сучасні російські критики, зокрема, будь-яку спробу проаналізувати гоголівський «русско-украинский вопрос» характеризують тільки як тенденційно націоналістичний. Перше речення статті В. Воропаєва, розміщеної в Інтернеті, починається так: «Среди украинских националистов бытует два разных мнения о Гоголе и оба неправильные. В одном Гоголь трактуется как предатель интересов Украины, где он родился. В другом – как тайный украинофил в русской культуре». Щоб довести «неправильность» цих «мнень» і «правильность» думки, що Гоголь «русский» письменник, автор оперує лиш двома аргументами: в повісті «Тарас Бульба» козаки є втіленням «русского братства» і пройняті мрією про майбутнє пришестя «свого» царя із «русской земли», а в спогадах Г. Данилевського, на думку А. Воропаєва, Гоголь нібито говорив (у присутності О. Бодяньського), що домінантою для всіх – «русских, чехов, украинцев и сербов должна быть единая святиня – язык Пушкина», тобто – російська мова.

Докладніше про це доводиться сказати у зв'язку з трьома публікаціями іншого автора – завідувача відділу московського журналу «Дружба народов» А. Воронцова: «Гоголь, Украина и Россия» («Литературная газета», 2007, 14-20 березня), «Тарас Бульба в оранжевом переплете» (ЛГ, 2008, 2-8 квітня) і «Пророк и гешефтмахеры» («Наш современник», 2008, № 4). Єднає всі ці статті спільна мета: як з допомогою Гоголя остаточно розвінчати «помаранчеву владу» в Україні. Вульгаризаторство такої затії я показав кілька років тому в статті «Нещасний і великий Гоголь» («Літературна Україна», 2007, 19 квітня), яка була відповіддю на перший виступ А. Воронцова. У двох пізніших він назвав мене серед «свидомых украинцев», які «завизжали» і «бесновались» (у толерантності висловлювань автора не запідозриш!) з приводу переведення розмови з літературної площини в політичну, але аргументів, окрім висловлювань з «Тараса Бульби» про «русское братство» і «русского царя» та згадуваних спогадів публіциста-письменника і (за сумісництвом) чиновника Міністерства імперської освіти Г. Данилевського, чомусь так і не запропонував.

У тих спогадах, крім наведених слів Гоголя, який нібито казав, що всі слов'яни мають писати тільки російською мовою, ішлося також про те, ніби Гоголь говорив: у Шевченковій поезії «детя много», а заслуговує він (Шевченко) поваги лише своєю «личною судьбою». Ніхто з критиків не піддавав сумніву, що Гоголь такого не міг говорити; я ж написав у згаданій публікації в «ЛУ», що Г. Данилев-

ський звів на Гоголя наклеп. Він опублікував свої спогади через тридцять років після смерті Гоголя і через п'ять – після смерті Бодяньського, при якому нібито були сказані ті слова автора «Вечорів...», але який про це не залишив ніяких згадок. «Згадувати» через такий відтинок часу, виявляється, можна будь-яку ахінею, оскільки немає кому ні підтвердити, ні заперечити твої свідчення. А крім того, треба ж якось вислужитись перед імперською владою, яка саме тоді один за одним видала відомі валуєвський та емський циркуляри про те, що української мови «не было, нет и быть не может».

Згодом В. Винниченко напише, що радянська влада цю формулу доповнила в такий спосіб: «и не дадим, чтобы была». Але це буде пізніше, а тоді... Мемуарист Г. Данилевський не подумав, що Гоголь у 1850 році не міг говорити ні про який «деготь» у Шевченка, бо на той час існував лише мініатюрний за обсягом «Кобзар» видання 1840 року, який відомим був дуже вузькому колу читачів, а «личная судьба» Шевченка в 1850 році теж не набула ще розголосу; про заслання поета і заборону йому писати й малювати було відомо тільки з анонімної публікації «неистового Виссаріона», що він учинив би з Шевченком те ж, що й цар: ув'язнив би і заборонив «писать и рисовать»; ширше Петербург заговорить про «личную судьбу» поета тільки після 1857 року, коли Шевченко повернеться із заслання, а Гоголя на той час уже п'ять років як не було серед живих (нагадаю, що й вірш Т. Шевченка «Гоголю» опублікований через 7 років після смерті автора «Мертвих душ»). Одне слово, в записках мемуаристів трапляються не просто домисли, а, як кажуть росіяни, «сплошные враки». Це, до речі, помітила навіть радянська кадебешна цензура.

У передруку спогадів Г. Данилевського про Гоголя в 1952 році вона абзаци про Шевченка і про єдиний для всіх слов'ян «язык Пушкина» нещадно повикреслювала. З пізнішого видання спогадів про письменника «Знакомство с Гоголем» Г. Данилевського зникло зовсім. З трактуванням «русского» патріотизму козаків у «Тарасі Бульбі» справа не менш кумедна. Насамперед тому, що позбавлена історизму. Гоголь справді вживає в повісті чимало епітетів на зразок «русская земля», «русская душа», «русское чувство», «русское товарищество», «свой (русский. – М. Н.) царь» і т. ін. Але все це, до речі, з'явилося тільки в другій (опублікованій через 7 років після першої) редакції повісті. Можна говорити про кон'юнктуру письменника (Я. Поліщук вважає, що вона була наслідком «надлому», «зриву», «психологічного роздвоєння» і навіть «опозиції Гоголя щодо самого себе»), однак Гоголь не такий простака, щоб ловитися тільки на «мякине»: слово «русский» у нього не тотожне з «российским», якого він елементарно не вживає (не вживав його, до речі, й О. Довженко в своїй так досі й не екранізованій кіноповісті «Тарас Бульба», написаній 1941 р. за твором М. Гоголя). Бо ж події в повісті відбуваються тоді, коли на карті світу значилось не «Російське» (від слова «Росія»), а «Московське» царство, яке лиш 1721 року (за указом Петра I) стало називатись Російською імперією. Вся ж художня аура повісті належить приблизно до першої половини XVII ст. Історик Т. Чухліб (та деякі інші дослідники) припускає, що в образі Тараса Бульби постав пращур Гоголя – полковник Остап Гоголь, сучасник Б. Хмельницького. Сини ж Тараса Остап і Андрій на самому початку повісті прибувають на канікули до батьків з київської бурси, яка існувала при Києво-Могилянській колегії-академії, заснованій (спочатку як братство) в 1615 році. Слово «русский» вживалося тоді тільки як продовження в Україні київсько-руської традиції. Хто не вірить, хай загляне в тодішні письмові джерела Османської імперії чи Грузії. Та й Богдан Хмельницький в офіційних паперах (до 1657 р.) користувався тільки словом «Русь» (не маючи на увазі Московії), а в Гадяцькому договорі

з Польщею 1658 р., підписаному гетьманом Іваном Виговським, Україна іменується «Великим Князівством Руським».

Уявити ж, що запорозьких козаків могла непокоїти проблема російського патріотизму (вона присутня, до речі, і в новоствореному режисером Бортком кінофільмі «Тарас Бульба», але відсутня в документальному телефільмі М. Ляпаненка й О. Ніколенко «Дороги Гоголя»), справа цілком схоластична й анахронічна. Такого не фіксують ані українські історичні думи, ані відомі козацькі літописи (Самовидця, Граб'янки, Величка). Навіть радянська академічна «История русской литературы» в «Тарасі Бульбі» бачила тільки художню звитягу українсько-козацького народу, який був «не одним из племен русской народности», а «особым славянским народом». Маючи саме це на увазі, тому славетний артист Микола Садовський, перекладаючи «Тараса Бульбу» українською мовою, слово «русский» перекладав (реставрував) або як «український», або як «козацький», або як «наша земля». Редактори українського видання цієї повісті І. Малкович і Є. Попович (видавництво Івана Малковича «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 1998) цілком зберегли таку форму реставрації, а згадуваний А. Воронцов тим часом називає її «фарсом» і «подлогом». Та й чого можна було чекати від видавця Малковича (пафосно запитує А. Воронцов), якщо він навіть не українець, а... єврей? Ось така, з дозволу сказати, аргументація та етичність. У публікації «Литературной газети» від 2-8 квітня 2008 р. без них обійшлись (редактор, мабуть, викреслив усе це як безпардонність), а в «Нашем современнике» (2008, № 4) вона – головний «козир». Цей журнал, до речі, в літературних колах добре відомий своєю ксенофобією і саме як великий майстер полоскання пелюшок усіх «иностранцев» щодо росіян.

...В одному епізоді з «Мертвих душ», де Чичиков щодуху мчить від Ноздрьова до Собакевича, у його «тройку» необачно врзався шестикінний екіпаж. Аби їх розчепити, прибігли (поглянути на «такую сумятицу») «деревенские мужики» – «дядя Митяй» і «дядя Миняй». Та замість того, щоб допомогти схарапудженим коням роз'їхатися, вони стали пересідати з коня на коня, з «коренного» на «пристяжного», потім – навпаки, аж поки, зовсім одурівши, вмостилися вдвох на одному «коренном». Із замучених украї коней хмарою валувала пара, а екіпажі – не розціплювалися. Довелось кучерові Андрію прогнати таких «помічників», він «дал им (коням) – М. Н.» минути віддохнуть, после чего они пошли сами собою». Критики на зразок А. Воропаєва чи А. Воронцова мимоволі нагадують «дядю Митяя» і «дядю Миняя», що пересідають із «русского товарищества» в «Тарасі Бульбі» на мемуарні «росскознии» Г. Данилевського, потім – навпаки, а проблема Гоголя і зумовленості його художнього мислення українською стихією так і залишається не розв'язаною. Безперечно, вона й «сама собою» зникла б (як розійшлися «самі собою» екіпажі в «Мертвих душах»), але для цього слід остаточно позбутися комплексу всіх вульгаризацій, які плетуться навколо великого письменника. Можливо, тоді вдалося б таки краще розгледіти всі тонкощі глибоко християнського українства Гоголя в його творах. Т. Гундорова називає ті тонкощі масками («малоросійського пасічника Рудого Панька», «російського письменника Гоголя», «українського шляхтича Гоголя-Яновського»), які неминуче зустрічаються ще й «з маскою Антихриста на сцені національного буття». У передмові до згаданої української реставрації «Тараса Бульби» дослідниця запитує: «Яка з них гоголівська?» І відповідає: «Хто знає?». З допомогою такого риторичного запитання-відповіді проблема, звичайно, не зрушить з місця ніколи. Але це вже тема можливої подальшої розмови про те, з чого я почав: є письменники, які, через свою завжди загадкову геніальність, не здатні відходити в історію літератури, вони – тривалий предмет осмислення літературних критиків...

СЛОВО ПРО ДИВОВИЖНУ ЖІНКУ, ЩО ДАЛА НАПИТИСЯ СТУДЕНОГО БУРКУТУ СВОЄМУ СПРАГЛОМУ СЕРЦЮ АЖ ТОДІ, КОЛИ ЗУПИНИВСЯ ЧАС НА ЇЇ БЕРВИ, ЯКУ ВОНА З КОХАНИМ УЖЕ НЕ В ЗМОЗІ ПЕРЕЙТИ...

Що? Занадто довга барокова назва? Та так, довга... Можна б ще довшу дати... Жінка насправду дивовижна... І взята вона, себто назва, з її поетичних творів, таких трепетно-ніжних, печально-щемких, по-жіночому квітково-світлих... Усе життя вона сумлінно «пацьорками нанизувала на незнищенну ниточку надії визбирані по недеях Слова», Слова, які від колиски і до сьогодні є для неї священними, є для неї альфою і омегою всього сущого, є її життям, урешті, тулила їх у своєму серці, складала в шухлядки душі, а поділилася ними зі світом аж у поважному віці... Але дотримуємося послідовності. Мова про Василю Кордонець і її збірку «Осінні кросна», присвячену коханому чоловікові Анатолію...

* * *

*Життя – це не пошук себе.
Життя – це створення себе.
Джордж Бернард Шоу*

*У мене таке одноманітне життя,
що нема за що зачепитися...*
З листа Василю Кордонець до редакції

Її «одноманітне життя» розпочалося в гірському Міжгір'ї – «вузькоплечому містечку», що стоїть «на камінці при березі Ріки», до якого вона «з усіх своїх мандрівок і до-ріг», «у час печалі, в радості годину» і нині «серцем лине», бо ж тут усе знайоме, рідне, дороге, тут – зникають біди і печалі, оживають приємні спогади... Воно буде постійно зринати в її поезіях. Бо це її колиска...

Василина Кордонець (у дівочтві Іванина) народилася 22 листопада 1956 року в інтелігентній родині, де батько працював фотокореспондентом у редакції, а мама – метранпажем-верстальницею в друкарні. У сім'ї було семеро дітей: п'ятеро хлопців і дві дівчини. Василина – найстарша серед них. У дитинстві нею опікувалася співуча тітка Христина, усього на вісім років старша за Василю. Із тих далеких років час від часу виринають яскраві спогади. Пригадує Василина Михайлівна бабчину вуличку, у якій було десь із півтора десятка хат, і там вечорами «збиралася молодь біля плоту на якихось колодах, багато співали, жартували, підколювали одне одного, дорікали, ревнували, сумували – і в основному коломийками. Імпровізували на ходу». Тож для авторки «коломийки змалку уявлялися чимось таким універсальним, що не тільки відбиває у собі світ, а що його творить». «Ну, от наче придумую коломийку про щось, а воно так і станеться. Чари слова...» – переконана Василина Кордонець.

Тож видається абсолютно логічним і природним, що її поезія пересипана коломийковими дворянками (авторськими чи інтертекстовими), які надзвичайно органічно вплітаються в канву власного ліричного тексту:

Ген розбрелись плаєчком наші стрижки,
женуть отари вівчарі в долину,
спускаються неквапно до села.

*– ідуть вівці з полонини, та усі білинькі,
а за ними вічарики красні, молодинькі –*

Вже й вовну вимила та вичесала чиядь,
і час уже й кудилі навивати,
терпцю нема – коли вже ті вечірки?
*– пусти мене на вечірки, моя люба мати,
та я буду вовну прясти, на хлопців моргати...*

Найсвітлішими образами, що зринають з тої щасливої пори, є образи бабусі і матері. Як безцінний скарб у потемнілій різьбленій шкатулці зберігає лірична героїня вишитий бабусею рушник, що перепав їй у спадок з напучуванням: «На пам'ятку – оби-сь хоть дащо знала» (перша поезія з триптиху «Міжгірські рушники»).

Рушник у закарпатській родині – це не тільки звичайний та дуже необхідний хатній атрибут, а й символ життєвої дороги, що супроводжує людину від народження аж до могили: на вишитий рушник приймали немовля; на сватанках перев'язувала наречена старостів рушниками; хлібом-сілля на рушнику зустрічали гостей; проводжаючи сина чи мужа в далеку путь, жінка зав'язувала в рушник жменьку рідної землиці і в нього ж загортала хліб; рушниками прикрашали вівтарі та ікони в церквах; рушник дарували майстрам, які будували хату; вішали на деревах і спускали на воду, вимолюючи захистку від злих духів і непогоди; на рушниках спускали в могилу тіло покійника; ним, урешті, обв'язували хрести на надгрібках... Дівчина колись до заміжжя повинна була надбати – наткати/вишити – чимало рушників на різні випадки життя. Василю цьому вчили і бабуса, і мати. Тому для авторки цей рушник-оберіг з «дивно-незбагненим язичницьким узором» тримає пам'ять роду. Лірична героїня, певно, передасть його своїй доньці, щоб і та «дащо знала»...

Друга поезія триптиху «Міжгірські рушники» присвячена матері, яка, тридцятирічна, вишиває весільні птахи-рушники. Довгими зимовими вечорами, коли «впорана робота», мати, тихенько наспівуючи, хрестик до хрестика на біле полотно кладе свої візерунки – готує донькам посаг, бо ж здавна «рушники крилаті // Осявали доням шлюбну путь...»

Закономірно, що в третій поезії рушник вишиває вже доня/внучка. Вишиває, втискаючи в кулак терпіння, не раз колючись голкою і розплутуючи нитку, та все ж дуже старається, «бо ж говорила бабка, // що кожна порядна дівчина (*а хотілося бути саме такою*) // повинна зуміти вишити // хоч би один рушник».

Вишивання рушників, вишитий рушник – від бабусі до доньки, від доньки до внучки – символ єдності поколінь і тяглості традицій, невичерпальності духу і незнищенності українства. Так є в нашій національній традиції. Це стверджує Василіна Кордонець у своїй поезії. Навіть не те що стверджує, а просто: звично так розуміє життя. І так звично про нього пише.

У Міжгірській десятирчці, де навчалася Василю Іванина, українську мову і літературу викладала легендарна Марія Федорівна Опаленик. Вона по-материнськи пригортала дитячу голівку, коли на очах у вихованки виступали сльози, тішилася її успіхам у творчості, спонукала до участі в різноманітних літературних конкурсах, раділа її пер-

шим публікаціям – розгледіла в ній бажання служити Слову, даючи ґрунтовні знання, щоб та стала хорошим філологом.

Перші публікації віршів старшокласниці в 1970-х роках у районній та обласній пресі отримали схвальні відгуки в газетах «Молодь Закарпаття» і «Закарпатська правда». З легкої руки Юрія Керекеша, який покладав на Василю амбітні літературні надії, вона представляла область на Всеукраїнській нараді молодих письменників.

Закінчивши школу із золотою медаллю, дівчина рушає «у білий світ, який, видав, її чекав» – легко вступає на українську філологію Ужгородського державного університету і, звісно, стає іменною стипендіаткою. Як згадує про цей час Василина Михайлівна (а також пише і у своїх віршах), це були найкращі роки, найсвітліша пора, коли «любови неповторні крила осявали дні її й діла...», коли сакури цвіли лише для закоханих так, як ніколи, коли рятував від турбот і суєти чарівний острів ботанічного саду, коли, зігріті ніжністю, поринали «в жагучі ночі крізь дим акацій золотих...». Зокрема, теплим спомином вириває Ужгород:

*В цьому місті я колись жила,
вуличками древніми бродила,
і любови неповторні крила
осявали дні мої й діла...
Юність тут моя за тим он рогом
промайнула, мов невловна мить...*

Через роки, стоячи на пішохіднім мості і кидаючи «крихти споминів у ріку», лірична героїня відчуває легкий жаль за минулою молодістю, розуміє, що тільки гостею вона тепер навідується в милий їй Ужгород, але серце жде чогось, очі шукають знайомі обличчя, а душа «чийогось поклику чекає...» Цей почуттєво/відчуттєвий трем переповнює єство ліричної героїні, яка «в хуртечі справ, і клопотів, і днів» боїться «втратити найдорожче», бажає зберегти найзагадковіше, що є у цьому світі, – кохання.

Крім того, це був час творчості. Василина брала активну участь у роботі літературної студії ім. Юрія Гойди при Ужгородському держуніверситеті (керівник Василь Поп), публікувалася в колективних збірниках «Суцвіття», «Новоліття» та ін., готувала до друку першу свою збірку... Однак їй не судилося дійти до читача – рукопис відхилили, бо «не вистачало віршів, які були б ідеологічно відповідними тому часу». І Василина Іванина під керівництвом професора Лідії Голомб поринає в літературознавчі дослідження. Вона виступає на конференціях, бере участь у студентських конкурсах, відтак завершує навчання в університеті з відзнакою та готується до вступу в аспірантуру.

Однак життя склалося інакше.

Закінчивши українське відділення філологічного факультету Ужгородського держуніверситету в 1979 році, згідно зі скеруванням поїхала вчителювати на Берегівщину, разом із чоловіком Анатолієм Кордонцем.

Сорок п'ять років пропрацювала вчителькою української мови та літератури Василина Михайлівна Кордонцев: спочатку – у Берегівській загальноосвітній школі № 1, а згодом – у Берегівській гімназії, яка нині називається ліцей «Платан».

Учительська щоденна, виснажлива муравлина праця... Конспекти, зошити, курси, шкільні свята, атестації, компетентності, педради... Вічне курсування Балажер-Берегово, Берегово-Балажер... І так по колу... «Нема за що зачепитися»... Розриваєшся між сім'єю і роботою. Проте вчительській справі віддавалася вповні. За роки праці має авторитет, пошанівок і визнання. Написала гімн ліцею «Платан»,

брала участь у фінальному етапі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року», є лауреатом педагогічної премії імені Августина Волошина. Доказом того, що Василина Михайлівна – добра вчителька, є і її поезія. У творчому доробку авторки, можна сказати, не так багато текстів на «шкільну» тематику. Очевидно, колеги і вихованці не раз чули їх на певних заходах. Але хочу звернути увагу читачів на вірш «Лексикологія. Повторення вивченого». Лірична героїня – сива вчителька, зустрічається зі своїм дорослим учнем – ліричним героєм, який прийшов у відпустку «з нуля». За філіжанкою кави і зовні невимушеною легкою розмовою – увесь відчай, біль і страх за майбутнє. Про війну ніби й не говорено, але вона – у кожному слові. Вчителька вчила точно і грамотно висловлюватися, кожним словом потрапляти в ціль. Учень на війні став снайпером. Жонглюють словами, шукаючи нові смисли, сьорбають чорно-білу каву, згадують минуле... Але пронизлива сирена нагадує про реальність... Воїн чітко викладає суть:

*– От, знову клята «червона рута».
І десь прильоти, і смерть, й руїни, –
усі слова перед горем блякнуть...
Як передати цю лють і відчай?
Хіба стріляти. Стріляти влучно.*

Справді, сьогодні стріляти влучно треба і словами, і кулями. Такий час.

Попри учительювання, Василина Михайлівна близько 15 років працювала літературним редактором міської газети «Берегово», яка виходила українською і угорською мовами. Це була скорше благочинна діяльність (заробітки в часописі невеликі) на користь української громади, викликана бажанням зробити українське видання грамотним і цікавим.

Завантаженість роботою залишала мало часу для творчості. У біографічній довідці до першої поетичної книжки Василини Кордонець «На білому камені» зазначено: «Зрідка з'являлися в газетах чи журналах добірки її віршів. Були також публікації в різних антологіях, зокрема «Самоцвіти» (учительська лірика), «Дзвони» (твори літераторів Берегівщини), «Квітова антологія» (українська поезія про квіти), двомовна «Галісія–Україна: гармонія сердець» (видана в Іспанії, переклади українських поетів на мову гальєго) тощо. Ну і, звісно, в останні десятиліття віртуальний простір Всесвітньої Павутини давав змогу, як і іншим авторам, бути прочитаною і почутою, отримувати відгуки читачів на свою творчість». Звичайно, це тишило, надихало...

Так і жилося у вічних життєвих клопотах... Суєта... А в тій суєті палахкотіла справжня любов, безмежне, дивовижне почуття, зароджене ще в далекому Ужгороді, кохання, оповите ніжно-рожевими пелюстками сакури, виплекане в час шукання «лінії життя», збережене на життєвих крутозламах чистим, як про це писав закоханий юний Анатолій:

*Рожеві пелюстки із віт зриває вітер,
Устелює нам шлях в казкове майбуття.
Ми вдвох, тож буду вірити й радіти,
Що поряд пройдемо усе своє життя.*

1975 р.

Так воно і сталося: поряд усе життя.

*Так день минув. І два. І три поволі
спливли собі. То вітер, то дощі.
Газдуємо потиху, –*

згодом означить своє тихе щастя Васирина Кордонець у поезії «Карпатська бу-
коліка оксамитового сезону». Поетеса вдячна долі за життя з Коханым. Та мину-
лого липня він відійшов у кращі світи, залишивши їй у серці невгасимий біль і
спогади, спогади, спогади...

Подружжя Васирина та Анатолія Кордонців виховало сина Олександра і доньку
Леся. Олександр – філолог, літературознавець, викладач, перекладач. Леся – кі-
норежисерка, відома знятими в Україні документальними фільмами «Балажер.
Корегування дійсності» та «Переступаючи кордони», що відзначені на багатьох
міжнародних кінофестивалях. Отож це творча родина з неабиякими здобутками...

Сьогодні Васирина Михайлівна залишилася викладати в Яношівському ліцеї,
там, де працював її чоловік Анатолій. Певно, він схвалив би таке її рішення.

* * *

*Brevis nobis vita data est,
at memoria bene redditae vitae sempiterna.
Нам дано коротке життя,
але пам'ять про добре прожиті життя вічна.*
Цицерон

*Анатолій був унікальний – щедрий, товариський,
працьовитий, відповідальний,
дуже совісний і надзвичайно скромний...*
З листа Васирина Кордонець до редакції

«Осінні кросна» – друга поетична книжка Васирина Кордонець (Іванини).
Перша «На білому камені...» вийшла в Івано-Франківську минулого року. На її
поважній презентації у міській раді Берегова за участі мера Золтана Бабяка, на-
чальника управління освіти та культури Едіти Бабяк було зазначено, що «книга
містить вірші, написані упродовж 50 років творчої діяльності, а також переклади.
Літературний світ авторки розмаїтий. Її поетичні рядки ваговиті, сповнені прожитим
і пережитим, просякнуті аурую щирості й душевності». Тоді ж у вітальному
слові директор ліцею «Платан» Володимир Кенійз зазначив, що можна би зразу
видавати ще одну книгу авторки, оскільки матеріалу вистачає.

Васирин Михайлівна, безперечно, тішилася виходу у світ збірки «На білому камені».
Але важка хвороба чоловіка і його несподівана передчасна смерть перемкну-
ли всі її почуття в іншу площину, тож ніяких подальших презентацій чи зустрічей
із читачами не було. І заледве через рік знайшла в собі сили подумати про видан-
ня поетичної збірки, присвяченої пам'яті Анатолія. Анатолій для неї був усім – і
вінчаним мужем, і «по духу братом...» Вони познайомилися на підготовчих літніх
місячних курсах, коли жили в третьому гуртожитку, звідки ходили на старий філ-
фак на заняття. Удень – пари, а ввечері збиралися в гуртожитку в когось у кімна-
ті, спілкувалися, повторювали матеріал. Абітурієнти були із різних областей, ко-
жен горнувся до земляків, а вінничанин Анатолій легко знаходив спільну мову

з усіма. Василина перший іспит склала на «відмінно» і як медалістка була зразу зарахована на навчання, тож пішла відробляти на будівництві четвертого гуртожитку так звану практику. Анатолію ж довелося складати всі чотири екзамени. Відтак вони навчалися в різних групах, але часто мали спільні лекції чи семінари, то «завжди сиділи разом, разом виконували завдання. Разом у бібліотеці готувалися до конференцій чи колоквиумів, разом ходили на різні заходи. А ще – літстудія. Засідання, поїздки... – незабутнім є той час у спогадах Василини Іванини. – Ми тоді по школах області їздили з виступами, а також в Угорщину, Чехословаччину. Анатолій теж писав вірші, теж мав публікації в спільних збірниках». Він був людиною відповідальною, працьовитою, безкорисливою, комунікабельною, мав багато друзів, чимале коло знайомих поза факультетом, товаришував з фізиками та істориками, з якими їздив у будзагін у Сибір, у гуртожитку жив у блоці разом з Андрієм Дурундою, Петром Мідянкою, Михайлом Носою, Юрієм Клованичем, а один рік із Дмитром Кременем.

Студентське весілля зіграли на п'ятому курсі. Після закінчення університету, хоч були першими в рейтингу за успішністю, вибору працевлаштування не мали, бо тільки в Берегові знайшлися дві вакансії. «Однак Анатолій отримав уроки в селі, – розповідає Василина Михайлівна, – тут і оселилися. Хоча в скеруванні було прописано про забезпечення квартирою в місті, але навіть на чергу не поклали. Перші місяці жили в готелі, відтак знімали кімнату в селі, потім купили сторічний будинок, який усе життя доводилося ремонтувати».

Анатолій був хорошим учителем: його любили та поважали і учні, і колеги, і батьки. Чи не в кожній сільській родині – його вихованці. Час від часу Анатолію Васильовичу пропонували різні посади в Берегові, але він відмовлявся: вважав, що досить того, що дружина постійно доїжджає на роботу в місто. Так і залишився назавжди сільським учителем. На його похороні священник сказав: «Це була людина на своєму місці». Напевно, таке визнання багато важить...

Авторитет і повагу, які мав у односельців учитель, відчуває і нині його дружина. Дуже важко їй прийняти те, що коханого нема назавжди з нею тут, у земному житті. Тож і наткали осінні кросна ті сумні поезії-спомини, виклалися щемкими словами-узорами на біле полотно книги, вихлюпнулися незагойним боєм і сердечним жалем «чорні хвилини» і «білі секунди», перебуті разом...

*На кроснах часу
полотно життя
тчемо уперто
партиціями щастя...
А нитки рвуться –
й вузлики болять.
Це доля нам
дає
своє причастя.*

Доля напrawdę причастила їх «партиціями щастя», подарувавши обом – палке кохання, обом – поетичний талант, обом – успішних дітей, обом – повагу і шану людей.

Ці «Осінні кросна» – така собі розгорнута метафора, яка дається до класичного трактування: лірична героїня – у поважному віці, багато чого досягнуто, дещо вимріяне не збулося, щось утрачено, щось набуто, та життєва путь триває...

Але «Осінні кросна» – це і дешиця вдячності, щирої, жіночої, Коханому за подароване щастя, за неймовірні юні весни, гаряче житейське літо, тиху теплу осінь... «Осінні кросна» – це ще до кінця не виткана їхня доля, спільна доля. Хоч Коханий вже тільки спостерігає за нею з високого карпатського неба, та Василина ще тче її, долю, правда, кольори на джерзі вже сіро-білі, але вони ще в змозі зігріти взимку тремтливий всесвіт, той їхній Всесвіт, у якому їм разом було добре, у якому вона міцно трималася і тримається й нині «за рідну пошерхлу долоню // і нині і прісно // і там...»

Це називається Любов. І це називається Поезія.

* * *

У любові кожен стає поетом.

Платон

Карбуй свій біль у Слові...

Василина Кордонець

Відомі слова Григора Тютюнника про вічну загадку любові абсолютно співвідносяться з життям і творчістю Василини Кордонець: любов освячує все, що рідне їй, – Його, дітей, фах, гори, квіти... І стільки в тій любові трепетної ніжності, якоїсь дивовижної делікатності, тихої відчайдушної відданості і в той же час неймовірної пристрасності, невідвортної фатальності, жіночої жертвенності...

Скажімо, божественне ставлення до матері відчуваємо в поезії «...Прочистиш снігом укритий горбик...»:

*...прочистиш
снігом укритий горбик
покладеш квіти
дві хризантеми
смереки гілку
– живиця пахне
неначе вдома
Різдво стрічаєм –
запалиш свічку
і отченашем
свою любов
замолюєш –
пізно...*

13 рубаних рядків. 24 сходінками слова. І жодного зайвого. І – виразна картина запізнілої уваги–любові до найріднішої людини. Ніяких особливих художніх засобів: порівняння, асоціації, легка метафора... А серце щемить. Таке треба відчувати.

З не меншим трепетом ставиться авторка й до свого чоловіка Анатолія, якому, як уже згадувалося, збірка «Осінні кросна» й присвячена. На початках зародження великого почуття, коли Коханий подарував «ніжні котики гірких вербових віт», що осяяли ліричний героїні «промерзлий світ», їй було солодко в його обіймах так, що «аж папороть цвіла». Закохані прив'язалися «павутинкою бабиного літа одне до одного» міцно-міцно – у radoщах – на неповторних крилах любові, коли весна і юність повнили буття, і медовий травень хлюпотів пристрасними хвилями; і в бідах – коли не вдавалося втримати «проміння в ку-

лаці», і в сльотаві дні розпуки, коли «скрижанілі сльози пристрасного кохання» скрапували «пошматовані надії», у горі – коли зовсім мало «зосталося теплої осені», і вже «сіявся страх розлуки», і «добігала межі ця межа із-за меж часоплину»...

Шкода, що щастя – швидкоплинне, за ним же надходить сльотава, пронизана холонним вітром осінь, а далі – «білі блискавки снігу» упадуть на чорні оголені дерева – символ зболеної душі, а потім – «чорні блискавки болю» розітнуть світ навпіл на «до» і «після»:

*зранку емейлом
транспортуюєш серце
трансліт вмикаєш
щоби зрозуміти відповідь
написану мовою
планети Відчаю
що мандрує
навколо зірки Розлуки
із сузір'я Неминучості
...а в перших рядках...
...і в останніх рядках...
сльозинка розпавила літери
і що нам цифровізація
це так по-земному банально
це боляче-боляче-боляче
нестерпно-відчайно боляче
бо смерть забирає коханих...*

Однак лірична героїня впевнена, що вона і її Коханий залишаться в серці один одного «і нині і прісно і там...» У ті хвилини, коли з благанням питала себе і в долі, «скільки будемо разом // у всесвіті цьому», коли «розлетілися дати // ні взяти ані дарувати // і не випросиш в долі // ні миті ні слова ні краплі озону», вражає щедрість у даруванні себе обранцеві, невичерпальність і романтична шляхетність душі, внутрішня переконливість і ствердження у невіддільності долі, у пристрасному бажанні відтермінувати «чорну вічність» і «збасаманену мить»... Якби це було можливо...

У віршах Василя Кордонця немає пафосних закликів, заяв чи клятв, але натомість є багато суму, печалі і болю. Зрозуміло, що такі мінорні мотиви (надмірність яких не можна ставити на карб авторці) пов'язані із самотністю, у якій опинилася лірична героїня (Коханий відійшов у засвіти), до цього додався жаский відчай втрат у російсько-українській війні, життєва суєтність, вічне почуття тривоги, побоювання за завтрашній день – ось і маємо начебто недостатність бадьоро-позитивного настрою. Однак це не збіднює авторської поетичної палітри.

Направду ментальний український оптимізм притаманний творчості Василя Кордонця. Вона стверджує:

*Темна сила
згине неодмінно –
так воліє наша давня казка...*

Поетка переконана, що «Ми перебудемо! // ...маємо мужність // перебувати...» ці важкі часи, що «зло не спинить біг оцих хвилин...», що знову прийде весна і наповнить

цей світ життєдайним сонячним теплом, дзюркотінням карпатських буркутів, рожевим цвітом сакури і прозорою блакиттю неба...

Особливою увагою наділені в поезіях Василя Кордонця квіти: їхніми назвами пересипані практично всі твори. Тут маємо і фіалочки, і форзицію – золотий дощик, і кульбабки з розмарією, і цінторію з маком і полином, і м'яту з любистком, і чортополох колючий, і цикорій, і шафрани, і білоцвіт, і лимонник, і жасмин з жоржинами, і тирлич-траву, оман, мандрагору й духмяний любисток, і підбіл, і бузок, і сакуру, і цвіт каштанів, і виноградну лозу... Авторка легко і просто вводить їх в канву поетичного твору, у той же час ненав'язливо натякаючи на символічне значення кожної рослини з цього розмаїття, примушуючи читача заглиблюватися в підтекст її рядків, уловлювати смислову наповненість поетичних деталей, помічати і цінувати прекрасну мить.

Філософський мотив неблаганності проминання усього сущого часто поєднується у віршах із усвідомленням незнищенності часопростору, що врешті і виводить головну героїню із оціпеніння втрати, повертає її до реальності, спричиняється до того, щоб карбувати свій біль у Слові, «бо воно лікує», «нищить зло, // як давній меч Людоти...»:

*Оклигую потроху.
Самота.
І ні слівця.
Щезає сніг поволі.
Лише імла лютнева
за вікном
бинтує дні мої
відчайвно-кволі.
Оклигую-таки.
Бо вже весна,
й проснулися
закутані троянди.
Недовзі
вже рушатиму
і в мандри –
у товаристві
чорного кота...*

Характеризуючи любовну лірику Василя Кордонця за змістом, слід відзначити, що вона містить широкий емоційний спектр градаційних почуттів – від найвищої піднесеності до спокійних, притишених станів; а щодо форми – є модерною, оригінально викладеною, зі збереженням карпатського колориту в мові, у відтворенні звичаїв, у використанні фольклору, у трактуванні повір'їв і легенд, зі свіжим поглядом на світ і без претензій на креативність. Як казав Микола Зеров: «Прекрасна пластика і контур строгий, // Добірний стиль, залізна колія...» У поезіях авторки розкривається внутрішній світ особистості, її настрої, переживання, світовідчуття й природопочування через ставлення до матері, Вітчизни, природи, коханого. Вірші збагачені особистісними мотивами громадянських рефлексій та філософськими медитаціями про загальнобуттєві істини, а її художній світ виражає красу людських взаємин, відкриває перед читачем злагоджену гармонію всесвіту, дарує глибоке відчуття краси.

* * *

*У кожній людині сонце.
Тільки дайте йому світити.*
Сократ

*Я не усвідомлюю,
що його нема назавжди.*
Це мов страшний сон, з якого виборсатися треба.
З листа Васиlina Кордонець до редакції

До одного зі своїх віршів Васиlina Кордонець взяла епіграфом слова із праці «Про військове мистецтво» Николо Маккіавелі: «У командувача мають бути сурмачі». Авторка, звертаючись до Коханого, закликає його слухати сурмача-вітру, бо тільки той зможе прокласти до милого «хоч райдугу», тільки він зможе донести до нього лагідний «полиново-маковий, чорнобривцево-соняшний, чебрецево-мелісовий...», з присмаком холоду м'яти й шаленства цінторії, й трішечки хмелю» запах-легіт, тільки він зможе розказати Коханому, що «достигають вже яблука, вдруге барвінок цвіте», що «щільники вже медами духмяними повні», і що їй, самотній, зовсім не смакує «ця полиново-медово-нестерпно-хмільна гіркота...». Але жити треба. Поетка і її лірична героїня приймають життя «під прицілом часу», «переносять біль із серця на клавіші чорні та білі роялю», «перетанцюють... по колу судьбу-коломийку» і перебудуть «чорні хвилини білі секунди здобутки і втрати...»

Наталія РЕБРИК.

Василина КОРДОНЕЦЬ

* * *

*...Не пий, коню, воду,
бо вода нечиста,
бо в ню нападало,
бо в ню нападало
із явора листя...*

З пісні

А осінні кросна вже готові,
і цівки чекають свого часу.
Червоніють калинові грона,
сплять гадюки в зрубаних смереках.

Дев'ятдесят пасем довго пряла,
та лишила чисницю до смерти.
Де снувати будеме сьогодні,
поки сонце не втече за гори?

Най газдиня нав'є воротило,
оби не імилася їй хиба.
Як почислиш – так і будеш мати,
як направиш ті сувої в берда,

так і будеш ткати свою мінту.
Бігає між ничельниці човник,
перехресно мерехтить основа,
прибиває ниті щільно ляда,

осипає осінь лист за листом
у водицю, де не пити коням...
У валилі студеніє просинь,
і смерекам страшно зеленіти,
і в калини кетяги прогіркли,
і сіріє овид понад гори –
наче білі вірші в твоєму серці.
...Виром буйним крутить
сіро-білу
джергу,

що зігріє зимний всесвіт,
бо смереки не щадит сокира,
бо достигли калинові сльози,
бо ладила кросна осінь-ткаля.

* * *

*Ой повіяв буйний вітер, повіяв, повіяв,
та він мої співаночки горами розсіяв...*

у наших міжгір'ях і зворах,
по сиглах, бескидах, пляях
душа прабатьківської мови
блукає, мов зранений птах

*Співай, доню, не бороню, кілька твого світа,
по чім будеш пам'ятати молоденькі літа?..*

Відлуння між скелями б'ється,
чи встигнеш, чи вловиш цей біль?
Все тихше і тихше...
А в серці –
прадавніх пісень заметіль.

*Загусялай ми, гудаченьку, в чотири струночки,
найлюбкови заспіваю красні співаночки...*

МІЖГІРСЬКІ РУШНИКИ

I

...лиш згорточок старого полотна...

Д. Павличко

У потемнілій різьбленій шкатулці
Я зберігаю вишитий рушник.
Мені його передала бабуся,
щоби у хащах літ не щез, не зник:
«На пам'ятку – оби-сь хоть дащо знала».
Все в суєті, які ж там горазди...
Не раз у хату горя йшла навала, –
Хіба ж краса врятує від біди?
...Цей візерунок дивно-незбагнений,
Як не мудруй, не втямиш, в чому річ –
І папороть цвіте вогнем зеленим,
І стріли блискавиць летять крізь ніч...
А може, просто Доля-Берегиня
Над білим світом руки простягла,
Щоб вберегти ще й наше покоління
Від Карни, від Мари – від всього зла...
...Червоне, чорне, жовте і зелене, –
То пам'ять роду вічна, мов Ріка,
Записана язичницьким узором
На крилах оберіга-рушника.

II

Пам'яті мамі

І нарешті впорана робота,
За вікном зимова довга ніч.
По кутках ховається дрімота,
Але сон ніяк не йде до віч.
Серце в грудях стука лунко-лунко,
Хоча тиша й спокій на землі.
Хрещики лягають візерунком
В рушника на білому крилі.
Тихій пісні простору замало,
Не спинити лет її стрімкий, –
Це моя тридцятирічна мама
Вишиває птахи-рушники.
Їм колись у вирій відлітати,
Хай-но тільки дочки підростуть.
Споконвіку рушники крилаті
Осявали доням шлюбну путь...
Вже мені давно минуло тридцять,

Хвилями відхлинули роки.
...Найтепліший спогад із дитинства –
Мама вишиває рушники...

III

Нитка крутиться, тягнеться,
голка тоненька колеться...
Може, покинути все це, –
стільки ж є різних розваг!
Та все-таки треба старатися,
бо ж говорила бабка,
що кожна порядна дівчина
повинна зуміти вишити
хоч би один рушник.
Мама ховає усмішку,
тато лукаво підморгує, –
мабуть, вони не вірять,
що вистачить в мене терпіння,
що я зумію-таки,
та врешті станеться диво:
сяйливі небачені квіти
усім нам серця зігріватимуть,
довіку не відцвітатимуть
на білих снігах полотна...

ВЕЧІРНЄ ПРОХАННЯ

...На прощання
залишаю тобі
декілька дивних рядочків
(ти їх не будеш читати на ніч)

*Рада би я миленькому праву ручку дати,
та держуся за серденько, не можу відняти...*

...На прощання
залишаю тобі
декілька снів, що квітують кульбабками
(ти заборониш їм збутися)

*Ще ватерка догоряла, іще дим курився,
ледви 'м очи зажмурила – любко ми приснився...*

...На прощання
залишаю тобі
тихий дощ за вікном відчиненим
(ти не чуєш мелодію краплин)

*Зашелестів дрібний дощик в листячко зелене,
Чи згадаєш коли-небудь, миленький, за мене?*

На прощання
забираю собі
болісне передчуття
невідповідності
зі світом кохання й ніжності
(ти не будеш щасливим зі мною)

*На високій полонині сіно склали в пластя,
Видиш, любку, не суджено нам із тобов щастя...*

На прощання
забираю собі
гострий смак самотності
з ароматом гіркої кави
(ти не мусиш про це і думати)

*Ой летіла ластівочка, сіла на покосі,
Дякую ти, мій миленький, що-сь ня любив досі...*

...не відпускай мене
у вечірню негоду
бачиш –
дощить неспасенно
і пелюстки в калюжах...

*Тогда бы мы, мій миленький, щасливі обоє,
якбы ты взяв моє серце, а мені дав своє...*

ТВІЙ ДАРУНОК НАПРОВЕСНІ...

...Ти не забув? Отам, біля костьолу,
де голуби окреслювали кола,
де захід палахів огнем заграє,
хапкий мороз аж зашпорами брав,
над Бугом, на засніжених вітрах,
душа ячала, квила, мов птах, –
там ніжні котики
гірких вербових віт
мені осяли промерзлий світ...

* * *

...й освіжіте мене яблуками.
Пісня Пісень

позбираю всі яблука
що встелили траву в саду
росяно духмяніючи
аж до тієї зірки
яка повинна
неодмінно
повільно падати
крізь небо темне серпнєве
аби ми встигли сийночи
загадати бажання
як і годиться на Спаса
спасен хто терпен
...
соковитими бризками
розлітаються всесвітом
кожній зустрічній кометі
наворожують вірного астероїда
яблука з мого саду
аж до самого світання
освіжаючи коханців
втамовують спрагу пристрасті
...
завтра сушитиму
порізані яблука
на осонні спекотному
вдихаючи невловимий запах
наших пошматованих надій

* * *

Серпневі дні такі нестерпні...
Дмитро Кремень

Літо чіпляється за серпень
чіпляється з усіх сил
в'юнкими пагонами гліцинії,
крихкими стебельцями винограду,
піступними колючками ожини,
сивими стеблами полину,
вузлуватими петровими батогами,
високими золотими різками –
літо чіпляється
з усіх сил
за лагідні сонячні промені,

за дзвінкотливі дощові струни,
за павутиння туманне...
Літо спішить набутися,
літо чіпляється
з відчаю
за нетривке кохання,
наче цей серпень востаннє

* * *

взимку я замерзаю без тебе –
і грудень
тихо в сон мій прийде, заколише ласкаво
і лишить
дрібку ніжності сніжної,
віко сивого-сивого суму...
Чи ти бачиш цей сніг, цей мороз,
оцей біль,
цю самотність –
усюди?

* * *

добігає межі ця межа
із-за меж часоплину
скільки будемо разом
у всесвіті цьому
хто зна
розлетілися дати
ні взяти ані дарувати
і не випросиш в долі
ні миті ні слова ні краплі озону
але ж я іще тут
я усе ще з тобою
коханий
бо тримаюся міцно
за рідну пошерхлу долоню
лиш вона оберіг мій
і нині і прісно
і там...

ГЕЙ, ХТО В СВІТІ, ОЗОВИСЯ!

Дарина ВІЛІГУРСЬКА

Я, Дарина Вілігурська, – студентка Пряшівського університету. Живу в Пряшеві вже п'ять років, і навчаюсь на першому курсі магістратури. Я родом з Кривого Рогу, але переїхала за кордон, в Словаччину, з метою отримання вищої освіти. В п'ятому класі, коли розпочалися бойові дії на сході України, моє дитяче серце звернулось до поезії, з бажанням висловити те, що ми називаємо любов'ю до рідної землі. Від мого 5-го класу вже пройшло 11 років, але поезія залишається способом, де я час від часу проговорюю те, що болить, або ж тішить. В Словаччині я познайомилась із живим Богом, в якому намагаюсь віддавати своє серце кожного дня. І разом з Ним я намагаюсь проживати це життя, поки це можливо. Люблю бути з людьми, хоча це інколи важко. Люблю співати, фотографувати, читати, і просто «бути». Поки моя родина залишається в Україні, раз на рік навідую місто, де колись виростала. Більшість моїх віршів написана або ж в потягах, або в степах, або на ліжку в гуртожитку. Пряшів став моїм другим домом, місцем, яке разом з Богом повернуло мені життя.

Мертве дитя

мертве дитя в утробі матері.
без подиху й подиву
в руках землі ненароджене,
в руках землі зупинилося,
поки серце живих ще билось.

втрачає свій сенс дихання.
рух стає невимовно болісним,
наче потуги.
мертве дитя в лоні матері.

з близькістю зброї до скроні,
втрачають значення всі досягнення.
немає слова. немає поклику.
ані подиху в животі ящура.

із сумом на це споглядає Небо.
через нас журиться,
через нас буриться,
ще пускає на землю дощ,
аби із землі щось живе проросло.

Моя війна

Безкрайне море лікує болі.
Той, хто керує землею, не загине з нею.
Я біжу по чорному полю, літають снаряди.
З ними літають птахи, спішать на наради.

Затуляю глухістю вуха, розставляю знову тенета.
Зловив себе сам, а потім побачив небо,
Він звільнив мене там,
де розмови ведуть кулемети.
Коли стеля падає на міста,
Треба швидко стріляти в себе.

Уважний Бог

Я не можу повірити в світ-випадковість.
Не можу я бачити проміні сонця
на свій щоді,
без руки,
що тягнеться із віконця,
аби обійняти мою красу,
бо Він вподобав і колосся земне,
І його вплітав в моє волосся.

Вірш від Батька

Горнися до мене, моя любове,
Спочинь на ліжку хоча би хвилинку,
Не споминай болі тої, яка рожає.
Немає на світі спокію, але Я тебе знаю.

Я знаю, як болить те, що триває роками,
Ти не бійся, дитино, життя поки що триває.
Я тебе і вранці, і вночі оберігаю,
Бо нічого немає ціннішого,
окрім любові,
і іншої в світі немає.

Ти спи,
Я тебе колисаю,
І завжди я кохаю.
Навічно кохаю.

Можу бути дитиною!

Дякую, що можу бути дитиною.
Слабкою і вірною. Просто людиною.
Що можу плакати у твоїх обіймах,

І вірити. Поки море б'є береги хвилями,
Слова Твої наповнюють силами.
Дякую, що вчиш мене плавати.

Дякую, що можу писати Тобі,
І знаю, що ти читатимеш.
Хоч і не висловлю все, що хотіла би,
Ти все одно про все знатимеш.

І дякую, що коли повернусь,
Ти на мене з нетерпінням чекатимеш.

Я просто людина

Саме тому Ти до мене прийшов,
Я людина слабка,
А Ти – Бог.

Саме тому Ти мене рятував,
Від сотень думок і різних тривог.

Саме тому Ти мій дух воскресив,
Аби я вічно жив
І життям послужив.

І тому Ти мій подих усе оживляв,
Коли сльози залили душу мою.

Бо я просто людина
Ти – Бог.

Думки в потязі

Відчайдушно.
Під звуки ударів об колії.
В підземці чекати,
Та слухати людські історії.

Сусіднє купе: чоловік у зеленій формі.
Жінка навпроти: дістає бутерброди з фолії.
Потяг рушає, не жаліючи власні ноги.
А я, посміхаючись, вдивляюсь у поле соняшників.
«Будемо бігти» – поки маємо території.

Поки дозволяє розвідка часу,
Буду плисти у траві без швидкого наказу.
Буду мучитись.
На верхньому ліжку в потязі,
Бо я їду додому,
На значні перемовини.

Рідні степи 2

Тіні танцюють під звуки скрипки,
Скрипучих дверей і запах дощу.
Ховають тіла в дерев'яні плити,
Під звуки сирен вже сплю досхочу.

Залізні паркани руйнують любов.
Футболки старі закривають рани,
На місця слабкі падає дощ,
Вимиває усі метали.

І хоч виє вночі, поки води гудуть,
Поки ноги несуть в край далекий,
Я бігтиму далі ґрунтових стежок,
Летітиму далі, ніж білі лелеки.

Шумлять гаї

Шумлять гаї, коли до тебе лину,
Коли вдягну сорочку білу, солов'їну,
Коли біжу до тебе уві сні,
Коли знайшов пляшку білого в млині.

Щоб оп'яніти, нам потрібен ковток волі,
Щоб не зомліти у відкритих дверях долі.
Біжи далеко, синку, у лани широкополі,
З течією Дніпра – батька,
Щоб почули кручі та почула матка,
Як водиця ллється,
Черемшина гнеться,
Як босоніж в далечінь тікав.

Весна

Навесні прокидається щось всередині мене,
Ніби птах, що злітає на небес височінь.
Я до струменів вітру й джерел нахиляюсь,
Щоб відчути, як пахне любов із Божих глибин.

Відтоді, як зір мій зміцнів,
Від шелесту листя тіло здригає,
Бо до мене Бог говорив,
Він до мене любов безумовну плекає.
І як цвіт із рослин восени опадає,
Так і хвала людини зникає зі світу сього.

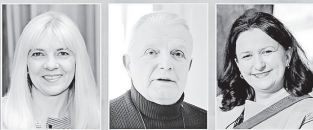
Слава навіки вічному Богу,
Й Слава живому слову Його.

РЕЦЕНЗІЇ

ЕЛІТА ЗАКАРПАТТЯ ТА ПРЯШІВЩИНИ ПРОМОВИЛА

Тетяна Ліхтей

Літературні взаємодії
в поліетнічному просторі
Закарпаття і Пряшівщини

Науковиця, письменниця та доцентка Ужгородського національного університету Тетяна Ліхтей звернулася до Баботи Л., Вархол Н., Густі В., Козоріз О., Няхай М., Петриці Н., Романа М., Шелепця Й., Юричкової В. і Яцканина І. з рядом запитань і вони їй відповіли, поділившись з «досвідом у царині міжкультурної комунікації та літературних взаємодій». Так виникла незвичайна своїм змістом книжка під назвою «Літературні взаємодії в поліетнічному просторі Закарпаття і Пряшівщини: інтерв'ю з науково-творчою елітою» (Ужгород: Видавництво «РІК-У», 2025. – 135 с. (Серія «Між Карпатами і Татрами») ISBN 978-617-8596-05-7).

Що характеризує всіх, до кого звернулася пані Т. Ліхтей, душа то серії «Між Карпатами і Татрами», яка виходить в Ужгороді, – це пе-

редусім щирість, відвертість і майже повнота відповідей і так читач вперше має змогу дізнатись, як кожен із опитуваних торував шлях до українського художнього слова та іншої мови і літератури, що йому вдалося зробити в царині художнього слова чи вже українського, словацького, або польського, щоб читачі названих країн змогли познайомитись з духовним багатством окремих національних літератур. Серед опитуваних є письменники, перекладачі, дослідники, популяризатори окремої національної літератури чи вже на українську або словацьку мови, або з польської мови на українську. Шкода, що й сама пані Тетяна не поставила собі запитання, бо є їй з чим похвалитися, як вона досліджувала і популяризувала пряшівську українську літературу, словацьку літературу в Україні та українську в Словаччині, що переконливо доводить і стисла бібліографія її досліджень в рецензованій книзі.

Хочаб словом двома хочеться сказати, що мене особливо зацікавило та навіть зворушило, читаючи відповіді окремих опитуваних. Так, читаючи відповіді Л. Баботи, сильно мене вразили саме ті, в яких іона згадує своє страстне дитинство, шкільні роки, діяльність своїх хрещених батьків, як її

батьки були змушені втекти із Закарпаття перед мадярськими фашистами, бо боролись за незалежну самостійну Карпатську державу, як і в Словаччині зазнавали переслідування, як і сама не змогла вчитись на медичному або на філософському факультетах, як нарешті стала відомою карпатознавкинею... Зацікавили і збагатили мене відповіді Н. Вархол, хоч мені довелося читати її художні і деякі наукові твори, але чомусь уникли моєї уваги її твори, присвячені проблемам людей Старинської долини. Побував я там двічі і запам'ятав на все життя враження від знищених сіл, але й від прекрасної природи.

М. Няхай розповіла, коли почала писати і друкувати свої вірші, хто і що її інспірувало, у кого навчалась і захоплювалась його поезією, коли почала перекладати на українську мову і яку роль відіграла для її росту «празька поетична школа» та чеська та словацька модерні поезії.

Інтерв'ю Й. Шелепця мене крім іншого збагатило і тим, що я дізнався про його родовід, який бере свій початок в селі Руський Мочар, що на Закарпатті, звідки походив його прадід і сам Йосип народився в Ладомировій, не кажучи вже про його наукові роботи чи художні твори.

Особливо мене збагатили та й вразили відповіді В. Юричкової, хоч знав я її багату перекладацьку продукцію. Я їй був і досі вдячний, що вона виконала моє замовлення перекласти словацькою мовою збірку вибраних поезій С. Макари, які вийшли під назвою «Verše» (Пряшів, 2012) за мій скромний гонорар. Сам С. Макара був дуже захоплений її перекладом і вдячний пані Валерії, що вона так майстерно переклала його поезії. А він був неабияким перекладачем словацької чи української поезії. Особливо мене вразили її теоретичні положення, якими керується, перекладаючи українську поезію на словацьку мову, коли для перекладача важливо, щоб він читав оригінал твору «серцем», щоб перекладач сприйняв глибину неповторності самого автора, його стиль, щоб схопив і зумів не вловиме, незбагнене перекласти на цільову мову та ряд інших думок. Вони до певної міри суголосні з теоретичними положеннями Л. Фелдека. Сильно мене вразили її роздуми про карпатський регіон і його духовну культуру. Повністю погоджуюсь з її твердженням, «що карпатський регіон – це земля загалом історичної травми, ніби дитина, що залишилася без батьків, яку роками кидали з одної прийомної сім'ї до іншої... Карпатський регіон був відокремлений від Великої України та роздроблений між країнами-сусідами, але попри все зберіг свою ідентичність, що заслуговує на величезну повагу» (с.112). І продовжує свою думку, що «література карпатського регіону (втому числі й Пряшівщини – М. Р.), жаль, для центральної України, як і для європейських літератур на окраїні інтересу». Цей факт я вже роками закидав і переконував відповідні наукові установи України залучати закарпатську та й пряшівську українську літератури в загальноукраїнський літературний контекст, бо інакше Україна сама себе збіднює. Але результат моїх снаг поки що майже нульовий. Таких мудрих думок знайдемо у відповідях В. Юричкової чимало.

Хоч я гадав, що творчість оригінальну та перекладацьку І. Яцканина знаю добре, прочитавши його відповіді, переконався, що у мене є певні прогалини. Зокрема розповідь про перші роки його перекладацької діяльності були для мене новиною. Не знав я, наприклад, про його переклади словацькою мовою творів Є.Бісс, Ю. Боролича, В. Даця та інших наших прозаїків, не знав я про його перші кроки перекладання і словацькі газети та журнали,

в яких друкував свої переклади українських письменників тощо. Шкода, що аж тепер попала до мене рецензована книжка Т. Ліхтей, бо зміг деякі факти навести та уточнити і у своєму збірнику «Ювілейні статті про українських письменників Словаччини». Мушу і на цьому місці висловити свою подяку Т. Ліхтей, що взялася за таку кропітку і для дослідників літератури важливу працю.

Відповіді еліти закарпатських вчених для мене були щось цілком новим, тим більше, що нікого крім В. Густі особисто не знаю. До речі, з В. Густі я познайомився десь у 80-х роках минулого століття. Я був тоді членом офіційної делегації Східнославацького краю на днях Східнославацького краю в Закарпатській області і я виявив бажання відвідати село Руський Мочар, де наш Федір Лазорик учителював у 1932-1939 роках та будинок «Нової сцени» у Хусті, директором якої свого часу був І. Гриць-Дуда. З Ужгороду до Руського Мочару нас з В. Густі повезли високі військові офіцери на своїй машині (бо це була військова зона) і в селі я побачив лише руїни старої дерев'яної школи і розмовляв з одним дядьком, якого вчив Ф. Лазорик. Враження від перших відвидин села були великі, незабутні і досі їх пригадую. З В. Густі я потім зустрівся аж десь через 20-25 років у Пряшеві. Обоє ми змінилися, не хочу сказати, що постаріли, бо поезія, яку мені Василь подарував була і є вес час молода. Захоплююсь його поетичною творчістю і перекладами словацької поезії, які попали в мої руки. Високо оцінюю його роботу, яку рзповів зв'язану з організацією фестивалів «Карпатська ватра» і жалію, що я не зміг взяти участь у них. Наступного дня поет Василь Вовчок повіз мене у місто Хуст, але будинок «Нової сцени» я не побачив, бо не рекомендували працівники окружному. Замість того ми провели дві зустрічі із школярами сільських шкіл неподалік від кордону з Румунією. Інших представників сучасної літературної закарпатської еліти крім Т. Ліхтей особисто не знаю, їх твори мені не довелося читати, але і так їх відповіді дають знати, що це творчі, амбітні люди, які багато зробили для знайомства і наближення українським читачам польської літератури (О. Козоріз), словацької літератури (Н. Петриця) та інших літератур.

Ще раз хочу висловити щирю подяку пані Т. Ліхтей, що взяла інтерв'ю і від мене (хоч я себе не вважаю елітою), у якого шлях до українського художнього слова на відміну від тих, що взяла від них інтерв'ю, був дуже складний. Мені вже було 22 роки, коли я вперше у житті почув його з уст пражських українців на Педагогічному факультеті СУ в Пряшеві (1952) і потім від викладачів на філологічному факультеті КДУ ім. Т. Г. Шевченка (1953-1958). Від того часу до сьогодні не розлучаюсь з українським словом. Українська література України і пряшівська стала моїм життям.

Пропоную вам, шановні читачі, познайомитися з відповідями вище названих авторів, але і з інтерв'ю, яке я дав Т. Ліхтей. Вони вас збагатять. Те, що зробила пані Т. Ліхтей, взявши інтерв'ю у тих ще живих активних носіїв українського слова і опублікувала в одній книзі, заслуговує високої оцінки. Шкода, що у нас не знайшлася людина, яка би була записала інтерв'ю від письменників, перекладачів, істориків літератури, творців інших видів мистецтва та взагалі науки, яких вже не має серед нас. Всі відповідаючі на запитання Т. Ліхтей однозначно засудили агресію і війну, яку веде росія проти України. Дякую Вам, пані Тетяно, за ваш труд!

Михайло РОМАН.

Боротьба за Миколу Гоголя

Поштовхом для професора Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка М. К. Наєнка видати свої студії, статті та виступи на різних наукових конференціях, присвячених М. В. Гоголю, в одній книзі під назвою «Він наш – не їхній» (Київ, 2025, 170 с.), був, очевидно, наказ Міністерства освіти Російської федерації викреслити з усіх підручників для середніх шкіл та вищих учбових закладів своєї імперії всі згадки, що М. В. Гоголь народився в Україні, в родині бідного шляхтича, українського письменника Василя Гоголя. Та мало того, російське міністерство ще наказало всі згадки про Україну викреслити, ніби така країна, держава не існувала і не існує.

Микола Гоголь народився 1.4.1809 в селі Сорочинці неподалік від українського міста Полтава. Тут почав ходити в школу і продовжив навчання в гімназії українського міста Ніжин, де почав писати російською мовою, хоч батько Василь писав художні твори українською мовою. Деякі дослідники вважають, як пише М. Наєнко, що М. Гоголь писав не російською літературною мовою, а її суржи-ком, мовою, переповненою українськими словами-образами, піснями, уривками з художніх творів українських письменників, що пишучи, думав рідною мовою, українською, переживав і зображував українською душею, писав про Україну, українських людей аж на один випадок, коли підкінець своєї літературної творчості написав «Петербурзькі повісті». Жив він не лише в Петербурзі, але й в Парижі, Римі, лікувався в Карлових Варах, Маріанських лазнях, Єсеніках тощо.

М. Наєнко доводить у численних своїх дослідженнях, що за часів царської Росії, ані за радянських часів не можна було писати, що М. В. Гоголь кров'ю і душею був українцем, бо це не дозволяли насамперед царські укази Валувєвський та Емський. Тих, що писали українською мовою (Т. Шевченко та інші) переслідували, висилали в Сибір, або царська цензура не дозволяла друкувати їх творів в Росії. За радянських часів російські науковці твердили, що все талановите, що народилося в царській Росії, або в СРСР, то російське. Українським дослідникам надалі не дозволялось писати, що М. В. Гоголь українець не лише за походженням, але передусім за змістом своїх творів, їх духом. М. Наєнко на фактах доводить, що персонажі його творів не лише «Вечорів на...», «Сорочинського ярмарку», «Тараса Бульби», але й «Мертвих душ» і «Ревізора» мали своїх прототипів в Україні. Російські вчені навпаки, намагалися роками довести, що персонажі наведених Гоголевих творів мають російську основу і що це представники російського народу в Україні, яке розмовляє російською мовою і тому він російський письменник. Гадаю, що М. Гоголь, може, навмисно писав суржи-ком російської мови, бо хотів правдиво, зі значною дозою сміху, бурлеску і сатири висміяти і зобразити життя місцевих «яничарів», пришельців з Росії, місцеву шляхту, царських чиновників, які розмовляли не літературною мовою. М. Наєнко твердить і ми з ним погоджуємось, що не бути М. Гоголя не було б «Вечорів...», «Сорочинців...», «Тараса Бульби», «Мертвих душ» та «Ревізора» і світова культура не мала б таких чудових романтично-бурлескних творів української літератури.

М. Наєнко знайомить читачів, що за царських часів лише одиниці, як Т. Шевченко, М. Куліш, М. Драгоманов, І. Франко та інші (крім Т. Шевченка всі жили за кордоном Росії) дозволили собі писати українською мовою і вважали М. Гоголя українцем. Т. Шевченко у вірші «Гоголю» писав, що Гоголь сміється, а він плаче, в якій страшній ситуації знаходиться український народ. Два великі генії

українського народу – Гоголь і Шевченко – по-різному сприймали і зображували українську дійсність, перший сміявся, а другий – плакав. Обоє жили певний час у Петербурзі, але невідомо, чи вони колись зустрілись, бо ані один з них не залишив свідoctва про їх зустріч, констатує М. Наєнко.

М. Наєнко пише, що першим вченим, який довів, що М. Гоголь українець не лише за своїм походженням, але передусім своєю душею, мисленням, письмом, зображенням, хоч вживав російські слова–образи, був професор гельсінського університету Іван Мандельштам, який 1902 року у своїй студії «Про характер гоголівського стилю». Пізніше його думку підтримав і поширив Д. Чижевський, який теж жив за кордоном з двадцятих років ХХ ст. В російській імперії це б їм не дозволили таке надрукувати. М. Наєнко наводить думку Д. Чижевського, який писав, що М. Гоголь, як філософ мислив по-українськи, як письменник-художник жив українською стихією і зобразив свих персонажів за українською літературною традицією, а вона була бароково-романтична..

М. Наєнко однозначно вважає творчість М. Гоголя як російськомовного письменника української літератури і на численних прикладах доводить, що М. Гоголь справжній українець душею, кров'ю і своїм мисленням, що часто вживав українські слова, образи, пісні та інший фольклор і таким чином підтримує думку проф. І. Мандельштама, що Гоголева російська мова, її семантика і синтаксис мають ознаки українського мислення і мови.

Він, між іншим, пише, що за радянських часів російські вчені твердили, що М. Гоголь великий реаліст і лише у 80-х роках минулого століття декотрі з них припустили, що перші його твори несуть деякі ознаки романтизму. М. Наєнко не погоджується з такою думкою і твердить, що вся творчість М. Гоголя, крім «Пртербурзьких повістей» належить до бароково-романтичного стилю. Далі пише, що Гоголь жив в епоху романтизму, але був людиною епохи бароко і тому треба вважати його стиль бароково –романтичним, з якого почався новий етап розвитку російської літератури, як свідчить і його «Шинель», з якої вийшла і наступна генерація російських прозаїків. Незважаючи на те, що цей стиль підтримали Ф. Достоевський та І. Тургенєв, російські вчені не визнавали та не визнають донині, що М. Гоголь був романтиком, але надалі твержать, що він був реалістом, хоч не створив жодного класицистичного реалістичного твору.

М. Наєнко пише, що російська літературна наука собі присвоїла не лише М. Гоголя, але й інших письменників, які не мають російське походження, як наприклад, Д. Фонвізіна (німець), О. Грибоєдова (по матері турок), О. Пушкіна (араб), М. Лермонтова (шотландець), Л. Толстого (скандинавець), А. Чехова (українець), І. Буніна (польський українець), В. Маяковського (українець) та інших. Кажуть, пише М. Наєнко, що й Тарас Шевченко не був чистим українцем і саме тому (крім таланту) було його прийнято без середньої освіти в академію художеств. М. Наєнко наводить абсурдне твердження російського автора Г. Гуківського, який писав, що Т. Шевченко належить до російської літератури, бо той «списав» російською мовою більше кілограмів паперу, ніж українською.

М. Наєнко пише, що чи не найбільше плутанини відносно питання, чи він російський або український письменник, вніс сам М. Гоголь, коли у листі до О. Смирнові писав: «На счёт того, какая у меня душа, хохлацкая или русская... сам не знаю». Цією думкою скористались російські літературознавці в минулому та й в наш час. На українську душу М. Гоголя вперше вказав, як ми вже вище писали, професор Іван Мандельштам 1902 року у згаданій студії і почалась боротьба за М. В. Гоголя на теренах царської Росії і продовжується до нині, я б сказав,

що запекліша та й ще з політичним присмаком. Зокрема, коли Україна стала незалежною державою і сучасні українські літературознавці, в т.ч. і професор М. Наєнко, можуть вільно висловлювати свої погляди на творчість українського генія М. Гоголя і відкрито писати про його літературну творчість, їх напади загострились. М. Наєнко збагатив українську літературознавчу науку новими дослідженнями і фактами, які однозначно переконують нас, що М. Гоголь справді український письменник, хоч писав російською мовою і належить до історії української літератури.

До найактивніших сучасних російських «борців за М. Гоголя», що він російський письменник і належить лише російській літературі, і нікому іншому, як пише М. Наєнко, належать Воронцов, Воропаєв та інші, які безпардонно з політичним присмаком накинулись на тих українських вчених, які твердять, що М. Гоголь письменник, який писав російською мовою, але належить до історії української літератури.

Рецензований збірник М. Наєнка приносить багато інших думок, фактів з історії російської та української літератури та зокрема творчості М.В. Гоголя, які невідомі в Словаччині і тому гадаю, що корисно було б, як би він вийшов словацькою мовою і словацькі прихильники російської літератури, русисти та не лише вони, але й ми всі змінили свої застарілі, навіть імперські погляди на М.Гоголя.

Михайло РОМАН.

З вірою в світлу Перемогу

Нещодавно книжкові полиці поповнилися для читацького загалу новою позицією, що побачила світ в серії «Портрет на тлі епохи»: *Роман Горак, Олександр Масляник. Місія: есеї про політика, правника, державного і релігійного діяча Віктора Беда. – К: Дніпро. 2024. – 668 с.*

Сенс, що окреслений серійною спонукою, зримо підкреслює значимість особистості Віктора Беда, власне, героя книжки, який постає з її сторінок на повен зріст. Без сумніву, авторам твору вдалося віднайти в багатогранній діяльності Віктора Беда найважливіше, тобто те найбільш суттєве, що проступає зі словесної сполуки – людина вогнистої вдачі! Так, я в цьому переконаний. Чому? Бо мені судилося особисто пізнати Віктора Беда на зламі 80-х – початку 90-х років ХХ століття, бачити його в дії, а її чин завжди віддзеркалював потужність – без перебільшення – кожного вчинку, спрямованого на зміцнення духовних начал загалом і конкретно української ідентичності – зокрема. Одне слово, того, що мусить торжествувати в Україні за нової доби. Тут доречно назвати бодай одну сходинку з життєпису, коли був Народним депутатом України першого скликання (1990-1994), співзасновником та членом опозиційної фракції «Народна рада» у Верховній Раді України...Власне, тоді й після неодноразово прямував (так, з Долею навипередки), сказати б словами Олександра Горобця, «босоніж по битому шклу». Адже сміливо запалював на небосхилі свої яскраві зорі: заснував Карпатський університет імені Августина Волошина (1991), Ужгородську

богословську академію (1992), концерн «Срібна земля» (1992), а також першу незалежну в Закарпатті національно-демократичну газету «Срібна земля» (1992). Від 2015 –го єпископ Мукачівсько-Карпатської єпархії, правонаступниці Карпатської єпархії Української автокефальної православної церкви, а 2024 року обраний головою Всеукраїнського товариства борців за незалежність України. Будьмо певні, що рецензована книжка – значуща. Вона розпочинається із заспіву «Пролог, не епілог», містить чотиринадцять складників, тобто містких розділів: «Давнина», «Початок», «Досвітні вогні», «Початок битви», «Бій», «Реванш. Перемоги і поразки», «Опісля», «Вибір», «Випробування», «Аксіос», «Духовний фронт», «Quo vadis, Срібна Земле?», «Роздуми вголос»..., «Епілог. За Україну».

Що впадає в око? Аргументованість авторської розповіді про місію головного героя твору, про його численні як перемоги, так і поразки. Іноді принагідно сказане служить конкретним доказом на користь духовно-звичаєвої, з одного боку, і художньо-стильової автентики – з іншого. Згадати б 4 червня 2009 року, коли архимандрит Віктор Бедь був обраний дійсним членом Європейської академії природничих наук (Німеччина), зважаючи на суттєвий науковий доробок українського вченого-богослова. Так, перу професора Віктора Бедея належить понад 400 дослідницьких праць, низка підручників і навчальних посібників, десятки методичних комплексів стосовно богослов'я, історії Церкви, теорії держави і права України...

Одне слово, Роман Горак та Олександр Масляник вміло відтворили на сторінках широкого художнього полотна життєвий поступ Віктора Бедея, у першу чергу, як інтелектуала, аналітика, громадсько-культурного, освітнього та релігійного діяча. Промовистий факт: преосвященний Владика Віктор Бедь 24 лютого 2022 року відслужив молебень в кафедральному храмі апостола українського Андрія Первозванного Мукачівсько-Карпатської єпархії Православної церкви України в Ужгороді за перемогу Українського війська над «Звіром зі Сходу» (так назвав публіцистичну збірку Олександр Масляник (2020)).

Якого узагальненого висновку можна дійти? Віритися: допитливий читач не тільки задумается над смислом того, що написано в добре закреслених розділах книжки «Місія», але й засвоїть ті обґрунтовані авторські роздуми, що презентують наповнені різними ресурсами есеї і віддзеркалюють зміст досвіду і результатів розмаїтої діяльності видатного нашого сучасника Віктора Бедея, зокрема, з урахуванням поняттєво-дефінітивних та аксіологічних ознак міжкультурного спілкування загалом.

А недоліки? Оскільки вони для нефахівців непомітні, то гадаю, що тут варто передусім порадуватися успіху тандему – Романа Горака й Олександра Масляника. Адже вони ввели у науковий обіг чимало невідомих або маловідомих фактів, подій, явищ, а також сформулювали засади таких суспільно значимих тенденцій і моральних цінностей, які спроможні стати, у свою чергу, твердим підґрунтям для конкретних закономірностей з проєкцією на маркованість національно-культурних і богословських концептів. У цьому слід вбачати вагомість звучання твору «Місія» на сучасному етапі розвитку Української Держави, зважаючи на нечувано тяжкі випробування, що викликані підступною навалюю ординців... Автори закликають кожного працювати щохвилино і думати про шляхи, на яких твориться світ сьогоднішній та прийдешній, без сумніву, з вірою в світлу Перемогу ... Її неодмінно здобуде український народ, оспіваний національним пророком України – Тарасом Шевченком!

Микола ЗИМОМРЯ.

СВЯТІСТЬ ОБРАЗУ о. СОФРОНА ЯЦИКІВА

(З приводу нової книжки Миколи Зимомря, яка вийшла у Дрогобичі (Посвіт, 2024, 190 с.)

*У Святість, Боже, світ впусти...
Гріховність всюди очі коле.
Священник мусить бути святим –
Тоді освітить все навколо.*

Ці рядки визначної поетки Антоніни Листопад – наче епіграф до книги «Святість образу», яку написав Микола Зимомря про ієромонаха Чину святого Василя Великого Софрона Семена Яциківа, небуденного духівника, пароха церкви Вознесіння Господнього в Дрогобичі.

25 вересня 2014 року отець відійшов у Вічність. Його ховали, при величезному здвизі народу, в спеціальній каплиці поблизу церкви, в якій він правив, – і вже тоді парохіяни були свідками Божої благодаті.

«Саме в цей час, – занотував очевидець (Віктор Кириї), – над містом навколо сонця сяяла барвами колоподібна веселка, яку бачили люди і з навколишніх сіл». Бачив її і професор Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка Микола Зимомря. «Небо раділо, бо Церква Небесна поповнювалася ще одним праведником. І Небо його прославило, не чекаючи, поки це зроблять люди...»

Отець Софрон помер на 71-ому році життя. Він міг би ще жити, але, вочевидь, виконав свою місію на Землі – і Бог забрав його до Себе. Ця місія полягала в тому, щоб допомогти ігуменові о. Лаврентію Івасечкові підняти з руїн василіянський монастир і церкву святих апостолів Петра і Павла, а разом об'єднати мирян в одну парафію. І разом, громадою, звести новий храм Вознесіння Господнього. А головне, говорячи образно, – побудувати такий храм у душах парохіян і у всіх тих, хто знав або чув про цього небуденного священника та пройнявся його побожністю.

Про все це з любов'ю й розповів у своїй книзі Микола Зимомря. І це не випадково. Духовні постаті, їхні чесноти й жертвовність віддавна надихали цього письменника, науковця, германіста-перекладача, педагога, музиканта (маю на увазі майстерну гру на дрибмі). А тому, oprіч суто літературознавчих і перекладних видань, маємо місткі книги про отця і державника Августина Волошина, владика Івана Маргітича, педагога і релігійного поета Юлія Боршоша-Кум'ятського (назва книги – «Молитви серця»), а також богословсько-філософське дослідження «Благодать та її джерела. Вервиця».

Отож і книжка про василіянина Яциківа містка, композиційно добре продумана. Автор спершу подає біографічні відомості про отця і водночас дає змогу висловитись його сестрам – Катерині та Марії, племінниці Лесі, керівникам Дрогобицької «Просвіти», в якій о. Софрон виконував обов'язки капелана. Цінними є змістовні згадки про нього передусім василіянських душпастирів Теодозія Янків, Лаврентія Івасечка, Макарія Леніва, Йосифа Кральки, Йосафата Поповича, Йосафата Хаймика.

Водночас зворушують вдячні відгуки культурно-освітніх і громадських діячів: Мирослава Глубіша – міського голови Дрогобича першого демократичного скликання, Михайла Сікори, Михайла Кравця, Йосифа Фиштика, Степана Якіма, Петра Сов'яка, Віктора Кириї, Ігоря Шимка...

А ще в книзі подані свідчення про о. Софрона 46 мирян, які доповнюють одне одного – і перед нами постає рідкісних чеснот ієромонах, який здобув у Дрогобичі загальну шану. Він не вимагав плати за шлюб, хрещення, похорони... А якщо миряни все-таки прагнули віддячити, то отець усі гроші, в тому числі й пенсію, відда-

вав на будову церкви, а також на закупи релігійної літератури, яку щедро роздавав ближнім.

Є низка свідчень, як молитви о. Софрона допомагали недужим там, де лікарі були безсилі. Він приходив додому до хворих і самотніх, ніколи нікому не відмовляв у духовних потребах, дуже любив дітей (часто друга Служба Божа була для них), викладав християнську етику у Дрогобицькому механіко-технологічному фаховому коледжі, провадив змістовні пересилання по регіональному радіо «Франкова земля».

Багатьом країнам запам'яталася поїздка з отцем до Києва на пікетування 21-24 вересня 1993 року, його відправи і проповіді перед Верховною Радою, освята фронтону (хоча – щоб вигнати з парламенту бісів безпосередньо – потрібно було б принаймні батальйон екзорцистів).

Про харизму самовідданого василіянина, пошану до нього говорить те, що його тричі підряд (1995, 1996, 1997-го) обирали Людиною року. Себто отця знали і любивли не тільки миряни його парафії.

Головний редактор «Франкової землі» Йосип Фиштик згадає такий епізод. Він мав терміново їхати на прямий ефір до Львова, але не встиг купити квиток. І водій автобуса відмовився брати його. Несподівано із сумки, з репортерського диктофона, пролунав знайомий голос. Водій відреагував раптово: «»О, я чую, о. Софрон говорите. Ну, то сідайте...»

А для мене, – зізнається радіожурналіст, – й по сьогодні залишилися загадка, чи якимось я сам непомітно натиснув на край саквояжа, де лежав диктофон, чи якась Божа сила покерувала, аби включився у потрібний момент запис мого колишнього інтерв'ю з великим жертвником і народним улюбленцем отцем Софроном».

* * *

«Святість образу». Не випадково Микола Зимомря так назвав свою книжку про душпастиря Софрона Яциківа.

Не випадково до глорифікації о. Софрона професор Микола Зимомря залучив й мене. І я написав вірша, який видавець вмістив на початку книжки.

ПОКЛИКАННЯ

*Світлій пам'яті отця-василіянина
Софрона Семена Яциківа, який
жертвно трудився в Дрогобичі*

Ще Україна підневільна,
Та до служіння зве Творець.
Он семінарія підпільна –
І ти чернець, взірець... отець!

Як і батьки, леліав віру,
Щоб людям дар віддати свій,
Коли навчавсь, був у Сибіру
(Карався в армії чужій).

А вдома – дзвони, віча, зміни...
І ти, як і Франциск святий,
Підводив церкву із руїни
І храм споруджував новий.

Був красномовний та догідний
Для страждущих і всіх мирян;
Для діточок – як батько рідний,
А для «Просвіти» – капелан.

...Подій мигких картина зрима,
Як Господу життєвий звіт,
Майнула враз перед очима,
Коли ти покидав цей світ.

Та не закінчилась Дорога,
І ангел душу ніс твою,
Щоб славив ти свій край і Бога
Уже не вдома – а в Раю.

Петро ШКРАБ'ЮК.

На фонд журналу «Дукля»

Шановні читачі! Якщо Вам не байдужа дальша доля журналу «Дукля», просимо Вас підтримати її своїми пожертвами, які слід надсилати на рахунок:

VÚB Prešov, číslo účtu: SK46 0200 0000 0000 2843 4572

На обкладинці журналу твори художника

Адальберта Ерделі (1891-1955)

На першій сторінці обкладинки: **«Пейзаж із архітектурною пам'яткою»**. Початок 1940-х років; на другій сторінці обкладинки: **«Хатинки біля річки»**. 1930-і роки; на третій сторінці обкладинки: **«Старий із палицею»**. 1930-і роки; на четвертій сторінці обкладинки: **«Осінній парк»**. Середина 1920-х рр.

Ціна 0,66 €

Індекс EV 5881/20

ISSN 0419-8131

